

JANÁČKOVA AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V BRNĚ

DIVADELNÍ FAKULTA

Ateliér taneční pedagogiky

Taneční pedagogika

Region Haná a její taneční determinace v oblasti lidové kultury v historicko-společenských souvislostech

Diplomová práce

Autor práce: Simona Pavlíčková, DiS.

Vedoucí práce: Mgr. Ladislava Košíková

Oponent práce: doc. Mgr. Jarmila Vondrová

Brno: 2013

Bibliografický záznam

PAVLÍČKOVÁ, Simona. Region Haná a její taneční determinace v oblasti lidové kultury v historicko-společenských souvislostech (Region Hana and her dance determination of folk culture in historical and social contexts). Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Divadelní fakulta, Ateliér taneční pedagogiky, 2013. Strany – 136. Vedoucí diplomové práce Mgr. Ladislava Košíková.

Anotace

Diplomová práce „Region Haná a její taneční determinace v oblasti lidové kultury v historicko-společenských souvislostech“ se zabývá historií i současností regionu Haná, geografickému vymezení a její taneční minulostí až současností. Uvádím zde samostatnou kapitolu týkající se historického vzniku tance Hanatica a součást toho jsou i taneční dějiny Hané. Dále práce popisuje lidový kroj a jeho využití, hanácké zvyky a tradice, lidové tance a vše, co je spojené s hanáckým regionalismem a její taneční kulturou. V závěru své práce uvádím možnosti využití hanáckých tanců ve výuce jak na základní umělecké škole, tak i na taneční konzervatoři.

Annotation

Thesis "Region Hana and her dance Determination of folk culture in historical and social contexts" deals with the history and present of the region Hana, geographical boundaries, and her dancing past to the present. I have mentioned a separate chapter contains on the historical rise of dance Hanatica and the part of that is Hana dancing history. It also describes the folk costume and its using, Haná customs and traditions, folk dances and everything, which is related to Hana regionalism and its dance culture. In conclusion of my thesis, there are possibilities of Haná dances in teaching both at the Elementary music school and at the Dance Conservatory.

Klíčová slova

Haná, tanec, oblast, lidový, kultura, tradice, umění

Key words

Hana, dance, area, folk, culture, tradition, art

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a používala jen uvedené prameny a literaturu.

V Brně dne 20. 5. 2013

Simona Pavlíčková

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Ladislavě Košíkové za její velice cenné rady a podnětné připomínky při zpravování diplomové práce. Dále pak paní Zdeňce Rotlekové za vypůjčení knižních materiálů a fotek. Také bych ráda poděkovala celé své rodině a přátelům za podporu při celém studiu na Janáčkově akademii múzických umění.

Obsah

Úvod	7
1 Geografické vymezení oblasti Hané	8
2 Počátky regionalismu Haná a hanácké taneční a hudební prvky ve společensko-historických souvislostech	10
2.1 Historický vývoj regionu Haná.....	10
2.2 Hanácké taneční a hudební prvky ve společensko-historických souvislostech.....	13
2.2.1 Hanácké opery	20
3 Xavera Běhálková a další významní sběratelé hanáckých tanců	22
3.1 Xavera Běhálková (1853 – 1907)	22
3.2 Významní sběratelé hanáckých tanců.....	25
4 Lidový kroj na Hané.....	31
4.1 Hanácký kroj a jeho historie	31
4.1.1 Ženský kroj.....	33
4.1.2 Mužský kroj.....	38
4.1.3 Dětský kroj.....	41
5 Hanácký rok	42
5.1 Obyčeje a zvyky odehrávající se během kalendářního roku	42
5.2 Hanácká svatba	56
6 Hanácké nářečí.....	59
7 Hanácká píseň	63
8 Lidové tance na Hané	65
8.1 Nejstarší tanec cófavá a tanec menuet.....	66
8.2 Tance figurální	75
8.3 Tance mužské.....	82
8.4 Tance ženské	86
8.5 Tance obřadní.....	89
8.6 Taneční hry.....	92
9 Lidové taneční hry pro děti.....	96
10 Hanácká Beseda	106
11 Možnosti využití hanáckých prvků a tanců ve výuce	118
11.1 Základní umělecké školy a taneční konzervatoře.....	118
Závěr	129
Použitá literatura	131
Seznam ilustrací	135
Poznámky k hanáckým tancům.....	136

ŠEROKÁ ZEM

*Šeroká rovino se zlatem klasu,
s grontama v dědinách – širokých návsé,
s širokó řečó a mozolnó rokó-
kryf má se, srce my – doša má, všeko!*

*Dlaň naše hladí tě s slonečkem v jaře,
v litě tě obilí – vlase tvy – střehá,
na podzem na řepách lóci se s tebe
a v země za tebe k Boho se modli.*

*Mozolná tvrdá dlaň patří nám všeckém,
co sme tó verustle z tvé černé hlene,
névic šak temo, co plohem tě vráske
na jaře verévá a hned' zas hoji!*

*Hanácké sedlák s tvó pudó tak srustlé,
stoji tó nad tebo na stráže věčné,
neóhne žádnymo s černé tvé zeme,
je hrdé, žárlevé na rodny láne.*

*Černá má, široká – ohnivá Haná,
Jediná na světě, matičko naše,
z tvé hlene kořeňu rosteme všeci,
v tvé hleně po smrti složíme hlave.*

Úvod

Mojí prvořadou motivací při zpracování diplomové práce byl výběr tématu, které by ve mně probudilo zájem a snahu se obohatit o nové poznatky. Z důvodu zájmu o lidový tanec, jeho tradici, zvyky, obyčeje a historii jsem se nakonec rozhodla zpracovat téma „*Region Haná a její taneční determinace v oblasti lidové kultury v historicko-spoločenských souvislostech*“. Ale nebyl to jediný důvod, proč jsem si ho vybrala. I rodinné kořeny, které jsou v tomto kraji hluboce zapuštěny, byly důvodem pro vypracování mé diplomové práce.

Diplomovou práci jsem rozdělila do jedenácti kapitol, které se ze začátku zabývají jak vymezením regionu Haná tak i jejím historickým vznikem a vývojem. Další důležitou a významnou částí práce je vznik a historie tanečních a hudebních prvků, hanáckých oper a písní. Uvádím zde významné a důležité osobnosti, které se podílely na vývoji a rozšiřování nejen taneční, ale i hudební vzdělanosti. Poté následuje kapitola zabývající se historickým vývojem hanáckého kroje a součástí mé práce jsou i lidové tance, dětské taneční hry na Hané a Hanácká Beseda v jejich původních choreografiích. Samozřejmě bylo důležité se zmínit i o hanáckém roku, který je velmi podobný v dalších oblastech České republiky, ale odlišný od ostatních regionů, a o „hanáckém nářečí“, které je velmi zvláštní, specifické, výrazné a velmi těžce napodobitelné. V poslední kapitole se zabývám možnostmi využití hanáckých prvků a tanců ve výuce tanečních škol a uvádím zde několik příkladů, jak lze tyto prvky a tance uplatnit v praxi.

Cílem mé práce je nejen přiblížit, uspořádat ale i porozumět historii a vývoji regionu Haná, včetně jejich tanců, písní, obyčejů, zvyků, tradic i kulturního dění a to vše předávat stávajícím a budoucím generacím.

1 Geografické vymezení oblasti Hané

Pakliže je naše vlast nazývána srdcem Evropy, pak území Hané je jejím středem. Jde o rovinu s nejúrodnější částí na Moravě, která se rozprostírá od severu Hanušovské vrchoviny, Hrubého a Nízkého Jeseníku a Oderských vrchů, na východě jsou to Hostýnské vrchy, jih je ohraničen od Napajedelské brány pásmem Chřibů a Litenčických vrchů a na západě je území vymezeno od Vyškovské brány Drahanskou vrchovinou a Zábřežskou vrchovinou. V tomto území se setkávají dvě naše horské soustavy: Český masiv a Karpaty.

Josef Klvaňa ohraničení hanácké krajiny specifikuje¹: „Josef Klvaňa uvádí, že hanácká krajina se rozkládá v rovinách a mírných pahorkatinách mezi Drahanskou vysočinou, Bradlem, Sudetami, západními výběžky Karpat a Hříběcími horami: na Uničovsku, Litovelsku, Olomoucku, Prostějovsku, Přerovsku, Kojetsku, Vyškovsku, Zdounecku a Kroměřížsku. Dále Josef Klvaňa dodává²: Hanácký kraj nelze přesně a ostře vymezit ani podle nářečí ani podle kroje.“ I v desátém díle Ottova slovníku naučného je rovněž zmínka o Hané³: „Haná, rovina moravská v širším slova smyslu, prostírající se od Bludova na sever až k Napajedlům na jih, v délce 90 km a v šířce 7 – 15 km. V užším slova smyslu jesti to rovina rozkládající se mezi Vyškovem, Prostějovem, Litovlí, Štenberkem, Lipníkem, Holešovem, Napajedly a Zdounkami. Rovina tato, jež je proslavena svou úrodností a dobrým lidem hanáckým, sluje tak dle říčky Hané. Od Napajedel až po Litovel, od Vyškova až po Lipník usazení jsou v požehnané krajině Hanáci.“

Oblastí Haná protéká řeka Morava, jejíž přítoky jsou z levé strany Bystřice, Bečva, Rusava a z pravé strany Třebůvka, Valová a Haná, podle níž je možný vznik názvu tohoto regionu. Hlavními středisky Hané jsou města Olomouc, Prostějov, Vyškov, Kroměříž a Přerov.

¹ ŠKUBAL, Rudolf. *Hranice Hané*. Brno : Státní nakladatelství, 1995. Str. 1.

² ŠKUBAL, Rudolf. *Hranice Hané*. Brno : Státní nakladatelství, 1995. Str. 1.

³ *Ottův slovník naučný. ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 10. díl Gens-Hedwigia*. Praha : J. Otto, 1896. Str. 835.

Obrázek číslo 1 – Mapa Hané⁴

⁴http://www.mas-mostenka.cz/soubory/hana_mapa_uzemi.jpg [Online]. - 14. Únor 2013.

2 Počátky regionalismu Haná a hanácké taneční a hudební prvky ve společensko-historických souvislostech

2.1 Historický vývoj regionu Haná

Nálezky diluviálních⁵ nástrojů a uměleckých výtvorů z doby kamenné nám dokazují osídlení lovců mamutů v oblasti okolo Předmostí u Přerova a v jeskyních u Mladče, tedy v oblasti Haná. Na Hradisku u Kroměříže jsou četné archeologické nálezy prehistorických kultur z mladší doby bronzové i keltské opevnění oppidium⁶, tzv. městské celky na Starém Hradisku u Plumlova.

V 5. a 6. století našeho letopočtu přišli Slované na Hanou, přesněji do Bílovic u Prostějova a do Blatce u Olomouce. Dokladem toho jsou opět archeologické nálezy. V 9. století našeho letopočtu, slavná éra Velkomoravské říše, se Slované sjednotili do vlastního státního útvaru. Centry této oblasti v tehdejší době byly „kmenové“ hrady v Kroměříži a na Hradisku u Olomouce. Za vlády Přemyslovců, tedy po rozpadu Velkomoravské říše, prošla Haná i celá Morava novou teritoriální reorganizací. Olomouc se stala centrem Hané i celé Moravy. *„Olomouc se stala královským městem a král Jan Lucemburský ji dokonce r. 1314 jmenoval prvním městem a hlavou moravské země. Zde zasedaly zemské sněmy a zde byly uloženy zemské desky, do nichž byla zapisována zásadní rozhodnutí právní povahy.“*⁷

Ke vzniku oblasti a názvu „Haná“ se váže mnoho protikladných názorů i neodůvodněných domněnek. *„Název oblasti a pojmenování jejích obyvatel nepochází od jména historicky neprokazatelného kmenového knížete Hana nebo Hany, nýbrž od hydronyma Haná spolehlivě zaznamenaného ve 13. století.“*⁸ Až v první polovině 17. století se objevuje název Haná v mapě Moravy od Jana Amose Komenského, tudíž byla Haná a Hanáci běžným a markantním pojmem a velmi jasně se odlišovali od svého okolí. Ale máme tu ještě starší zmínku a to už v 15. století Jan Altheimer, olomoucký děkan, psal o tak zvaném hanáckém lidu neboli „populus hanaticus“. Od poloviny 18. století není takový zájem o jiné

⁵ Diluviální – vztahující se ke staršímu oddělení čtvrtohor.

⁶ Oppidium – obydlené místo, které bylo kvůli hradbám nutné obejít.

⁷ PETRŮ, Jaroslav. *Krajinou Hané*. - Praha : Nakladatelství Orbis, 1976. Str. 11.

⁸ JEŘÁBEK, Richard a kol. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IV*. - Praha : Akademie věd České republiky, 2004. Str. 47.

oblasti Moravy a Čech jako o Hanou. Tato pozornost je velmi intenzivní a neobvyklá po dalších sto roků. I pozorovatelé z ciziny byli nadšeni tímto regionem, například: vlastivědní sběratelé a topografové - Josef Vratislav Monse, byl uchvácen hanáckými zvyky a písněmi, nebo J. A. Hanke z Hankenštejna, který nazval Hanou „moravským Kanaánem“ a dal jim atribut „junáci“, anebo Filip Friebeck, který popsal osobitý život Hanáků ve svých dopisech, či J. F. Schwoye nepříznivě poznačil hanácký lid za drsné, necitelné, hrubé, líné a požívačné, Řehoř Wolný a K. J. Jurenda, „...pro něhož byli Hanáci „pamětihodným kmenem“, zasluhujícím zevrubného naukového poznání.“⁹ Všichni jmenovaní i další jiní určitým způsobem a každý jinak vymezili region Haná i její obyvatele. Příkladem je regionální literatura z 18. – 19. století, jenž ohraničuje Hanou mnohem dál než mezi obyvatele Hané, ale také za Blatňáky okolo Tovačova a Kojetína a Záběčáky okolo Přerova a kolem řeky Bečvy. Též I. de Luca, státoprávník, dělil dál Hanáky na Blatňáky a Záběčáky, kteří jsou pojmenováni za Bečvaře podle J. H. A. Gallaše. J. K. Jurenda, v roce 1815 vytyčil rozhraní Hané na severu Plumlovem, Litovlí, Uničovem a Štemberkem, najihu Napajedly, Střílkami a Bučovicemi, na východě Velkou Bystřicí, Lipníkem, Bystřicí pod Hostýnem a Holešovem a na západě Slavkovem, Pozořicemi a Vyškovem. „Ještě širší pojetí Hané znázorňuje *Mappa geographica specialit terre Promissae vulgo sacrae Hannae z počátku 19. století, která klade vlastní Hanáky do povodí říčky Hané, na západ od nich až po řeku Svitavu jsou Slaměnkáři, na jihozápadě kolem Ivančic Hrnčíři, od Židlochovic po Bučovice Kopáči, v okolí Kroměříže Metláři, od Přerova po Otrokovice Záběčáci, na severovýchodě kolem Daskabátu Tragáčníci, na říčce Blatě Blatáci, u Protivanova na Drahanské vrchovině Lopatáři a u Plumlova Kolomažníci.*“¹⁰ *Terra promissae vulgo sacra* – „země svatá a zaslíbená“, „slavná krajena“, „krajena nad všecke krajane“ – Haná je tímto vyzdvihnuta nad jiné kraje Moravy.

⁹ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Lidové tance a taneční hry z Hané I., Ze života lidu na Hané* . - Prostějov : Okresní kulturní středisko v Prostějově, 1979. Str. 10.

¹⁰ JEŘÁBEK, Richard a kol. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IV.* - Praha : Akademie věd České republiky, 2004. Str. 47 – 48.

Obrázek číslo 2 - Mappa geographica specialit terre Promissae vulgo sacrae Hannae¹¹

Region Haná je osídlen už od dávných věků, a proto je specificky odlišný od jiných osídlených krajů Čech a Moravy. Ostatní kraje jsou silně ovlivněny jinými etnickými kulturami jako například: Slovenskem, Polskem, ale Haná je jednou z nejvíce osobitých, jedinečných a bohatých regionů, která se jako první označovala za národopisný region u nás. O padesát až sto let později prochází ostatní kraje Moravy takřka stejným procesem, hlavně Slovácko a Valašsko, jenž se dostaly do centra zájmu a postupem času se pozornost odvrátila od Hané a její obyčej se téměř vytratily.

¹¹ <http://www.hanaci.vivat.cz/hana.php> [Online]. - 13. únor 2013.

2.2 Hanácké taneční a hudební prvky ve společensko-historických souvislostech

Hanácké tance a taneční prvky se objevují v písemných pramenech pod výrazy – „hanatica“, „hanak“, „hanacco“, „hanakisch“, „villana hanatica“, „alla hanacha“ a „hanaque“. Setkáváme i s názvy „hanák“, „blacká“ a „panczký czoufawý tancze“.

Notová příloha:

Hanatica

1. Sta - la u Du - na - ja, u sa - mé - ho kra - ja,
by - la by se o - to - pi - la, dy - by ne šo - ha - ja.

1. Stala u Dunaja, u samého kraja, byla by se otopila, dyby ne šohaja.	2. Stala u studenky, brala do putenky, napij se muj mily, napij, šak je od milenky.
---	--

12

Již za vlády Leopolda I. se dostaly hanácké tance jak na císařský dvůr, tak i do šlechtické a měšťanské společnosti, ale také se dostaly za hranice regionu Haná (například oblasti okolo Brna, Slavkova, a také na Horácku). Prvotním a původním tancem „hanatic“ je tanec pojmenovaný „hanácká“, později též nazývaný „cófavá“ do začátku 18. století, založený na příznačném sestupném taktovém rytmu dvou čtvrtových a dvou půlových not, který je podobný tancům – polonéza, zavadka a starodávný. Tento tanec se tančí ve dvojici, kdy tanečnice stojí po pravé straně tanečníka, nebo ve trojici, kdy je pán uprostřed a z každé jeho strany jsou dvě dámy. V období renesance měl tanec „cófavá“ charakter slavnostní taneční zábavy na dvorech, ale byl i součástí svatebního obřadu, kdy nevěsta s ženichem ustrojení v hanáckých krojích přistupovali k oltáři tanečními kroky „cófavé“ – tři a více kroků vpřed a vzad. Nejvýznamnější hanácký tanec nazývaný nejčastěji

¹² VETTERL, Karel a Olga HRABALOVÁ. Guberniální sbírka písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska z roku 1819. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1994. Str. 195.

„hanácká“, existuje i pod dalšími názvy jako například – „chod'ává“ a „na tři kroky“. František Sušil ve svých sbírkách a v Moravských národních písních se zmiňuje o dalších názvech tance „hanácká“, „blatská“, „třesavá“, „vláčitá“, „do kola“, „vláčitá-přiklekavá“, „poklekavá-cófavá“, „kolíbavý tanec při kráčkách“. Další názvy a pojmenování toho tance lze vydedukovat od oblasti výskytu tance, dále pak od tempa, charakteru tanečních kroků a od kompletního rázu tance. „*Základní název „hanácká“ lze však považovat za nejstarší.*“¹³

„Cófavá – hanácká“ se ještě dříve objevovala v různých lidových hudebních záznamech významných hudebních skladatelů českých, německých, vídeňských i polských, ale i ve sbornících pro klavichord, cembalo a jiné nástroje na Moravě a v Čechách. V 16. – 17. století byla „Hanácká“ uváděna v sudodobém taktu, ale v 19. století jsou již zápisy v trojdobém taktu.

K hanácké „cófavé“ také řadíme starohanácký tanec od dvorního varhaníka Alessandra Pogliettiho „Hanaken Ehrentanz“ ze suity Rossignolo (vážný slavnostní tanec, volnějšího tempa a čtyřdobého taktu).

„*V baroku a klasicismu se setkáváme i se stylizacemi hanáckých tanců v dvojdobém a čtyřdobém taktu, zpravidla býval tanec Hanakisch charakterizován jako podobný polonéze, avšak živějšího tempa.*“¹⁴ Tanec „Hanakisch“ a hanácké tance byly značně oblíbené v Německu 18. století tím, že často Němci kopírovali styl a charakter těchto tanců. Je dosti možné, díky oblíbenosti těchto tanců, že toto označení „hanácké tance“ pojímá tance celé Moravy, to znamená i jiné kraje než je Haná. Když hanácký farář Bílovský kázal ze své kazatelny, zmiňoval se o tancích hanáckých a o tamějším obyvatelstvu: „*Vykládá z kazatelny: V městě Bruxellis v královské zahradě mužíčkové z mědě, skrze vodní trouby pohnutí, vesele tancují, jako Hanáci a Hanačky v tanci do kola se točí. Ten tanec jmenuje se sedlcký tanec, v kterém, zdá se, že tancují a se radují, zatím ale sem a tam jenom ti mužíčkové jako sedláci se motají a bez pravé rozkoše se do kola točí. Škoda, že kazatel nepověděl více o těchto tancích!*“¹⁵

V 17. a 18. století byly hanácké tance velmi oblíbené jak u nás tak i v cizině.

¹³ *Lidový oděv a tanec na Hané. Sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané.* - Přerov : Muzeum Komenského v Přerově, 1998. Str. 128.

¹⁴ MACEK, Josef. *Československá vlastivěda. Díl 3, Lidová kultura.* - Praha : Orbis, 1968. Str. 248.

¹⁵ ZÍBRT, Čeněk. *Jak se kdy v Čechách tancovalo: dějiny tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku od nejstarší doby až do konce 19. století se zvl. zřetelem k dějinám tance vůbec.* 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. Str. 274 – 275.

V období masopustním se ve Vídni konaly tzv. „selské svatby a hanácké svatby“. Čeněk Zíbrt ve svém díle *Jak se kdy v Čechách tancovalo*, popisuje selské svatby a hanácké svatby takto: „... při nich vedle sedlákův a selek francouzských, švýcarských, vlaských – vidíme někdy také českého sedláka se selkou, pravidelně však hanáckého sedláka a selku. Hanáckou selkou při zábavě masopustní na dvoře ve Vídni byla např. r. 1724 slečna z Kouniců, a v outerý masopustní byl přestrojen tamtéž na hanáckého sedláka Karel hrabě z Harrachů. Někdy byly vystrojovány také vůbec „hanácké“ svatby. Páni bavili se též „hanáckými“ operami komického rázu, v nichž byl líčen idylický život lidu venkovského. Jak hověly tyto selanky s malebným krojem moravským v hanáckých operách vkusu tehdejšímu, svědčí, že podle zachované zprávy r. 1748 na počest císařovky Marie Terezie a císaře Františka na Moravě byla prý sehrána rovněž opera „hanácká“ ze života lidu moravského.“¹⁶

Příklady hudebních záznamů starodávného tance „hanácká“:

Notová příloha:

17

Notová příloha (Andante maestoso): „Vážný slavnostní tanec, jehož nápěv ovšem není hanácký, zachycuje v hutném akordickém, mírně polyfonně založeném doprovodu atmosféru rozvážnosti, jaká se přisuzuje tomuto kraji Poglietti měl styky s Moravou a mohl tedy znát Hanou z bezprostřední zkušenosti.“¹⁸

¹⁶ Taměž.

¹⁷ TROJAN, Jan. *Villana Hanatica : (K hanáckým tancům v 17. a 18. století)* . - Strážnice : Ústav lidového umění, 1987. Str. 146.

¹⁸ TROJAN, Jan. *Villana Hanatica : (K hanáckým tancům v 17. a 18. století)* . - Strážnice : Ústav lidového umění, 1987. Str. 145 - 146.

Notová příloha:

19

Notová příloha (Arie hannaco): „Ve sborníku skladeb pro housle a kytaru ze sklonku 17. Století, původem z lobkovické sbírky, se nachází Aria hannaco. Nemá udáno tempo, ale podle charakteru a označení Aria předpokládáme volnější pohyb. Na jiném místě jsme poukázali na příbuznost této prostinké melodie se starými hanáckými nápěvy.“²⁰

Notová příloha:

21

Notová příloha (Villana hanatica): „Připomeňme, že již dosud nejstarší známý tanec z Hané, obsažený v anonymní suitě pro smyčcový soubor pod názvem villana hanatica, je stylizován jako nejprve volného a na to rychlého tempa, přičemž nápěv zůstává týž a změní se lichý takt na sudý.“²²

¹⁹ TROJAN, Jan. *Villana Hanatica : (K hanáckým tancům v 17. a 18. století)* . - Strážnice : Ústav lidového umění, 1987. Str. 146.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž.

²² TROJAN, Jan. *Villana Hanatica : (K hanáckým tancům v 17. a 18. století)* . - Strážnice : Ústav lidového umění, 1987. Str. 147.

Notová příloha:

Hanak (Kolem r. 1680 - J. Sehnal)

(Clarino I) (Clarino II)

(Cl. I) (Cl. II)

(Cl. I)

(Cl. I)

The image shows a musical score for two clarinets. It consists of four staves. The first staff is for Clarino I and the second for Clarino II. The music is in 3/4 time and features a mix of eighth and sixteenth notes. There are repeat signs in the second and fourth staves. The notation includes various clefs and dynamic markings.

23

Notová příloha (Hanak): „Poprvé jej uveřejnil Paul Nettel (1927) jako zlomek z anonymní suity, dochovaný jen v partech dvojice houslí. J. Sehnal uvádí tutéž památku s jinou signaturou jako zlomek skladby pro dvojici klarin. Ještě jedna věc je na této pozoruhodné ukázce zajímavá, totiž synkopa v 7. taktu, jež se zdá být málo příznačná pro Hanou. Setkáváme se však s ní i v pozdější době, a to v symfonii B dur Jana Kužníka, v tanci Silnice a v líšenském tanci Švic (Trojke).“²⁴

Notová příloha:

Vivo
Hanaque

(cembalo)

g. Ph. Telemann

The image shows a musical score for a harpsichord (cembalo) and a piece by Georg Philipp Telemann. It consists of three staves. The first staff is for the harpsichord and the second and third staves are for the Telemann piece. The music is in 3/4 time and features a mix of eighth and sixteenth notes. There are repeat signs in the second and third staves. The notation includes various clefs and dynamic markings.

25

²³ TROJAN, Jan. *Villana Hanatica : (K hanáckým tancům v 17. a 18. století)* . - Strážnice : Ústav lidového umění, 1987. Str. 149.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ TROJAN, Jan. *Villana Hanatica : (K hanáckým tancům v 17. a 18. století)* . - Strážnice : Ústav lidového umění, 1987. Str. 150.

Rondeau Hanaquoise G. Ph. Telemann

(Oboe)

26

Notová příloha (Vivo hanaque, Rondeau Hanaquoise): „Telemann, se seznámil s hanáckými tanci pouze v polských variantách. Nicméně i v jeho tanečních kusech, nadepsaných Hanaque, Hanac, Rondeau Hannaquoise, najdeme určité shody s původním hanáckým folklórem.“²⁷

Notová příloha:

Dance des Hanacks J. H. Fischer

(cembalo)
Pastorilia

(VI I)

Sonata mayalis

28

²⁶ TROJAN, Jan. *Villana Hanatica : (K hanáckým tancům v 17. a 18. století)* . - Strážnice : Ústav lidového umění, 1987. Str. 150.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ TROJAN, Jan. *Villana Hanatica : (K hanáckým tancům v 17. a 18. století)* . - Strážnice : Ústav lidového umění, 1987. Str. 152.

Notová příloha (Dance des Hanacks): „Uprostřed mnoha obecně známých tanců uvádí šmalkaldský varhaník Johann Nikolaus Tischer (+ 1770) ve své sbírce klavírních suit na jediném místě „Danse des Hanacks“. Rovněž v tomto případě zní nápěv dudácký, souvislost s českou taneční lidovou melodikou je očividná. Překvapivě však nacházíme obdobný nápěv ve druhé větě anonymní Sonaty mayalis z kroměřížské sbírky; věta je označena Pastoritia, jde tedy o pastýřskou, venkovskou náladu ze druhé poloviny 17. století.“²⁹

Všechny uvedené hudební skladby soudobého taktu ze 17. – 18. století byly vážného charakteru. Tyto skladby byly součástí první částí suit a v druhé části se nejčastěji objevoval tak zvaný „Tripl“ neboli „Troják“ třídobý tanec veselého tempa. Toto spojení dvojdílné suity s individuálními částmi vážných a vznešených tanců bylo velmi populární v 16. – 17. století u šlechty a panského dvora.

²⁹ TROJAN, Jan. *Villana Hanatica : (K hanáckým tancům v 17. a 18. století)* . - Strážnice : Ústav lidového umění, 1987. Str. 151.

2.2.1 Hanácké opery

V období baroka na Hané vzniká, mimo taneční a hudební bohatství, zvláštní druh tak zvaných hanáckých oper a operet, které byly vytvořeny v duchu italské opery s introdukcemi, áriemi, recitativy, duety a chory. Charakteristika hanáckých oper je venkovský život hanáckých lidí, historická, komická, drsná, ale hlavním významem byl hanácký dialekt. Také jsou to české zpěvohry 18. století, které byly součástí zábavy v palácích a kláštorech. První operou tohoto druhu byla Pargamotéka vytvořená roku 1747.

Emil Axman byl pokračovatelem Františka Bartoše, který roku 1901 poukázal na tento zvláštní projev divadelní tvorby notovými podklady opery „Landerbork“ (přesné znění opery je: „*Kterak Landebork od Prahe z království českého nepškná s Bohem hébal*“³⁰), autorem této opery byl pravděpodobně moravský kantor nebo osoba, kterou znal, nebo mu byla blízká. „*Víme, že byla před Marií Terezií sehrána r. 1748 v Hradišti u Olomouce hanácká lidová opera složená neznámými autory o Landeberkovi, tj. Brandeburkovi.*“³¹ Je to prokomponovaná zpěvohra s předehrou, árie sjednocené se zpívanými recitativy a také jsou zde obsaženy sborové výstupy. Axman se snažil o posuzování tohoto žánru, a díky tomu se v odborné literatuře objevují další díla této tvorby. Dalším, kdo se zabýval touto tematikou, byl Karel Palas a nakonec vše shrnul v díle Dějiny českého divadla Jan Kopecký.

Z toho mála, co se zachovalo, zde patří dvě žertovné hříčky s milostným námětem a z období válek autora Josefa Pekárka – „Jora a Manda“ a „Marena a Kedrota“. Jan Trojan ve své knize České zpěvohry 18. století uvádí několik dalších hanáckých oper s válečnou tematikou: „Pargamotéka“ (nejstarší vydaná skladba), „Landebork“, „Operetka o prajském rumlu“ a „Gront a puvod plesání hanáckyho“ a pozdní hanáckou operu „Píseň o císaři Josefovi II“ (po roce 1790).

Tyto opery postupem času začaly zanikat a tím začal vliv nových hudebních směrů. Po zániku oper, nastává éra hanáckých písní.

³⁰ NĚMEČEK, Jan. *Nástin české hudby XVIII. století*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. Str. 174.

³¹ Tamtéž.

3. Jož ja pudo, vyvandrojo

(No. 64) *Jora* J. Balcá

Zpěv

(*p*) Jož ja pu - do, (*mf*) vy - van - dro - jo,

Klavír

(*p*) (*mf*)

(*f*) a te - be, o - blo - do, vic mr - zet ne - bo - do.

(*f*)

Manda

Bela bech já roba hlópá,
debech sobě na krk vzala toho slópa.

Jora

Mando, nelej, Mando, nehřeš,
deš přendo, ráda okýško mě odevřeš.

Manda

Ani na tě nechco hledět',
ani o tobě, t'ololo, nechco vědět'.

Jora

Bodeš pékat' o mě, Mando,
až já si ve světě jinó robo nando.

Manda

Šak se te pěkně kontrfál,
jako be tě starém sérem vemaloval.

Jora

Šak já pojdo, jož já zando,
a tebe mrzet', oblodo, vic nebodo.

Obrázek číslo 3 – Ukázka árie – duetu Jora a Manda³²

³² TROJAN, Jan. *Árie a písně staré Hané*. - Olomouc : MusicOl, 1998.

3 Xavera Běhálková a další významní sběratelé hanáckých tanců

3.1 Xavera Běhálková (1853 – 1907)

Xavera Františka Běhálková se narodila 23. října 1853 v Tovačově, celým jménem a příjmením Františka Teresie Emerencie Běhálková, otci Šimonovi

Obrázek číslo 4 - Portrét Xavery Františky Běhálkové v hanáckém kroji³⁴

Běhálkovi a matce Brigitě Kavkové z Klenovic. Jako malá dostávala dobré všeobecné, ale i hudební vzdělání, které později využila ve svůj prospěch. Po brzké smrti svého otce učitele Šimona Běhálka (1859), který zde zanechal matku Brigitu a 3 děti - Františku, Eduarda a Leopolda, se o jeho rodinu nejprve postaral farář Přehnil a později farář Pater Theodor Mayer.

Gustav Vožda píše o dalším jméně Františky Běhálkové a to o jméně Xavera, které užívá pravděpodobně od církevního aktu biřmování³⁴, ke kterému ji přivedl právě zmiňovaný farář Mayer, ale přesné údaje o tomto aktu nejsou

nikde zaznamenány. Existuje spousta domněnek o jejím jméně Xavera: Jméno získala v klášterní škole sv. Voršily v Praze nebo spojení jmen František Xaver³⁵, které bylo v této době populární či na ni zapůsobila legenda o sv. Františku Xaverském a poslední možností je převzetí z literatury. „*Nebyla by to tak důležitá věc, kdyby ji toto jméno – XAVERA – neprovázelo téměř celým životem. Ještě v roce 1873 se podpisuje pod záznam písně „Klopotovský mostek“ zkráceně Fr. Em. B. (Františka Emerencie Běhálková), v roce 1877 se již podepisuje jako Xavera*

³³ http://www.region-verovany.info/dv2_40/reg_37.htm [Online]. - 13. únor 2013.

³⁴ Biřmování – jedna ze svátostí udělována biskupem již pokřtěné osobě pro utvrzení ve víře. KRAUS Jiří a kol. *Slovník cizích slov*. Praha : Nakladatelství Academia, 2011.

³⁵ Sv. František Xaverský – navarrský katolický kazatel, asijský misionář, narozený roku 1506. <http://www.abcsvatych.com/mesice/a12/prosinec3.htm> [Online]. - 13. únor 2013.

Běhálková pod opis Druhé kytice z národních písní slovanských, kterou sestavil A. B. (Bohaborj = Förchtgott) Tovačovský.“³⁶

Františčina školní léta začínala od šestého věku tedy září 1858 a povinnou školní docházku zakončila ve věku dvanácti let roku 1865. Jako žákyně byla velmi pilná a známkována byla jen velmi dobře. V té době nebyla školní docházka devítiletá, ale pouze šestiletá s třemi roky navíc jako opakované vyučování. Na toto tříleté studium nastoupila roku 1865, hned po ukončení šestiletého vyučování, a ukončila ho roku 1867/1868. Gustav Vožda píše, že Xavera měla dvě etapy mládí a že je důležité stanovit jejich pořadí. První etapou jejího mládí je vliv učitele Jana Loyky (1827 – 1900), který ji doučoval už během tříletého opakovacího studia a současně vypomáhala na faře v Tovačově a později v Troubkách. Poté vystudovala školu v Praze, kde se během studií seznámila s českou malířkou a grafičkou Zdenkou Braunerovou, ale doklady o jejím působení na pražské škole jsou celkem nejasné. Je známo, několik dalších zmínek, které Gustav Vožda uvádí ve své knize³⁷: „*V otázce pražských studií je dosud nejasno. Nejstarší životopisné medailony Xavery Běhálkové byly napsány až v roce 1907 jako nekrology a jen jeden z nich (od Josefa Klvaně) se zmiňuje, že „...v letech šedesátých chodila na vyšší dívčí školu slečen Lwowských na Malé straně.*“ *Bohužel nejobsáhlejší nekrology, od Ignáta Wurma a od její přítelkyně Lucie Bakešové, se o jejím studiu nezmiňují. Až v r. 1956 Marie W. Hájková (z rodiny Loykovy) s jistou opatrností píše o studiu Xavery.*“ G. Vožda ještě dodává: „*Ale v životopise, který je uložen v tovačovské pamětní knize, se vyjadřuje již určitěji. Byla prý poslána „...do německo-francouzského pensionátu. Tam se naučila jazyku francouzskému, jemnému chování a seznámila se se sestrami Braunerovými z Prahy. Ale v r. 1957 se objevuje jubilejní vzpomínka Jaroslava Kanyzy, který bez pochybnosti tvrdí, že Xaveru Běhálkovou poslal P. Th. Mayer „...na další vzdělávání k pražským uršulinkám*“.³⁸

Po návratu do Tovačova se věnovala mnoha aktivitám. Pod jejím vedením hrávala Haugvitzova kapela, která také prezentovala staré hanácké tance, dále se věnovala pěveckému sboru a ochotnickému divadlu. Během těchto let se stala sběratelkou písní, tanců, výšivek, keramiky a etnografkou. Díky P. Wurmovi

³⁶ VOŽDA, Gustav. *Xavera*. Věrovany : Obecní zastupitelstvo, 1997. Str. 21

³⁷ VOŽDA, Gustav. *Xavera*. Věrovany : Obecní zastupitelstvo, 1997. Str. 23.

³⁸ Tamtéž.

se začala zajímat nejen o výšivky, ale i o tanec, písně a lidové obyčeje. V 80. letech se plně věnovala této práci a za své počínání ji poprvé veřejně ocenili.

V roce 1883 vznikl „Muzejní spolek v Olomouci“, později bylo součástí spolku přes 100 členů společně s Xaverou Běhálkovou, který měl za činnost sbírat starožitnosti, krojové součástky a tímto způsobem uchovat hmotnou kulturu. Pořádali výjezdní zasedání takzvané kočovné schůze, které se poprvé konalo „ve starodávném Tovačově“. Na večer této schůze uspořádal spolek „Ctibor“³⁹ vystoupení a tím byla veselice zakončena.

Její sběratelská činnost a zájem o tuto aktivitu, musela začínat již ve velmi mladém věku. „... ale to neznámá, že takovou činností se nezabývala její matka nebo teta v Klenovicích, od nichž zcela jistě pocházejí základy její sběratelské kolekce, totiž, když předmět zaujme je ještě haraburdím nebo všední či nepotřebnou věcí a ne už starožitností. V tom je klíčový prvek k pochopení významu díla Xavery Běhálkové.“⁴⁰ Samozřejmě, že její sběratelství nespočívalo jen ve výšivkách, ale součástí bylo i zapisování hanáckých tanců. Začínala v rodném Tovačově a později se její sbírka rozšířila až na padesát zápisů. Spolupracovala s Lucií Bakešovou⁴¹ a Leošem Janáčkem na vydání třech sešitů Národní tance na Moravě, kde použila některé svoje zápisy. František Bartoš a Leoš Janáček použili deset tanců z její sbírky do Národních písní moravských (třetí písňová sbírka). Materiály Xavery Běhálkové nepoužívali jen uvedení pánové, ale také se stávaly podkladem pro další vydávané publikace. Byla organizátorka mnoha hanáckých slavností, na kterých ukazovala s přáteli hanácké lidové obyčeje a založila vlastní národopisný soubor, který byl velmi úspěšný.

Své etnografické činnosti se věnovala až do své smrti. Zemřela 28. dubna 1907 po dlouhé a závažné nemoci.

³⁹ Ctibor – pod vedením učitelky Kubičkové, dříve zde působila a vedla tento soubor Xavera Běhálková.

⁴⁰ VOŽDA, Gustav. *Xavera*. Věrovany : Obecní zastupitelstvo, 1997. Str. 30

⁴¹ Lucie Bakešová – její obdivovatelka, spolupracovnice a autorka nekrologu (ústní projev hodnotící život zemřelého) Xavery Běhálkové.

3.2 Významní sběratelé hanáckých tanců

František Bartoš

Narodil se 16. března roku 1837 v Mlatcově u Zlína v regionu Morava. Základní znalosti získal na zlínské škole, „hlavní škole“ a rovněž na gymnáziu v Olomouci. Dále studoval na univerzitě ve Vídni, navštěvoval přátelský kroužek „Morava“, který publikoval časopis se zaměřením na seznámení cizích jazyků a na jihoslovanské písemnictví. Nevěnoval se pouze filologii, ale také začal studovat český jazyk.

František Bartoš se roku 1863 stal profesorem ve Strážnici a v Olomouci, až se nakonec usadil v Těšíně. Během tříletého působení se začal hluboce zajímat o lid, krajinu, obyčeje a nářečí těšínské oblasti, dále o polský jazyk a literaturu. Tužba po rodné Moravě ho opět zavedla zpět, kde od roku 1869 vyučoval celých dlouhých dvacet let na gymnáziu v Brně a roku 1888 zastával místo ředitele na druhém gymnáziu v témže městě. „*V Brně byl duchovním vůdcem svých žáků; slovem ohnivým šlechtil srdce, obohacoval rozum, vštěpoval lásku k národu, písemnictví, ku práci.*“⁴²

Stal se autorem i redaktorem několika výborů, sbírek a spisů jako například: „Anthologie z národních písní“ (1874), „Vlast“, „Vesna“, časopis „Matice Moravská“, „Osvěta“, „Lid a národ“ – první kniha zabývající se folklorismem. Této tematice se nadšeně věnoval a díky tomu sepsal literární dílo „Naše děti“ zabývající se zvyky, písněmi, říkadly a hrami v životě dětí. Za toto dílo získal ocenění Petrohradské akademie.

Věnoval se nejen sběratelstvím lidové slovesnosti, ale také především písním moravským. Ze všeho co se mu podařilo nasbírat, vydal několik kompletních sbírek národních písní Moravy. Společně s Leošem Janáčkem publikoval „Kytici z národních písní moravských“ (1890) a k tomu vydal velmi vzácnou písemnost „Lid a národ“ a knihu „Moravský lid“ zabývající se všedním životem lidí.

Během svého života se zabýval nejen folkloristikou, ale také filologií⁴³ a estetikou. Získal několik uznání a v roce 1890 se stal řádným členem české

⁴² BARTOŠ, František. *František Bartoš*. Brno : Vesna, 1899. Str. 2.

⁴³ Filologie – věda zkoumající jazyk, literaturu a ústní lidovou slovesnost.

akademie věd. V roce 1898 ukončil aktivní činnost, odchází do starobního důchodu a o osm let později dne 11. června 1906 umírá.

František Novotný

Narozený dne 28. června roku 1873 ve Smržici v okrese Prostějov. Nejprve studoval na Slovanském gymnáziu v Olomouci, poté na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze, nakonec odmaturoval roku 1895 na učitelském ústavu v Praze. Nejen u Josefa Nešvery a Antonína Petzoldy, ale i na hudební škole Žerotína v Olomouci, kde byl členem orchestru a pěveckého souboru, získal hudební znalosti. Posléze se stal učitelem na škole v Hejčíně a od roku 1926 působil jako ředitel školy v Úřední čtvrti v Olomouci.

Svoji sběratelskou činnost lidových písní, tanců a zvyků na Moravě započal roku 1889. Tyto sbírky mu sloužily jako výchozí materiál pro taneční doprovody nebo pro jevištní zobrazení, například „Ostatke z kraje přerovského“, „Dožitá“ a „Hanácká svajba“. Nejvíce se snažil o prosazování folkloru na Hané, spolupracoval s národopisnými skupinami z celé Hané, zdokumentoval hanácké tance, celostátně prezentoval o lidovém tanci a ze svých sběrů publikoval několik knih, například „Hanácké tance pro klavír“, „Národopisné obrazy z Moravy“ a další. Získal ocenění krále Alexandra z Jugoslávie, dále od kancléře prezidenta a České akademie věd a umění.

Zemřel dne 10. února roku 1958 v Olomouci.

Obrázek číslo 5 – Portrét Zdenky Jelínkové⁴⁴

Zdenka Jelínková

Zdenka Jelínková se narodila 30. března 1920 ve Velké nad Veličkou. Vystudovala všeobecné gymnázium ve Strážnici (1931 – 1934) a následně se v Brně hlásila na Masarykovu univerzitu, fakulta filozofická, obor tělesná výchova a francouzština. Absolvovala cvičitelské školy,

⁴⁴ <http://archiv.fos.cz/fotky/obr.php?name=2Jelinkova.jpg&id=30034&width=350> [Online]. - 3. březen 2013.

odmaturovala na učitelském ústavu v Brně a začala se věnovat dětskému útulku v Kuželově. Nato nastoupila jako učitelkave školách v Lipově, pak v Nové Lhotě a v Třebíči. Když působila na škole v Třebíči, externě docházela na Filozofickou fakultu Masarykovi univerzity jako studentka národopisu, ale studium bohužel nedokončila, z důvodu uzavření škol během druhé světové války.

Od roku 1936 se věnuje folkloru, kdy se stala členkou, později vedoucí „Slováckého krúžku“, také působila ve „Valašském krúžku“, jenž se s Jaroslavem Juráškem a Vladimírem Melounem, členy „krúžku“, vydávala na sběratelské putování na Valašsko. Zápisy tanců z tohoto putování byly umístěny do fondu Ústavu pro lidovou píseň v Brně, dále byla navrhuta pro bádání lidového tance na Valašskokloboucku a následně byla přijata do Ústavu pro lidovou píseň v Brně, kde působila dlouhých třicet let. Ke konci čtyřicátých let vybudovala Horácký soubor lidových písní a tanců v Třebíči a v tomto období i započala její práce učitelky na Lidové Konzervatoři v Brně a stravě, kde vyučovala předmět lidový tanec. Nakonec se na čtyři roky (1949) vrátila ke studiu národopisu na vysoké škole, ale ze studia odstoupila z důvodu zapojení výuky marxismu-leninismu a vrátila se ke sběratelské a výzkumné práci, kterou pokládala za velmi důležitou. Její badatelské cesty a terénní výzkumy pro ni nebyly zrovna moc jednoduché. Dopravní situace byla mizerná, v té době nebývaly autobusy, spávala v chalupách plných blech a všechny cesty procestovala pěšky.

Od padesátých let minulého století působila jako samostatná pracovnice v Etnografickém ústavu Akademie věd České republiky - ÚEF AV ČR, kde setrvala až do svého odchodu do důchodu roku 1980. Roku 1957 se dostala na mezinárodní konferenci „Tanzschrift und Volkstanzforschung v Drážďanech“, kde byli přítomni výzkumníci nejen z „východního bloku“, ale i ze zemí za „železnou oponou“. Konference se hlavně zabývala tématem zaměřeným na problematiku tanečního písma. Stala se předsedkyní Krajského poradního sboru pro lidové tance, věnovala se školení pro soubory, zaměřila se na sběr tanců a dětského folkloru po celé České republice, na Slovensku, v Polsku, Jugoslávii a lužických Srbů. Spolupracovala s mnoha tanečními soubory jako například: Břeclavan, Závádka, Světlovan, a další. V letech 1958 – 1959 přednášela jako externistka „Lidový tanec v ČSR“⁴⁵ na Masarykově univerzitě. V knize Cestami lidového tance: Zdenka Jelínková

⁴⁵ ČSR – Česko-Slovenská republika.

a česká etnochoreologie uvádí Martina Pavlicová témata jednotlivých přednášek z Masarykovy univerzity, jako například⁴⁶: „*Lidový tanec jako předmět studia národopisu a folkloristiky. Zdůvodnění.*“, „*Přehled základních tanečních typů a lidových tanců v ČSR.*“, „*Zápisy techniky lidového tance. (Vývoj).*“ a tak dále. Ve snaze o intenzivní výzkum lidové taneční metodiky a techniky, vše dotáhla do dokonalé struktury. V padesátých až šedesátých letech se jí podařilo uskutečnit natáčení filmových záznamů v daných oblastí zabývajících se lidovým tancem. V Ústavu pro etnografii a folkloristiku v Brně pak vytvořila a upravila tyto natáčené záznamy.

Vydala neskutečné množství publikací, sbírek a skript věnující se folklorismu a metodické práci. Svoji aktivitu ve folkloru uvedla i v několika časopisech. V knize *Od folkloru k folklorismu* jsou uvedeny asi všechny její vydané práce jako například: *Lidový tanec v práci souborů lidových písní a tanců*, *Písňový materiál s popisy tanců* nebo *Lidové tance z Brněnska, Hané a Horácka* a další. Její aktivita je ohromující. Jako porotkyně se účastnila několika přehlídek, soutěží a festivalů, spolupracovala s Alenou Skálovou na školení o choreografii, dále byla autorkou pořadů *Horňáckých a Strážnických slavností*, byla členkou programové rady a spolupracovala s Českou televizí. Získala nemálo ocenění za svou dlouholetou práci. „*Zdenka Jelínková se svou činností zařadila k nejdůležitějším osobnostem poválečného folklorního dění v České republice, a to zejm. v oblasti lidového tance a dětského folkloru.*“⁴⁷

Zdenka Jelínková zemřela dne 5. října 2005 ve věku 85 let.

Obrázek číslo 6 - Portrét Ludmily Mátlové – Uhrové⁴⁸

Ludmila Mátlová-Uhrová

Ludmila Mátlová, rozená Uhrová se narodila 20. listopadu 1908 v Kojetíně jako dcera rolníka. Vystudovala a úspěšně odmaturovala na reálném gymnáziu v Kroměříži a následně se přihlásila a pak i absolvovala fakultu Masarykovy univerzity v Brně (1927 – 1932) obor zeměpis a tělesná výchova.

⁴⁶PAVLICOVÁ, Martina. *Cestami lidové tance: Zdenka Jelínková a česká etnochoreologie*. - Brno : Masarykova univerzita, 2012. Str. 58.

⁴⁷PAVLICOVÁ Martina a UHLÍKOVÁ Lucie. *Od folkloru k folklorismu*. - Strážnice : Ústav lidové kultury, 1997.

⁴⁸http://zpravodajstvi.olomouc.cz/images/clanky/10164_icon_big.jpg [Online]. - 23. únor 2013.

Po studiích začala pracovat jako středoškolská učitelka v Kojetíně, Olomouci a Brně, kde se účastnila na činnosti – Hanácké obce.

Jako sběratelka a národopisná pracovnice byla pokračovatelkou díla Františky Xavery Běhálkové a Františka Novotného. K této činnosti, která ji byla velmi blízká, se dostala jako malá holka, díky tradici její rolnické rodiny. Po druhé světové válce pracovala na znovuoživení lidových tanců na Hané a v padesátých a šedesátých letech se usilovně věnovala sběratelské práci. Svoji sběratelskou práci následně publikovala v monografii „Hanácké tance z Tovačova“, dále vydala společně s odbornými pracovníky ÚEF AV ČR⁴⁹ Brno „Menuet na Hané; Lidové tance a taneční hry z Hané I – IV; Ukolébavky, houpačky a hry s batolaty na Hané; Děti na Hané; Taneční hry dětí na Hané.“ Ludmila Mátlová byla první, která vypracovala zápisy lidových tanců, písní, dětských říkadel a her z Hané, a svoji osobností se značně účastnila na „...formování folklorního hnutí na Hané po roce 1945.“⁵⁰

Zemřela 13. října 1978 v Brně.

Obrázek číslo 7 - Portrét Marie Pachtové⁵¹

Marie Pachtová

Marie Pachtová, rozená Surková, se narodila 5. listopadu 1932 v Dědici, okres Vyškov. Po maturitě na pedagogickém gymnáziu úspěšně absolvovala Pedagogickou fakultu na Masarykově univerzitě. Po studiích nastoupila na základní školu ve Vyškově jako učitelka češtiny a ruštiny, kde setrvala dlouhých 38 let.

Její vztah k lidovým tradicím umělecké výroby Hané u ní od malička vytvářely dva lidé, babička Josefa Kudličková a učitelka ručních prací Julie Kummerová-Kubíčková. Z lidových tradic se nejvíce věnovala zdobení kraslic a hanáckému obřadnímu pečivu, s kterými jezdila na soutěžní přehlídky a výstavy po České republice i do zahraničí a účastnila se národopisných pořadů a folklorních

⁴⁹ ÚEF AV ČR – Etnografický ústav Akademie věd České republiky

⁵⁰ PAVLICOVÁ Martina a UHLÍKOVÁ Lucie. *Od folkloru k folklorismu*. Strážnice : Ústav lidové kultury, 1997. Str. 74 – 75.

⁵¹ <http://www.osobnosti-moravy.eu/images/Gallery/6288b7e428e53d60fba4f9166ad44f69b56fb1cf.jpg> [Online]. - 23. únor 2013.

festivalů. Roku 1972 dostala certifikát mistryně lidové umělecké výroby za sbírku hanáckých kraslic. Nejdříve vypomáhala, následně se stala vedoucí dětského souboru Klebetníček a členkou porot, ale její snažení nezůstalo jen u jedno dětského souboru a kolektivu. Publikovala několik sbírek dětského folkloru jako například „Hanáckým dětem“, obsahující „I. Lidovou slovesnost“; „II. Dětský rok – zvykosloví a výroční obyčeje“; „III. Dětské hry“. Od roku 1982 moderuje relace „Hanácké slavnosti v Prostějově“.

4 Lidový kroj na Hané

4.1 Hanácký kroj a jeho historie

„Hanácký kroj je nejposvátnějším symbolem hanácké tradice a jeho selství.“⁵²

Postupem času se budoval jeho charakter a povaha. Kořeny kroje sahají až do dávné minulosti praslovanských lidí a jejich odívání, ale hlavní vývojovou dobou hanáckého kroje bylo období baroka tedy od 17. až do 19. století. Můžeme se domnívat, že už od středověku bylo součástí rozšiřování módy z ciziny, jenž ovlivnilo celé území Čech a částečně Moravu. Právě Hanáci se nestali součástí tohoto prosazování módních novinek, nýbrž stále nosili svůj prvotní selský kroj. I když byl kroj součástí běžného života na celé Hané, to je střed Moravy od Uničova po Bílovice, od Litovle k Holešovu, navzdory tomu byl Hanáky odložen v roce 1880, ale mužský kroj již o dvacet let dříve. Ženský hanácký kroj přejal „rubáše“, „zástěry“ a „plachetky“ z původního staroslovanského kroje a mužský hanácký kroj si zachoval z původního oděvu „košile“, „nohavice“, „dlouhý kabátec“ a „čepice“.

Konec třicetileté války určil originální a osobitý charakter hanáckého kroje. Válka stanovila nejen charakter kroje, ale i změnila postavení společenských vrstev lidí. Prohloubení rozdílu mezi měšťanstvem a vesnickým lidem byl obrovský. Najednou vznikla závislost hanáckých sedláků na panstvu a všechno vedlo do ničivé propasti. Přesto se hanácký lid a jeho kraj zachránil „barokovou osvětou“.

V knize Lidové umění na Hané specifikuje Jan Rudolf Bečánek lidový kroj Hanáků velmi detailně a skvostně. *„Hanácký kroj je jedním z nejzajímavějších dokladů lidové kultury českého národa, a to pro svůj národopisný a kulturně-historický význam. Na Hané se spojila malebnost s rázovitostí a starobylost s bohatstvím. Se stanoviska estetického je to jeden z nejmalebnějších našich krojů vůbec.“⁵³*

Nejen Rudolf Bečák, ale i další písemné prameny se zabývaly hanáckým krojem. Například Hanka z Hankensteina, jako jeden z prvních, velmi podrobně popisuje oděv Hané. Před Hankou byli i další, kupříkladu: J. Bílovský – slatinický farář, který zapsal oděv Hanačky v kázáních, nebo T. Kuzník – lidový básník, jenž

⁵² BEČÁK, Jan Rudolf. *Lidové umění na Hané*. Boskovice : Albert, 1997. Str. 19.

⁵³ BEČÁK, Jan Rudolf. *Lidové umění na Hané*. Boskovice : Albert, 1997. Str. 73.

zapsal mužský kroj ve veršovánce, informace o hanáckém kroji jsou zapsány i v dopisech z roku 1790 J. Dobrovského Rybayovi a další. Profesor přírodních věd B. Hacqueta zaznamenal nejen povrchní popis kroje, ale věnoval se důkladnému popisu a zapsal i změny v oblékání v ročních obdobích. Záznamy B. Hacqueta považují V. Svobodová a J. Štika za významné a prvořadé vůči poznání tradičního kroje Hané.

Kroj se postupem času pozměnil a vyvíjel. I ostatní kroje byly součástí vývoje a nebyly pokaždé stejné a celistvé. Marta Čížková ve své knize Hanácký kroj přesněji uvádí dobové znaky kroje. „*Renesance – okruží a vyduté rukávy, rokoko – široké sukně a hluboce vystřižené kordulky, empire – vysoké pásání.*“⁵⁴

Obrázek číslo 8 – Ženský hanácký kroj z konce 18. století

Obrázek číslo 9 – Mužský hanácký kroj z konce 18. století

55

Lidový kroj se dělí na dva druhy: kroj sváteční a kroj, který se nosíval ve všední den neboli pracovní kroj. Jako první vznikl všední kroj z domácího materiálu, jenž byl utvořen pro účelné potřeby v zaměstnání i pro domácí práce

⁵⁴ ČÍŽKOVÁ, Marta. *Hanácký kroj*. - Prostějov : 1940. Str. 8.

⁵⁵ SVOBODOVÁ, Vlasta a ŠTIKA, Jaroslav. *Hanácký kroj v literárních a ikonografických pramenech do poloviny 19. století*. - Praha : Československá akademie věd, 1964. Obrázek číslo 16, Str. 130. Obrázek číslo 17, Str. 131.

a pak následně kroj sváteční. Ten byl ušit z městského materiálu. J. R. Bečák se zmiňuje o svátečním kroji v tomto znění: „...pak je kroj sváteční zrcadlem přírodního prostředí a sociálních poměrů, zejména podléhá vyšším kulturním proudům a je obrazem kmenových estetických (krasocitných) dispozic lidové tvořivé síly a nadání.“⁵⁶

4.1.1 Ženský kroj

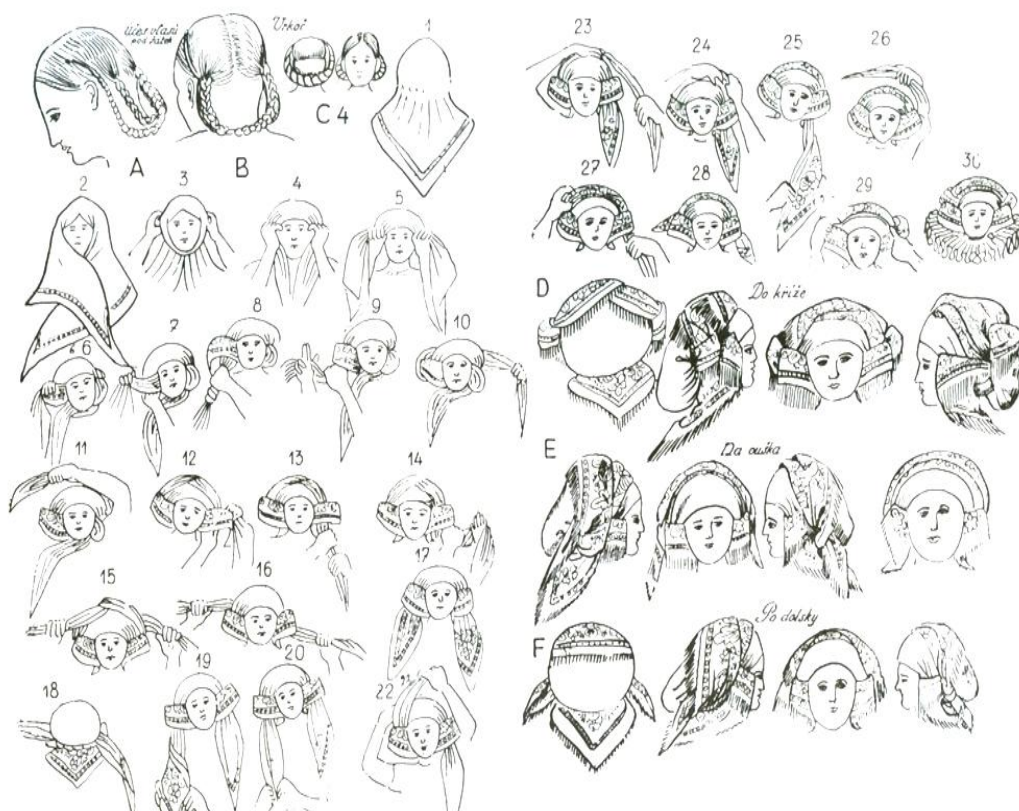
Historie ženského kroje sahá až do 17. století a možná do dob dávno minulých. V těch časech ženy (Hanačky) nosily krátké sukně pod kolena, málo nařasené. Na sukni byla zástěra stejně dlouhá, košile nebyla až ke krku a měla malý výstřih takzvaný dekolt, kde byl přiřitý úzký „ryšek“ (později obojek). Hlava byla zdobená šátkem nebo „gargulí“⁵⁷, svobodné dívky měly na sobě jenom šátky. V 18. Století se začaly nosit dlouhé „sukně“, „korduly“ anebo „ladíky“, přes ramena bílé „plachtičky“ či „loktušky“. Ke konci 18. století se šatky vyměnily za „šátky“, byly červené, hedvábné, nošené přes čelo s volným temenem hlavy, vdané ženy měly pod šátkem „gargulenu“. J. R. Bečák se zmiňuje o „šatě“, což je něco mezi šátkou a šátkem. Vyšivaly se bílým hedvábím na konopném bílém plátně, někdy se používalo i kupované plátno. Nošení šaty nebylo nijak dlouhé, ještě za doby napoleonských šátků před rokem 1830.

Úprava účesu se neměnila od dávné minulosti, až po roce 1830 nastaly nepatrné změny. Ženy, které byly svobodné, nosily dlouhé spletené vlasy do copu „lelík“ svázané mašlí. Naproti tomu, vdaná žena měla smotané vlasy kolem hlavy a uprostřed nosily koženou „obálenku“ zakrytou čepcem lidově označovanou jako „gargule“, „gargulenska“ nebo „rajdák“. Od roku 1840 nastává nová éra „lipských“ šátků, nazývané též „saské“, „lipšťáke“, „stekly šátke“. Výroba šátků byla uskutečněna v německém obchodním středisku v Lipsku, tedy odtud název „lipský“ šátek. Šátek se skládá z několika barev. Nejdůležitější je podkladová sytě červená barva, na kterou byly tištěny vzory z těchto barev: žlutá, modrá, bílá, zelená, světle červená a černá. Šátky mají borduru čili jen okraj, jsou holé, hladké a jejich střed

⁵⁶ BEČÁK, Jan Rudolf. *Lidové umění na Hané*. - Boskovice : Albert, 1997. Str. 74.

⁵⁷ Gargule - Karkulka, čepeček. František Baroš označuje garguli jako hanácký čepce kostelní – BARTOŠ, František. *Dielektologie moravská, Díl II., Nářečí hanácké a české*. - Brno : Matice Moravská, 1895. Str. 465.

je prázdný nebo jsou to „kvitkové“, které mají vzorkovaný střed. Vázání těchto šátků je dosti komplikované a jeho naučení vázání a úpravy nebylo lehké.

58

Obrázek číslo 10 – vázání šátku.

Ve 20. století původní lipské šátky mizí a jsou nahrazeny šátky hedvábnými. Pouze sváteční šátek při církevních obřadech se udržel o pár let déle.

„Obojek“, „placák“, „krézl“ je součástí límečku u krku. Původ obojku se datuje k 19. století, jen periferie Hané nahradily tento obojek korálovým límcem. Lemuje celou hlavu s tváří. Máme dva typy obojku. První typ je krajkový, barvy bílé nebo sivé a druhý typ je vyšivaný. Ručně vyšivané krajky byly dováženy z Horácka nebo ze sousedního Slovenska. J. R. Bečák uvádí ve své knize Lidové umění na Hané několik druhů těchto „krézlů“. Například: „šefraněná“, „langrová“, „dubská“, „režnými“. Ornament na obojku je zcela jednoduchý. Motívem jsou kytičky s vlnkou, málokdy mají ptačí dekoraci. Úprava obojku spočívá v silném naškrobení. Poté se našije na límeček, který je též vyšivaný a posléze se uváže pod bradu.

⁵⁸ BEČÁK, Jan Rudolf. *Lidové umění na Hané*. - Boskovice : Albert, 1997. Str. 113.

59

Obrázek číslo 11 – Obojek

Košile byla sešita ze tří částí. První spodní kus, též nazývaný „trhačena“, zakrýval tělo od pasu až do poloviny lýtek, další částí byl opasek („oplěčí“) široký od pasu do poloviny zad v přední části stáhnutý „haraskou“ barvy červené nebo modré. Poslední část se skládala z tílka („stánky“) s vydutými rukávci, které měly černě i smetanově vyšívané límce.

60

Obrázek číslo 12 – Oplěčí

„Kordulka“, rovněž „lajdík“, „bruslek“, „frydka“. Je jednou z nejdražších částí hanáckého ženského kroje. Než nastala móda „kordulek“, nosily se „kabátce“, které se od roku 1810 se zkrátily do pasu a prohloubil se i výstřih. „Kordulky“ pro všední nošení bývaly šity z domácího hrubého plátna nebo dokonce i z kupované látky. Sváteční „kordulky“ se šily z drahých látek a jejich hodnota

⁵⁹ <http://www.kosir.unas.cz/?stranka=kroj&podstranka=zensky&jazyk=cz> [Online]. - 9. březen 2013.

⁶⁰ Tamtéž.

se postupem času zvyšovala. Zhotovovaly se z brokátu, damašku, hedvábí a atlasu, prošívaly se pestrými barvami nití i zlatými a stříbrnými. „Paterka“ neboli různobarevná stuha s květy a lístky pěti barev, proto název „paterka“. Přišívala se okolo vnitřního výstřihu „kordulky“. K této části „kordulky“ se připíná pozlacená nebo stříbrná krajková ozdoba „gracon“, „porta“ nebo „dracón“, která je vyrobena z kovových nití nebo patáčků. Levnější varianta „gracónu“ je „šňurkový“. Další součástí jsou „faldečky“, nebo též „šóske“, „frke“, „kola“, „troške“, „fučke“, „faldy“, „nosy“, „faldování“, „varhánke“, jenž se nachází na zadní straně v dolní části „kordulky“. „Varhánke“ jsou vyrobeny z tuhého papíru a olemované červenou látkou. Lemování kolem ramenou je nejpůsobivější díl „kordulky“. Podle vyšívání můžeme rozeznat zámožnost dam. „Říkávalo se, že každá má takovou kordulku, jak doveden „špendýrovat“ (platit).“⁶¹ Zadní i přední část „kordulky“ byly vyšívány. Zadní díl byl více vyšíván než přední, který byl jednodušší.

62

Obrázek číslo 13 - Kordulka

„Fěrtoch“ čili vrchní zadní sukně uvázaná přes několik spodniček („spodníky“ neboli „podolky“), dříve jen barvy bílé, později i různých barev. Bílý fěrtoch se uvažoval nevěstě a družičkám při svatbě, barevný, jenž býval většinou leskle černý, pak používaly mladé matky, vdané ženy a svobodné slečny. V horní části sukně byl připevněn límec s nádherně vyšívaným zadním dílem.

⁶¹ BEČÁK, Jan Rudolf. *Lidové umění na Hané*. - Boskovice : Albert, 1997. Str. 170.

⁶² <http://kroje.ic.cz/img/002.jpg> [Online]. - 9. březen 2013.

„Fěrtůšek“, též zástěra, „kasánka“, „předníček“ či „kasáč“, skládající se ze čtyř kusů. Je nevrchnější část kroje. Stejně jako u fěrtochu, bývaly fěrtůšky bílé a později i jinak zbarvené. V období zimy mívaly tmavší a v létě světlejší zbarvení. Zástěra u kroje musí být vždy stejně dlouhá nebo delší nežli sukně.

„Pantla“ je stuha 3 až 3 $\frac{3}{4}$ metru dlouhá s lístkovým a květovaným ornamentem, někdy s vloženými sluníčky. Barva stuhy musela ladit podle zbarvení „fěrtůšku“. Velmi populární bývaly barvy nebeská modř, červeno-fialová, červená a bílá, ale používaly se i jiné odstíny. „*Pentle se prostředkem položí na záda nad frky od kordulky a vine se po dolním okraji jejím dopředu. Vpředu se zaváže na vkusné smyčky a dlouhé konce se nechají viset a vlát.*“⁶³

„Kabátek“, jako jediná část kroje, která má nejvíce názvů, protože prošel mnoha transformacemi a s těmito změnami přišly i nové názvy kabátků. Jako například: „starší plant se čtyřmi koly“, později „špenzl“, „marinka“, „kanduš“, „vlčór“, „lajdík“, „flanérka“, „flanel“, „kamizolka“, „plant“, „kabiš“, „kacabajka“, „župánek“. Rukávy kabátku jsou dlouhé, ve spodní části úzké a nahoře se postupně rozšiřují. Kraj límce sahal až k bradě, kde byl ukončen „trojhrannou klapkou“. Byl vyšíván hedvábím a ozdoben červeno-žlutými lístky a květy. Pokud ženy zapínaly kabátek kulatými knoflíky, museli přeložit jeho poloviny. Vyšívání kabátku bylo podobné jako u „kordulky“. Jen ve spodní části byla vyšitá větvička s lístky a květy.

„Kožíšek“ je nejstarší částí kroje. Býval bez knoflíků, proto se vpředu překládal přes sebe. Neměl moc bohaté vyšívání. Vzadu se nacházela jen stehová výšivka tří rozmarýnových ratolestí s hřebíčkovým květem. Je podobný kabátku, ale rozdíl je v širokých rukávech, ramena byly zřasené, v pase a dolní části byl zabraný.

Obuv vyráběli řemeslníci, proto není zcela součástí lidové tvořivosti. Obuv rozdělujeme na dva druhy: letní a zimní a další dělení je všední a sváteční. V dřívějších dobách ženy nosívaly střevíce s „přazkami“, ale později tyto „pražky“ vymizely. Podkladovou barvou střevíců bývala nejčastěji černá s bílou a červenou kůží, podpatek byl barvy červené a měly také mosazné spony. V zimním období se nosívaly kožené nebo manšestrové vysoké boty nebo černé krpce. Na pole a k zábavě chodívali bosky.

⁶³ ČÍŽKOVÁ, Marta. *Hanácký kroj*. - Prostějov : 1940. Str. 24, 26.

64

Obrázek číslo 14 – Střevíce

Ubrus, „plachta“, „plachetka na odítí“ je dalším velmi starým kusem kroje. Nosíval se za nečasu do pole a kostela. Byl vyroben s konopného domácího plátna s bílými střapci na okraji kolem celého ubrusu. Po roce 1830 se přešlo z ubrusu na vlněné nejrozmanitějších barev a typů. Jako například: „pásové“, „tabulové“, „květované“, „turecké“, „kašmírové“, „s ružama“ a spousta dalších. V letních časech oblékaly vlněné lehčí a menších rozměrů, v období zimních mrazů a větrů nosily přes sebe větší a teplejší vlněné. Po roce 1960 se objevily u žen deštníky modré barvy se žlutým okrajem, které přešly nakonec do barvy červené vyrobené z lipských šátků.

Hanačky nosily do kostela „šatky“ neboli kapesníčky. Tyto kapesníčky zakrývaly modlitební knížky, když chodily hanačky do kostela. Později je nosily jako dekoraci kroje.

4.1.2 Mužský кроj

Účes - muži v dřívějších dobách nosili na krátko ostříhané vlasy s delší zadní částí, která sahala až na ramena. Vousty měly oholené a na hlavách měli klobouk, jenž nejvíce podléhal módě. Od 19. století se nosily klobouky s rovným vrchem, se zahnutou střechou nahoru a širokou pentlí kolem klobouku volně visící

⁶⁴ <http://kroje.ic.cz/img/019.jpg> [Online]. - 9. březen 2013.

až k ramenům. Na vrchní část klobouku našivali červené šňůrky nebo mašličky, nazývané „podpěry“ nebo „záhybky“. Výšivky bývaly šité z červených nebo barevných mašlí. Klobouky svobodných mládců obsahovaly tyto mašle, ale ženatí nosili klobouky bez stuh, nazývané „střeběčáky“. V zimním období nosili čepice.

Košile byla šita z konopného plátna. Na límci se zavazovala šňůrkou a rukávce měly prosté vyšívání z konopných nití. Pokud nastal čas svátků, slavností nebo i neděle, na košili oblékali „tenčici“, což je sváteční košile ušitá z jemného plátna. Tato „tenčice“ měla černým hedvábím nebo bavlnkou vyšíváný límec u krku a konce rukávců, dále pak perleťové knoflíky našité na límci, které stejně postupem času opět nahradily šňůrky. V některých krajích regionu Haná byly součástí kroje i šátky různých barev.

Pás zprvu praktického rázu, později již zdobeného účelu. Pásky se oblékali pouze ve svátky a v neděli a to jedině hospodář se syny. Čeledín na tento pás neměl právo. I pás prošel určitou módou, ale posledním hitem bylo vyšívání květů či celého jména vlastníka pštrosím nebo pavím perem. Kromě tohoto pásu se na odpolední neděli nosily jednoduché černé pásky zdobené lakovanou červenou kůží s obšitým krajem.

„Gatě“ neboli kalhoty. V běžných pracovních dnech muži nosili kalhoty ušité z domácího plátna s plátěným límcem anebo vyrobený z červené kůže. Ve svátky oblékali všichni muži bez výjimky kožené kalhoty s vyšíváním nebo bez vyšívání. Vyráběly je z kůže ovčí, beraní nebo kozí ojedinele z jelenice a měly různé názvy i všelijaké tvary kupříkladu: „koženice“, „červenice“, „žlutice“ (podle barvy) nebo „baně“, úzké, upnuté, široké či nabírané v pase a kolenou. Součástí „gatí“ jsou i hluboké kapsy, kam si muži dávali tabák nebo šátek. „*Ornament je rozčleněn zpravidla ve dvě široko položené cesty, kdežto střední cesta je úzká a svislá*“⁶⁵. Zdobení bylo vyšíváno zásadně zeleným hedvábím s různobarevnou výplní.

„Vilěčka“, „podlěčké“, „vělěčka“, „plátýnka“ měla za úkol zdobit a obohacovat spodní okraj koženic a vrchní část bot. Tyto punčochy se nasazovaly na nohy a zavazovaly se šňůrkami nebo řemínky. Byly vyrobeny z bílé, pergálové nebo damaškové látky a žlutě vyšíváné.

⁶⁵ BEČÁK, Jan Rudolf. *Lidové umění na Hané*. Boskovice : Albert, 1997. Str. 234.

Obuv – než dorazila móda vysokých bot, muži nosili nízké střevíce s přezkou, jenž i v 19. století byly součástí oděvu starců. Mládenci, v letním období, chodili bosky a v zimě nazouvali boty z koňské či hovězí kůže. Později již nosili holínky s horním lemem z červené kůže, podpatek byl okutý podkovou nebo „krajačkami“, jsou to vysoké a ostré podkovy. Oblíbené byli i boty vyrobené z měkké kůže „měky“ nošené svobodnými mládenci anebo „faldovačky“ s několika záhyby, které byly zdobeny. Ženatí muži obouvali vysoké lesklé holínky zvané „tvrdy“ též „létavice“.

Halena – její módní vzestup nastal až v 19. století, kdy byla vyráběna z černého či modrého i šedého sukna, lemovaná červenými šňůrkami v přední části, vzadu pak byl rozparek a kraje rukávů byly vyšívány. Dříve muži oblékali takzvanou „župicu“, což je sváteční letní oblek. Co oblast, to jiná halena. Například se nosily i haleny bílé barvy vyrobené ze sukna s hedvábně vyšívaným krajem u krku a se zelenými výložkami u rukávů. I velké knoflíky z mosazi mohly být součástí haleny.

Plášť se stal charakteristickým dílem hanáckého mužského kroje. Plášť také jako všechny části kroje prošel módními změnami, až dospěl k tomuto typu. Jeho součástí byly měkké přehýbající hedvábně vyšívané límce a bohaté řasení. Jeho účel byl slavnostního a obřadního charakteru, oblékaný od jara až do podzimu. V zimním chladném období byl nahrazen kožichem. Nakonec byl přizpůsoben všednímu dění života. Jeho délka se prodloužila až ke kotníkům, oblékal se pouze přes ramena a zapínal se u krku sponou. Byl ušitý ze sukna různých barev, avšak nejpoužívanější barvou byla modrá všech odstínů.

Kožich se oblékal v období chladu a nečasu. Skládal se ze dvou ovčích kůží vyčiněných na bílo či žluto, s jednotlivě našitými rukávy. V dolní části nechávali kůžky z noh i „ocásku“. Kožich měl v horní části otvor určený pro hlavu, přes kterou se oblékal. Během svátků nosili kožichy s dlouhou délkou barvy bílé pak dubové nazývané „kožuchy dlouhé“. Existují i zmínky o vyšívaném srdci na kožichu v oblasti hrudníku.

„Kordula“, „lajdík“ či „frydka“ je nejzdobnější a nejdražší částí mužského kroje. Vyšívání „korduly“ je jak v zadní části švů, tak i na přední straně, kolem ramen, krku a kapes. Výšívky na „lajdíku“ se zakončovaly ornamentem růže, tulipánu a hřebíčku. Svobodní mládenci nosili růžice též nazývané „výskalky“,

vyrobené z červené a bílé pentle. Ve spodní části „frydky“ visely pentle. Šily se z tkaniny především zelené barvy, ale používal se i odstín modré či černé.

„Kabátec“, též „flanélka“, „flanérka“, „flanél“, „lajdík“, „špenzr“, „kamizolka“, „plant“, „flanderska“, „huska“, „marynka“ a jiné. Bohatě vyšívány, vyroben z černého sukna, pak přišla móda kabátců z bílého flanelu a nakonec se zhotovoval ze sukna zeleného. Sahaly pouze do pasu s barevným hedvábným vyšíváním. Součástí byli knoflíky, jenž sloužily výlučně ozdobného rázu, umístěné na rukávech, kapsách a na okrajích od krku do pasu.

4.1.3 Dětský кроj

Existují dva druhy dětského kroje. Nově narozené dítě obdrželo takzvanou „bundu“, což je dlouhá plátěná košile, kterou nosily jak chlapci, tak i dívky. Jediná zvláštnost kroje byl jednoduchý „obojek“ u dívek. V období zimy mělo dítě na sobě ještě k tomu dlouhý „kabátek“ modrého nebo zeleného plátna. Součástí dětského kroje byla „čepička“ v každé části Hané jinak zdobená. Po dosažení pátého roku dítěte se кроj podobal кроji dospělému, ale nebyl tak zdobně vyšívány. Nosily již krátké „fěrtošky“ z bílé látky nebo „šorečky“ z černé látky. Dále měly na sobě „rukávce s lajdíčky“, vyrobené z plátna nebo sukna a hlava byla zdobena šátky zavázané na záušnice. Dlouhou dobu chodily děti i v zimním čase bosy bez obuvi.

5 Hanácký rok

5.1 Obyčeje a zvyky odehrávající se během kalendářního roku

Tři králové – 6. ledna

Svátek Tří králů se nejvíce udržel ve vesnicích a městech se silnou křesťanskou vírou, v dnešní době se zapojuje do této tříkrálové koledy i charitativní organizace. Tři králové jménem Kašpar, Melichar a Baltazar byli mudrci i údajně astrologové perského dvora, kteří hledali krále Židů. V období středověku symbolizovali tři kontinenty: Evropu, Asii a Afriku a také tři lidské etapy života: mládí, střední věk a stáří. Melichar byl nejmladší z celé trojice, následoval Baltazar vyzrálý a dospělý muž a poslední nejstarší z nich byl Kašpar tmavé pleti.

Lidová tradice „Tři králové“ vznikala zásluhou učitelů a žáků. V dřívějších dobách měl učitel povinnost obcházet domy a vesnice s modlitbou a zpěvem, které se vykuřovaly kadidlem a kropily svěcenou vodou. Nakonec se ke kantorům připojili i žáci v kostýmech, jenž psávali na dveře K + M + B svěcenou křídou. Jde o ochranu domu před nemocemi, pohromami a nepřáteli.

Tříkrálová koleda se udržela i na Hané. Přestrojení tři chlapci za tři krále obcházejí vesnici s písničkou⁶⁶:

„Me tři králi deme k vám, štěstí a zdravi vinšujem vám.

Štěstí, zdravi, drhá leta, me sme k vám přešle z daleka.

Daleká je hvězda naša, do Betléma cesta naša.

A te černé, na tym zado, nevestrukuj na nás brado.

Slonko je teho příčina, že má tvář je opálená.

Slonko, to drahy kameni, pro Kristovo narození!“

⁶⁶ *Lidový rok na Hané.* Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 6.

Masopust a Vodění medvěda

Období masopustu začíná po svátku Tří králů a končí Popeleční středou před Velikonocemi, největším křesťanským svátkem. Masopust býval velikou společenskou událostí a jde také o přechod zimního období do jarní tedy teplejší části roku. Tato etapa roku se vyznačuje zábavami, veselicemi, svatbami, zabíjačkami, chození maškar, hrami a hlavně je to doba odpočinku. Stejně jako u svátku Tří králů, také masopustní průvod s maskami chodíval vesnicí od domu k domu a přáli hospodáři hojnou úrodu, zdraví pro něj a celou jeho rodinu a dokonce i pro veškeré jejich domácí zvířectvo.

Masopustní průvody na Hané se vyznačovaly tím, že celé procesí vedl medvěd s medvědářem, jehož maska byla symbolem bohaté úrodnosti. Proto byl hanácký masopust rovněž označován jako „vodění medvěda“. I v dnešní době se setkáváme s masopustními průvody a to v Olomouci a v Hlásnici u Šternberka.

67

Obrázek číslo 15 – Masopust a Vodění medvěda

⁶⁷ *Lidový rok na Hané*. Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 7.

Svátek sv. Blažeje – 3. února

Ke Svatému Blažeji se věřící modlili v době nemoci. Proto na tento svátek tři chlapci nebo celá třída obcházeli vesnici a všem koledovali hodně zdraví. *„Zpívali blažejské písně a za zpěv a drobné divadlo si vykoledovali uzené maso, slaninu, klobásy a také peníze.“*⁶⁸

Vykoledované dobroty si chlapci podělili, nebo vše rozdělil mezi chlapce a sebe pan učitel či pan farář. Po ukončení pochůzky se uskutečnila na faře nebo ve škole blažejská hostina z darovaných pochoutek, stejně tak se mohla provést i v předem domluvené domácnosti.

Svátek sv. Matěje – 24. února

*„Brzy z rána vyráželi mladší chlapci a děvčata bosi a v nočních košilkách do svých zahrad a sadů, kde krátkou říkankou prosili sv. Matěje, aby jim dopřál úrodu jejich oblíbeného ovoce. Doma je pak většinou za tento „otužilý“ čin čekala výjimečná snídaně.“*⁶⁹

Svátek sv. Doroty – 26. února

Dříve byl tento svátek slaven již 6. února, dnes až 26. února.

*„Ve starém Římě byla Dorota za svou víru trestána a na konec popravena mečem. Ještě na začátku 20. století si děti připomínaly tuto událost scénkou „chození s Dorotou“, kdy pět nebo i více dětí představovalo výjev „umučení sv. Doroty“. Jedná se o obdobu starých dorotských obchůzkových her.“*⁷⁰

Svátek sv. Řehoře – 12. března

Stejně jako předešlé svátky i tento svátek byl spojený s průvodem a pochůzkami po vesnici. *„Za zpěvu písní, které velebily sv. Řehoře, prvního papeže*

⁶⁸ Lidový rok na Hané. Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 8.

⁶⁹ Lidový rok na Hané. Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 8.

⁷⁰ Tamtéž.

toho jména, tzv. „učitel církve“, prošly děti vsí a byly obdarovány především různými laskominami nebo i penězi.“⁷¹

„Všechny tyto svátky již povětšinou z kalendáře našeho venkova vymizely. Je to způsobeno především čtyřicetiletou vládou komunistického režimu, který se snažil vše, co bylo jen trochu spojeno s křesťanstvím, potlačit a zakázat. Je však dobré si je připomínat, abychom si byli vědomi, jak bohatý kulturní život naši předci vedli.“⁷²

Oslavy ostatků – konec masopustu a Pochování basy

„Ostatky“ je období konce masopustu a jsou dvojího druhu: veřejné nebo soukromé, a slavily se od neděle do úterý, pokaždé měly stárky, kteří při nich „drživali právo“. „Držet právo“ či „hanácké právo“ „...je starý ostatkový zvyk, kdy poslední neděli před popeleční středou šla mládež požádat obecní výbor o „právo“, tedy o jakési předání policejního dohledu nad obcí pro nadcházející tři dny.“⁷³ Někde si obecní výbor zvolil tak zvaného „stárka“ sám, na jiném místě si „stárky“ zvolili mladí. „Právo“ neboli šavle se stuhami se přinesla do hospody a tam ji zabodly do stropu nebo se s ní především v pondělí choďovalo po vesnici, popřípadě i všechny ostatkové dny. Současně s občůzkou pokaždé choďovala muzika někde i masky a zároveň se shromažďovaly potraviny pro ostatkové hody. Na konci ostatků se „pochovávala basa“. „Někde se pro tento zvyk opravdu použila basa, jinde k tomuto účelu posloužil jakýkoliv větší předmět pokrytý bílou plachtou (např. necky). Tento zvyk byl rozloučením s veselím a muzikou prosyceným masopustním obdobím a „pochováním basy“ se těm krásným časům tohoto roku dávalo sbohem.“⁷⁴ Opět se uskutečnil smuteční průvod basy někde jen v hospodě či blízkém okolí, jinde i po celé dědině. Průvod vedl muž v převleku za kněze, jenž „...kropil „nebožku“ i účastníky pohřbu a předříkával jim.“⁷⁵ Na konec ceremoniálu uzavřeli sál hospody.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² *Lidový rok na Hané*. Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 8.

⁷³ *Lidový rok na Hané*. Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 10.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

V hanáckých obcích jako například Dalov u Šternberka, Velký Týnec, Horní Štěpánov a další se toto bujaré veselí koná každoročně.

„Pochování basy – Dalov u Šternberka

*Oremus, hejnohus, dálovus přátelus, bumbálkus,
občanus dálovus nechlaščitě gořalkus,
pijte radši vínus, je to prima medisínus
na špatný mužský vercajkus.
Modleme se – otčenáš jenž jsi, má panenka kde jsi,
když k vám přijdu, ráda jsi.
Ó přijď do království mého, já ti dám onoho teho.
Bud' vůle tvá naplněna, ať jsi brzo naplněna,
chléb vezdejší pěkně jez, mně kus špeku k němu dones.
Zbav nás od žen pokušení
a abychom mohli nechat pití a kouření.
Modleme se – pane bože všemohoucí,
basa zdechla v Olomouci.
V Dalově ji odzvonili, a ve Šternberku ji pohřbili.
Kněz byl z Horní Loděnice
a kostelník od Sovince.
A ti, co ji nesli, byli rádi, že se sešli.
A vy pozůstalí, rozlučte se s basou s námi.
(Následuje čtení a předříkávání textu, který obsahuje události minulého roku.)
„Že na každém šprochu bývá pravdy trochu,
netvařte se kysele, naši milí přátelé,
nad tím, co zde budem číst,
my se můžeme i trochu splíst.
Óremus – hříchy, které zde budou čteny,
jsou i z části vymyšleny,
proto doufám, milí draží, že se nikdo neurazí.“⁷⁶*

⁷⁶ Lidový rok na Hané. Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 10.

Přástky a Drhnutí peří

Je období, které započalo Císařskými hody a končilo popeleční středou. „Každý večer se scházela děvčata s kolovratem a s košíkem lnu v některém stavení, kde měli velkou světnici. Zde si rozestavily své kolovraty do kruhu a předly len.“⁷⁷ Všechny večery období zimy končící masopustem sloužily k předání lnu, u kterých si děvčata zpívala a povídala. „Bývalo zvykem, že přadlena si mohla nechat to, co napředla přes daný úkol. Z peněz, které přadleny utržily za přízi „nad plán“, si vystrojily hostinu, na kterou si každá přadlena mohla pozvat svého vyvoleného. Všem ostatním byl vstup na hostinu zakázán.“⁷⁸

79

Obrázek číslo 16 - Přástky

Drhnutí peří je velmi podobné jako přástky. Místo práce se lnem, ženy drhly hrsti peří. Také se scházely v jedné světnici. „Malá pírká se utrhuje od ostnů a každé zvlášť se klade na hromádky. Někdy se vybíral „prach“ (prachové peří), ze kterého se pak dělaly (sypaly) peřiny pro ty majetnější. Říkalo se, že při drhnutí peří se drhne nejen to peří, ale i čest a dobré jméno všech sousedů a známých.“⁸⁰

⁷⁷ Lidový rok na Hané. Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 24.

⁷⁸ Lidový rok na Hané. Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 24.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

Předvelikonoční období a období velikonoc

Předvelikonoční období začíná „popelční středou“ a pokračuje čtyřicetidenním půstem až do Velikonoc. „*Popelční se nazývá proto, že křesťané v tento den přijímají od kněze popelec (křížek z popela), který značí lidskou pomíjivost.*“⁸¹

„Půst“ ve své podstatě trval čtyřicet šest dní, ale z velké části byly na Hané neděle z půstu odstraněny. „*Každá postní neděle měl své jméno – Černá, Pražná, Kýchavná, Družebná, Smrtná a Květná.*“⁸²

„Smrtná neděle“ je propojena s koncem zimního období a začátkem jarních dní a součástí byl a je zvyk „vynášení smrti“. „*...kdy loutka, často vyrobená ze slámy, oblečená do ženských šatů a navlečená na tyč je ze vsi vynesena průvodem k nejbližšímu potoku nebo řece a tam vhozena do vody. „Smrtka“ je vynášena i vhozena do vody za sborové recitace celého průvodu.*“⁸³

84

Obrázek číslo 17 – Vynášení smrti

„Zeleným čtvrtkem“ začíná období velikonoc, největší křesťanské svátky. Tento den je spojen s neúprosným režimem půstu, ale v dnešní době je v půstu

⁸¹ *Lidový rok na Hané.* Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 12.

⁸² *Lidový rok na Hané.* Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 12.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ *Lidový rok na Hané.* Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 13.

dovoleno pouze zelené jídlo (špenát, hrách či čočka). Na večer hospodyně pekly „jidáše“ – „...dvojitě do sebe vložené podkovy sypané solí a mákem.“⁸⁵

86

Obrázek číslo 18 – Jidáše

Umlkají zvony v kostelích, hoši obcházejí dědinu s hrkačkami, klapačkami či tragači několikrát za den a za to dostávají odměnu ve formě peněz a naturálií.

„Velký pátek“ je symbolem vody a je to den pokračujícího půstu, nekonaly se bohoslužby a nesmí se pracovat na poli a v zahradě. „*Hanáci věřili, že ten, kdo se v tento den umyl v tekoucí vodě, bude celý rok zdrav.*“⁸⁷

„Bílá sobota“ je to čas konce půstu, pečení beránků, mazanců a blížícího se velkého zlomu. „*Tmu a ticho v katolických kostelech střídá světlo svící, zvonění a varhany, aby myšlenka Kristova kříže a smrti vrcholila znamením jeho mrtvých-vstání. Bílá sobota je ozvučena nástroji muzikantů a hlasy zpěváků na kostelních kůrech a vrcholí slavnostní atmosférou procesí a průvodu Vzkříšení.*“⁸⁸

„Ježíškovi matičky“ se každoročně konají v Bělkovicích-Lašřanech. Tato veselice se začala tradovat již od baroka do zákazu komunistického režimu a až roku 1989 byla opět obnovena. Dvě vybraná děvčata se převléknou do starého hanáckého kroje. „*Poté odnášejí z dolanského kostela, kam jsou Bělkovice-Lašřany přifařeny, sošku vzkříšeného Spasitele a korouhvičku v průvodu, a to o Velikonocích na Bílou*

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ *Lidový rok na Hané.* - Olomouc : Olomoucký kraj, 2011.

⁸⁷ *Lidový rok na Hané.* - Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 13.

⁸⁸ Tamtéž.

sobotu, aby ji na Boží hod velikonoční opětně stejně slavnostním průvodu přinesly z Bělkovic-Lašťan nazpět.“⁸⁹

90

Obrázek číslo 19 – Ježíškovi matičky z Bělkovic-Lašťan

„Neděle Zmrtvýchvstání Páně“ – rovněž „Velikonoční neděle“ či „Boží hod velikonoční“. Je to slavnostní den vzkříšení Krista a jeho vítězství nad smrtí. Hanáci chodívali opět v průvodu s knězem po celé dědině i okolních přifařených lokalitách, „...který nesl monstranci s „nejsvětější Svátostí“ a žehnal všem věřícím.“⁹¹

„Velikonoční Pondělí“ - tento den není více významný než ty předešlé dny. Opět se oslavuje do čtvrtka někde až do neděle zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Chlapci si upletou pomlázku, hanácky „tatory“, a chodí od domu k domu a všechny ženy a dívky je tímto prutem vyšlehávají, „vyšupávají“. Součástí je i říkanka, která samozřejmě nesmí chybět. Chlapci jsou obdarováni vajíčkem znamenající „symbol nového života“ či jinými dobrotami dle regionálních tradic. I v současné době hanácké dívky chodí v úterý na tak zvanou „oplátkovou“. Všechno utrpení vrací chlapcům tatarem nebo jinými proutky.

⁸⁹ *Lidový rok na Hané.* - Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 14.

⁹⁰ *Lidový rok na Hané.* - Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 14.

⁹¹ *Lidový rok na Hané.* - Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 15.

92

Obrázek číslo 20 – Pondělí velikonoční

Jízda králů

„Jízda králů“ či „Honění krále“ je slavnost, která se uchovala jen na Moravě, hlavně v moravském Slovácku a na Hané, konaná v době letnic čili v období svatodušních svátků. Kdysi dávno se slavnost uskutečnila na svatodušní pondělí, ale nakonec byla přesunuta na svatodušní neděli. *„Nejprve se ze středu mladých chlapců vybere představitel krále. Dále se doplní jeho družina, která jej bude doprovázet, chránit a za něj vybírat dary. Král je vždy oblečen v ženský bílý šat, na hlavě mívá korunu, v ústech drží růži a bývá posazen na nejhezčího koně. Jeho kůň je veden a on sám se nesmí v průvodu ničeho účastnit.“*⁹³ Na rozdíl od dřívější doby, kdy celý průvod s králem jezdil i do okolních vesnic, v dnešních časech zůstává průvod ve své dědině. Často se stávalo, že se potkala družina s družinou vedlejší obce. Najednou docházelo ke konfliktu mezi oběma družinami, které se snažili jak ubránit svého krále, tak zároveň zajmout krále druhé družiny. Po zmocnění krále, ho musela jeho rodina vyplatit a celá dědina se dočkala značné ostudy. *„Asi nejznámějším a nejkrvavějším střetem v historii jízd je tzv. „Bitva čtyř králů“. Došlo k tomu, když se v roce 1819 na lověšických pastvinách setkaly průvody obcí Lověšice, Horní Moštěnice, Bochoř a Šírává.“*⁹⁴ Došlo k velké bitvě, kdy byly užity velké hole, nože, šavle i střelba z pušek. Zraněno bylo čtyřicet bojovníků,

⁹² *Lidový rok na Hané.* - Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 15.

⁹³ *Lidový rok na Hané.* - Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 16.

⁹⁴ Tamtéž.

dalších osm jich zahynulo přímo v bitvě a z dvaceti vážně zraněných jich ještě pět zemřelo na následky zranění. Díky tomuto krutému střetu bylo zakázáno provádění určitých zvyklostí. „*Jízda králů patří bezesporu mezi tradiční skvosty hanáckých slavností a zvyků.*“⁹⁵

96

Obrázek číslo 21 – Jízda králů v Doloplazech u Olomouce

Chození s králkou (Královničky)

Chození s králkou je obdobná dívčí verze jízdy králů, kdy si sami zvolili krále a královnu. Následně je nádherně ustrojili do královského úboru. Královna se svoji družinou, která nesla baldachýn nad svou královnou, obcházela dědinu zpěvem, básněmi a někde i s tanečními ukázkami. Rovněž jako „Jízda králů“ královničky dostávaly peníze či různé druhy jídla.

Slavnost Božího těla – slavnost těla a krve Boží

Datum této slavnosti je pohyblivé a určuje se podle Velikonočních svátků. „*Nedělí sesláni Ducha Svatého končí doba velikonoční. Následuje neděle Nejsvětější*

⁹⁵ *Lidový rok na Hané.* - Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 16.

⁹⁶ http://mfly.rajce.idnes.cz/Jizda_Kralu_2011_-_Doloplazy/#DSC_0050.jpg [Online]. - 16. březen 2013.

*Trojice a čtvrtek po ní je vyhrazen slavnosti Božího těla a krve Páně. Mše svatá má slavnostní charakter. Podle místních zvyklostí bývá mše svatá zakončena buď adorací před vystavenou Svátostí oltáře, nebo je monstrance s Eucharistií nesena v průvodu z kostela. Na čtyřech předem stanovených a upravených místech se koná krátká pobožnost.*⁹⁷ Tato místa byla tvořena domácími oltáři a umístěna v průjezdu selských statků. Pokud se u některého hospodáře konala tato slavnost, byl na to řádně hrdý. *„Průvod Božího těla nese často prvky jisté okázalosti, ať už je to nesený baldachýn nebo družičky v bílých a růžových šatíčkách sypající okvětní lístky.*⁹⁸ Slavnost Božího těla se každoročně slaví nejen na Hané, ale i ve všech farnostech.

Filipojakubská noc – Pálení čarodějnic, Stavění máje

Filipojakubská noc neboli pálení čarodějnic má pevné datum a děje se to v noci z 30. dubna na 1. května. Tato noc je nocí magickou s prastarou tradicí. *„Lidé věřili, že tuto noc se čarodějnice slétají na čarodějnický sabat a skutečně je tato noc jedním z největších pohanských svátků.*⁹⁹ Aby se lidé ochránili před těmito bytostmi, zapalovali na vystouplých kopcích velké ohně. Časem se z toho stalo „pálení čarodějnic“, kdy se zažehla „smolná košťata“, která se házela do výšky a přeskakovalo se přes oheň z důvodu mládí a plodnosti či odvahy.

Součástí pálení čarodějnic bylo i stavění máje, které se konalo 30. dubna. Stavěly se před hospodou nebo jich bylo po vesnici několik. *„Vršek máje vždy tvoří krásně opletený věnec. A tento věnec i celou máj bylo a je nutné dobře hlídat.*¹⁰⁰ Snahou okolních vesničanů bylo ukrást či skácet tuto máju a kdyby se jim to podařilo, postihla by hlídače veliká potupa na několik let dopředu. Tato společenská událost se neobešla bez muziky, jídla a dobrého pití. Skácení máje připadalo na předposlední nebo poslední neděli v květnu. *„Kromě velkých obecních májí stavěli zamilovaní chlapci před domy svých dívek menší máje. Májí vyjadřovali dané dívce lásku a zároveň dávali ostatním mládencům jasně najevo „tady už je zadáno“.*¹⁰¹

⁹⁷ *Lidový rok na Hané.* Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 18.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ *Lidový rok na Hané.* Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 19.

¹⁰⁰ *Lidový rok na Hané.* Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 19.

¹⁰¹ Tamtéž.

Dožatá

„Dožatá“ je doba zakončení žní. *Bylo jedno, jestli se žalo na panském nebo na sedlákově, vždy se začínalo se slavením již na odchodu z pole. Šlo se buď k zámku, nebo na statek, kde se vždy přálo pánům mnoho zdraví a i nadále dobré hospodářství, odevzdaly se čerstvé věnce a začala hlavní zábava. Muzika hrála a tancovalo se a jedlo a pilo až do rána. Konzumaci a muziku při dožaté platila vždy vrchnost nebo sedláci.*¹⁰²

Svátek sv. Barbory

Haná má tento svátek spjat s vkládáním „barborek“ (větvičky třešně, jabloně či jiného kvetoucího stromu) do vody. Dívky toužící po svatbě, chodily ve svátek Sv. Barbory pro tyto větvičky. Pokud rozkvetly do vánoc, v jejich štěstí by nemělo nic bránit. *„Tradovalo se, že na sv. Barboru spustí sv. Petr z nebes žebřík, Barborky po něm sestoupí a hodným dětem nadělí dárky.*¹⁰³

Svátek sv. Mikuláše

Dne 6. prosince se slaví svátek sv. Mikuláše. Na večer toho dne obchází město či dědinu vysoký sv. Mikuláš s holí, laskavý anděl a nezbedný čert a nadělují dary. Na Hané, hlavně v severozápadní části, jezdil sv. Mikuláš nakupovat dárky na jarmark den před svátkem sv. Mikuláše, tedy 5. prosince. Následně pak v okolních vesnicích všechny dárky rozvezl dětem. Když děti chtěly dostat dárky, před dům naskládaly kameny nebo zaházely dům sněhovými závějemi, aby sv. Mikuláš, který jel na saních, narazil do těchto zátaras a všechny dary se mu vysypaly. V oblasti Kojetína chodívala se sv. Mikulášem ještě jedna postava „pók“ v bílém oblečení. Jakmile Mikuláš mluvil s dětmi, „pók“ zalezl pod stůl a šidlem dráždil a popichoval mladá děvčata. Párkrát za to dostal pěkný kopanec.

¹⁰² *Lidový rok na Hané.* Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 24.

¹⁰³ *Lidový rok na Hané.* Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 20.

Svátek sv. Lucie

Sv. Lucie, ochránkyně před magií, se slaví 13. prosince. Hanácká sv. Lucie byla v každé dědina úplně jiná. Někde byla považována za krutou, podlou a špatnou osobu, jenž si vyhledávala venku mládež a vařečkou je trápila. V jiné vesnici ji naopak měli velice rádi a považovali ji za užitečnou. Vždy vběhla do domu a vše poklidila a vysmýčila. „*V dobách platnosti juliánského kalendáře byl 13. prosinec nejkratším dnem v roce, proto se nám dodnes zachovala známá pranostika „Sv. Lucie noci upije, ale dne nepřidá“.*“¹⁰⁴

Štědrý den

Štědrý den je den, kdy se narodilo v Betlémě dítě. K této pověsti se každý rok celý svět vrací. Hanácký lid každoročně staví a vyzdobuje kostely i vlastní domy novými betlémy. „*Pamětníci ale vyprávějí, že na Hané bývaly jesličky s Ježíškem a že si děti s nimi hrály. Tam, kde měli velký betlém, chodívaly nejraději na koledu.*“¹⁰⁵ Koledování započalo na Štědrý den a končilo až na silvestrovské veselí. V dřívějších dobách na Silvestra obcházela chasa dědinu a všichni si zpívali. Štědrovečerní večere začínala v podvečer, kdy pastýři troubili, chasa střílela z hmoždíře a čeledíni práskali biči. Každý stůl měl pod ubrusem trochu slámy, na stole byl „*...pecen chleba, vánočka a makovník, trochu jablek a ořechů, také trocha soli, hrnek medu a hrnek másla, po hrstiče žita, pšenice, ovsa a prosa. Pod stolem byly zemáky, kvaka, řepa, mrkev petržel i celer a hrnec kysaného zelí, aby bylo všichni veselí.*“¹⁰⁶ Stůl byl obmotán řetězem a zamčen zámekem proti zlodějům a vlkům a u stolu měli všichni placatý kámen, aby neměli celý rok bolesti nohou. Štědrovečerní večere dřív neobsahovala rybu a bramborový salát, ale naopak měli houbovou polévku, krupicovou kaši s perníkem, trnkovou omáčku, medové koláče, jablka, ořechy a vánočka. Některé vánoční tradice zůstávají stále živé jako například rozpulení jablka, házení střevícem či pantoflem, pouštění skořápek ořechů na vodě, odlívání olova a další. Myslelo se a i dnes se myslí na mrtvé, kdy jim lidé chodí zapalovat svíce.

¹⁰⁴ *Lidový rok na Hané.* Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 20.

¹⁰⁵ *Hanácký rok.* Olomouc : Vydavatelství ing. Petr Baštan, 2009. Str. 188.

¹⁰⁶ Tamtéž.

„Neuvěřitelně dlouhá je řada pověr, které o Vánocích otevíraly dveře do lidské budoucnosti. Kdo ví, jestli jim lidé opravdu věřili...“¹⁰⁷

Svátek sv. Štěpána

Po štědrém dni nastal den štěpánské koledy, kdy si mladí i staří koledovali o koláče, ovoce a dokonce i peníze. Existuje spousta říkaček a koled na štěpánské koledování například „*Voní tady uzenina, už ju vidám hle z komína, kdyby byla k zelú, snědl bych ju celú.*“¹⁰⁸

Poutě, procesí a hody

Záměr poutí či procesí byl určen k velebení Boha, poděkování za úrodu a odvrácení všeho zlého. Hanácké poutě s mariánskou tradicí¹⁰⁹ směřovaly vždy na svatý Hostýn a Svatý kopeček u Olomouce. Závěr poutní cesty byl lemován různými obchůdky s laciným zbožím i jídlem. „*Nejnavštěvovanějším místem však je bezesporu svatý Hostýn, kam ročně ještě dnes směřuje přes čtvrt milionů poutníků z celého světa.*“¹¹⁰

Hody existovali dvojího druhu – Císařské¹¹¹ a malé hody. Velmi oblíbené a i dnes slavené jsou Svatomartinské hody. Hody se dříve slavily hned po žních, pak jim určil pevný termín Josef II z roku 1786 a ještě k tomu se je snažili úřady zrušit. Ale v dnešní době si každá dědina či obec i město určují čas hodů samy. Sejde velké množství lidí i z dalekých krajín a tuto tradici si nikdy nenechali vzít.

5.2 Hanácká svatba

Pro obyvatele Hané byla svatba jednou z nejvýznamnějších životních událostí, který se konal v době masopustu. Mladá dívka se stala ženou a z chlapce

¹⁰⁷ *Hanácký rok*. Olomouc : Vydavatelství ing. Petr Baštan, 2009. Str. 188.

¹⁰⁸ *Lidový rok na Hané*. - Olomouc : Olomoucký kraj, 2011.

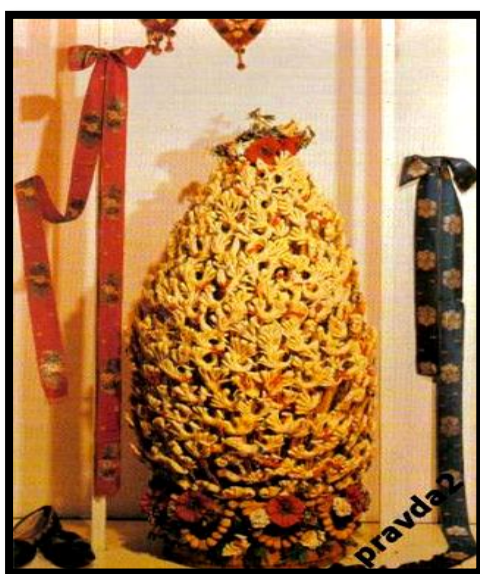
¹⁰⁹ Mariánské poutní místo – pouť směřuje na místa zjevení Pany Marie či k jejímu obrazu nebo soše.

¹¹⁰ *Lidový rok na Hané*. - Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 25.

¹¹¹ Císařské hody – roku 1786 vydal Josef II. dekret o oficiálním termínu hodů a to třetí říjnovou neděli, proto jsou nazývány Císařské. *Lidový rok na Hané*. - Olomouc : Olomoucký kraj, 2011.

se stal muž „...neboli přecházeli oba ze stavu panenského do stavu manželského.“¹¹² S touto životní změnou souvisela i přeměna v oděvu, která zakazovala vdaným ženám a ženatým mužům nosit oblečení svobodných lidí. Svatební slavnosti v dřívější době probíhali ve třech dnech. Také bylo několik období roku, kdy se nesměl sňatek uzavírat: v době adventu a půstu, v měsíci květnu a době polních prací. To znamená, že se velmi často pořádaly po žních a v masopustním období.

Svatební událost se skládala z několika částí jako například žádost o ruku nevěsty u rodičů, kam se dostavil ženich s jeho starosvatem (mluvčí) a družbou. Mluvčí přednesl svoji řeč a tím také požádal o ruku nevěsty. Nevěsta rovněž měla

Obrázek číslo 22 - Svatební strom¹¹⁵

svoji mluvčí, která za ni odprosila rodičům. Nakonec oba dostali od rodičů požehnání k manželskému sňatku. Další součástí svatebních slavností byla hostina s lidovými obyčeji jako například „...házení peněz nevěstě do ošatky, předávání svatebního stromu, prodávání peřin a čepení nevěsty.“¹¹³ „Házením peněz nevěstě do ošatky“ se lidé podíleli na jejich živobytí, každý z házejících pronesl řeč a vysvětlil, proč jim peníze dává. „Svatební strom“ jinak svatební koláč byl na hanácké svatbě jednou z nejdůležitějších věcí. Svatba by se bez tohoto koláče neobešla. „Nevěsta dostala koláč od své matky, někde od kmotry, jako výslužku při odchodu z domu. Někde dostával koláč i ženich, který se přiženil do statku nevěstiných rodičů.“¹¹⁴ Koláč byl „vrcholem kuchařského umění hanácké hospodyně“¹¹⁵ a symbolizoval blahobyt, plodnost a štěstí. Jen několik málo žen ho dokázalo upéct.

A nakonec nastal svatební den. „K domu ženicha přijely dva páry koní s bryčkou a kočárem, Ženich s rodiči a svoji svědkyní nastoupil do bryčky a všichni

¹¹² JELÍNKOVÁ, Zdeňka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná*. -Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 22.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ *Lidový rok na Hané*. - Olomouc : Olomoucký kraj, 2011. Str. 22.

¹¹⁵ Tamtéž.

se vydali směrem k domu nevěsty.“¹¹⁶ Jakmile dojeli k domu nevěsty, koně zastavili a nevěsta v hanáckém kroji nastoupila do kočáru. Kočáry dojely ke svatebnímu průvodu, kde se připojili a všichni společně odcházeli ke kapliče. „... v čele průvodu šly děti s prstýnky, za nimi dvě Hanačky se dvěma zelenými věnečky (ze kterých se později věštila ženichova a nevěstina budoucnost), za nimi kráčelo asi 70 Hanáků a Hanaček, s mírným odstupem šel ženich se svojí matkou, za nimi svědkyně a družba (všichni v kroji), potom ostatní svatebčané a za nimi družičky v pantlékách a před nevěstou a jejím tatínkem házely na cestu malé Hanačky kvítečka, průvod uzavírala svědkyně a její družba.“¹¹⁷ Po příchodu ke kapliče s doprovodem hanáckých písniček se konal svatební obřad a po obřadu ženich s nevěstou dostali dva holoubky, aby po ztrátě jejich svobody, dostali volnost oni dva a odletěli pryč. Po obřadu nastalo věštění ze zelených věnečků. Dvě nejmenší děti (holčička a chlapeček) se snažili strhnout věnečky. Říkalo se, že komu spadne věneček dřív, ten bude v rodině poroučet. Další cesta směřovala ke kostelu, kde se konal „svajbový tanec Rostó, rostó“ družbů s ženichem a družiček s nevěstou. Pak se nevěsta rozloučila a nastal její čas „čepení“. Přešla do rukou vdaným ženám, které ji sundaly „pantlák“, „úvodnici“, zavázaly ji první šátek a nakonec předaly ženichovi. Po čepení nastala svatební zábava, kde si novomanželé zatančili první tanec – Sivá holubička, pak dostali svůj první svatební koláč. Po předání koláče se šlo hned házet „do žita“ – „...nejprve šli rodiče, pak družičky, družbové, svědkyně, ostatní a nakonec ženich, který pak celou ošatku předal nevěstě.“¹¹⁸ U vchodu do místnosti, kde se konala hostina, čekaly ženy se šátkem a posledními radami na nevěstu a ženicha. Ještě než přešli přes šátek, musel ženich vyplatit nevěstu a pak až mohl dokázat svoji sílu přenesením svoji nevěsty přes šátek. Zdaleka ale nebyl s věštěním konec. Na novomanžele čekaly dvě ženy s dvěma mísami a ženich si měl jednu z nich vybrat. „... když si vybral polévku, znamenalo by to, že se bude držet chalupy a pořádně hospodařit, když by si vybral kohouta – tak to si musí na něj nevěsta dávat dobrý pozor, aby ji neběhal za ženskýma, jak kohout za slípkama.“¹¹⁹ Nakonec nastalo bujaré veselí, kde se tancovaly taneční hry.

¹¹⁶ *Hanácký rok*. - Olomouc : Vydavatelství ing. Petr Baštan, 2009. Str. 104.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ *Hanácký rok*. - Olomouc : Vydavatelství ing. Petr Baštan, 2009. Str. 105.

¹¹⁹ Tamtéž.

6 Hanácké nářečí

Hanácké nářečí neboli středomoravské nářečí je jiné, výrazné a odlišné od jiných nářečí celé Moravy. Díky rostoucímu vlivu techniky, vzdělávání a médií veškeré nářečí a nejen hanácké, se pomalu vytrácí z české mluvy. Když dorazíte do jakékoliv malé vesničky na Hané a potkáte tam starou babičku či dědečka a budete chtít s nimi mluvit, tak z jejich úst uslyšíte hanáckou řeč a moc jim neporozumíte. Ale když se potkáte s mladými lidmi, kteří zde žijí, tak jim budete rozumět a domluvíte se s nimi jednoduše. Proto je dost pravděpodobné, že časem se tato řeč úplně vytratí a budoucí generace lidí budou tuto řeč znát pouze z knih a z vyprávění a budou ji označovat jako „staré hanácké nářečí“.

Hanácké nářečí je součástí středu Moravy, hlavně regionu Haná, ale také dosahuje až za tyto hranice. František Bartoš ve svém díle *Dialektologie Moravská* uvádí: „*Na jihozápad od Napajedel na pravém břehu Moravy, počínajíc osadou Spytinovem čili Spytihněvem až po Klobouky brněnské, usazen je zvláštní kmen, jehož nářečí v nejedné příčině se odchyluje od nářečí sousedních Slováků, majíc některé tyto odchylky společny s nářečím českým. Severovýchodní Slováci těmto svým sousedům říkají Doláci, při Uherském Hradišti nazývají je Zámoravčiky, v okolí kyjovském a klobouckém svým sousedům Slovákům jsou Hanáky, Hanákům pak zase Slováky.*“¹²⁰

Hlásky hanáckého nářečí „e, é, i, í, y, ý, u, ú“ mají tendenci přezvukovat, používá se také přehláskované „a“. Jelikož každá část celého regionu Haná má malé rozdíly v nářečí, ale ve své podstatě stejné, rozdělil František Bartoš hanácké nářečí na dvanáct podřečí kolem těchto měst¹²¹:

- I. Holešov, Kroměříž, Přerov, Záhoří (Různořečí: holešovské, žeranovské, bystřické, přerovské, kroměřížské).
- II. Přerov, Kojetín (Různořečí: na Kojetsku).
- III. Olomouc, Šternberk, Prostějov, Vyškov (Různořečí: olomoucko-prostějovské, bystřicko-šternberské, týnecko-nezamyslické, vyškovské).

¹²⁰ BARTOŠ, František. *Dialektologie moravská, Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské*. - Brno : Matices moravská, 1886. Str. 51.

¹²¹ BARTOŠ, František. *Dialektologie moravská, Díl II., Nářečí hanácké a české*. - Brno : Matices Moravská, 1895.

- IV. Drahany
- V. Letovice
- VI. Litovel, Konice, Jevíčko
- VII. Zábřeh
- VIII. Slavkov, Bučovice, Ždánice
- IX. Blansko, Brno, Židlochovice, Klobouky, Rousínov
- X. Tišnov
- XI. Ivančice, Krumlov, Znojmo, Meziříčí, Třebíč, Moravské Budějovice
- XII. Kunštát

Haná je velmi rozsáhlá oblast a její obyvatelé mají rozdílnou řeč, která se liším hlavně díky bydlišti.

Znaky hanáckého nářečí jsou:

Koncovka „a“ byla vyměněna za koncovku „e“, například:

Hláska „e, é“ byla vyměněna za „y, ý“, například: sér – sýr

Hláska „o“ byla vyměněna za „u“, například:

Další výměny jsou: „ó“ za „í“

„ó“ za „ou“

„é“ za „ý“

„é“ za „ej“

„šč“ za „št“ a jiné.

Součástí hanáckého nářečí není jen výměna koncovek a hlásek, ale i změna celého slova, jako například: gagôše – stromové šišky. U psaní hanáckých slov se vyskytují znaky, které v českém jazyce nemáme, jako jsou: ę, ô.

Ukázka 10 hanáckých slov s překladem do českého jazyka¹²²:

abedebe	–	ledabyle, povrchně, halabala
bék	–	býk
bek	–	pláč
fôsekle	–	ponožky
piglovat	–	žehlit

¹²² POSPĚCH, Pavel a kol. *Hanácký slovníček*. - Olomouc : Finaltisk Olomučany, 2008.

škobrcat	–	klopýtat
škraň	–	líc
tanečnica	–	taneční sál
včel	–	nyní

Ukázka povídky v hanáckém nářečí od Kristy Nevšimalové¹²³:

„Z hanáckyho mléna

Pan staré Křekal mněla v Ivanovicich na Hané mlén na dvě složení, a sa jož staré, nemuhle oblóžet mléna sami a mosele si najmót mládka. Hledale dlóho, ale žádně, co se jich hláselo, se jim nelébil. Až jedná přešil chasnik pěkně orustlé, švižné a omněl se vemlovit ve přizeň pana oca; menoval se Ščepán Dopita. Bel veselé, k mlečom se choval přivětivě, v mlénice bel obratné a namlel bílé móke moc vic než pan otec sám, a proto ho mněl pan otec aji mleči velece rádi.

Jedno špatná vlastnost přece mněl, nerád oklihl, nerád zamnětal. Mlenář se proto na něho toze zlobile a plisnile ho proto. „Ale, pantáto, nehněvéte se na mně. Já přece za to nemuč, že smeták zametat nechce, prosel sem ho, přemýval sem ho, abe se dal do práce, ale on né a né.“ Rozzlobené pan otec nevěděle, maji-le se smát alebo ho na nistě strestat, pak se zasmále a belo za dobře.

Jedná se pan otec zlobile ze sósedem, protože mo jeho holobi kazele střecho a ostavičně jich mnělel plné dvur. „Co bech mo za to jenom provedl, abech se mo pomstil?“ Mládek povídá: „Pantáto, já mám nápad. Sósed má te holobe velece rád, protože to bele holobi z veleké ráce, všade se s něma chlubi; holobi só krotci, dajó se chetit, tož jich pochetám a ostřeháme jich!“ Co řekl, to se stalo. Ráno bele holobi bez křidel a bez ocasu a jenom se batolele po vlastním dvoře, nemuža litat. „To ten zatrackané mládek provedl,“ láteřil sósed, ale dež ho nigdo neviděl, nemuhl mo žádně nic dokázat.

Jedné tetce, která ho ve mléně rozzlobila, že ji namlel málo móke a ešče že bela černá – „no, počké babo, já tě povim, tvoje koza je černá, ale bodeš jo dlóho hledat.“ Dež se zetmnělo, vevědl mládek kozo ze chliva, vetahl jo na střecho, ovázal jo o komina a nachestal látka, abe mněla bab do čeho dojit.

¹²³ NEVŠÍMALOVÁ, Krista. *Hanácké povídky*. - Vyškov : Grafické podniky Fr. Kusák, 1944. Str.

Baba nařikala, že ji gdose okradl kozo, až ji ledi řekle, že jo má za kominem. „Abedo mládka hrom hodil z česta jasna, to nebel žádné iné než on.“

Jeden mladé sósed zapomněl v polo vál. Ščepán, abe provedl nějakó taškařeno, spostil vál ze svaho až do potoka. Sósed se zháněl po válo, ale vála nigde. „Snád' mně ho negdo oradl,“ bědoval sedlák. „Neřikéte, pantáto, vál viděl pod svahem o potoka.“ „To je muj vál, které ancekrest mně toto provedl? Ščepáne, nepomuhl bes mně ten vál vetahnót, dostaneš tringelt.“ „Ale ja, pantáto, ale napřed' tringelt na dlaň.“ Ociřa peníze v hrsti, šil pomáhat vetahovat vál.

Dež bel vál navrcho, poděkoval mládek sedlákovi a rozešle se jak nélepší přáteli. Dlóho pobel Šepán v ivanovskym mléně k radosti aji zlosti pana oca.“

7 Hanácká píseň

Nejvýznamnějším obdobím hanácké lidové písně je první polovina 18. století a její vývoj pokračuje do konce 18. století a zasahuje až na začátek 19. století. Je to také období vzniku hanáckých oper, které jsou popsány již v kapitole 2.2.1 Hanácké opery. Další mimořádností byl přínos písemný, kdy společně s Tomášem Kuzníkem tu byli i další autoři jako Josef Čapka Drahlovský, první hanácký skladatel, František Picka, Josef Nešvera, Cyril Metoděj Hrazdira a spousta dalších. V tomto období vzniká stálý vliv písemné poesie na celou Hanou. Ke konci 18. století Haná přinesla zproštění z pout feudalismu, v celé zemi se uskutečnila řada reforem a mění se jak postavení, tak i hospodářské postoje lidí na venkově. Hanácké písně 18. století jsou jemnější, vroucnější a pročištěnější a jsou vytvořeny z melodie a motivu národních i lidových písní. Mizí i náboženský entuziasmus, který v období baroka vše ovlivňoval. Další vliv na vývoj hanácké písně má i italská opera, skladatelé se při skládání inspirovali touto operou. V 19. století nastává náboženský zlom, Nastal veliký rozmach milostné i taneční písně současně s vývojem figurálních tanců na Hané.

V současné době hanácké soubory vycházejí ze sběru písní od Jana Poláčka z šedesátých let 20. století a také ze zápisů tanců Ludmily Mátlové-Uhrové.

Hanácké písně můžeme rozdělit do několika oddílů – obřadní, taneční, milostné, historické a žertovné písně.

Obřadní písně jsou součástí zvyků během celého kalendářního roku i rodinných tradic. Většina těchto písní jsou starodávného původu a během let se postupem času ztratily ze života hanáckého lidu. Existovalo velké množství písní z obřadních zvyků jako vynášení smrtky, vítání nového léta či královničky. Velmi malý počet zachovaných písní jsou hanácké vánoční koledy a další součástí obřadních písní jsou písně „přástkové“, které ovlivnily rozkvět lidové písně. „Přístka“ náleží ke svéráznému hanáckému zvyku s velkou pěveckou možností, jenž hanáčtí etnografové využili k popisu a jevištnímu provedení. Další zastoupení zde mají svatební zpěvy. Náplň těchto písní jsou individuální části obřadu jako „*cesta ženicha pro nevěstu*“, „*zvyky při hostině*“, „*čepení nevěsty*“, „*odjezd*

z domu rodičů“, „příjezd do domu ženicha“. Svatební zpěvy jsou smutného a seriózního charakteru, ale i charakteru bujarého venkovského veselí.

Tanečních písní existují v nepřehledném množství. Tance z regionu Haná jsou převážně volného, pozvolného tempa s nejvýznamnějším tancem „cófavá“. Tyto písně obsahují jak milostné motivy tak i žertovné popěvky. Převážně jsou zastoupeny figurálními tanci z 18. a 19. století s jedním tancem na jednu píseň.

Milostné písně jsou největší skupinou v lidové poesii na Hané. Podle námětu by bylo možné sem zařadit i písně z jiných skupin jako třeba písně obřadní, taneční i žertovné. „*Hanácká milostná lyrika vyniká klidnou vroucností, vyrovnanou ušlechtilostí citu, vyjádřenou v nápěvu i v básnickém slovu.*“¹²⁴

Historické písně vyjadřují historické a životní události, smyšlení i společenské postoje. Tato skupina obsahuje hlavně písně z pruské okupace poloviny 18. Století, zpěvy z doby roboty, protiselské popěvky dále pak písně rekrutské a vojenské. „*Rekrutské a vojenské písně často velmi silně vystihují hrůzu tohoto lapání na vojnu i tíhu staré vojenské služby, třídní vyhrocení v nich bývá zvlášť ostré.*“¹²⁵ z té doby měli Hanáci i svoji hymnu pod názvem „Nic sobě nehořekujme“.

Žertovné a satirické písně obsahují zdravý optimismus, který pomáhal lidem zlehčit drsný a těžký život. „*Žertovná hanácká píseň má blízko k veselé anekdotě, ke komické povahokresbě.*“¹²⁶

¹²⁴ JIROUŠEK, Miroslav. *Písně z Hané*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1954. Str. 42.

¹²⁵ JIROUŠEK, Miroslav. *Písně z Hané*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1954. Str. 78.

¹²⁶ JIROUŠEK, Miroslav. *Písně z Hané*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1954. Str. 102.

8 Lidové tance na Hané

Hanácké tance obsahují jak tance nejstaršího typu, tak tance figurální, mužské, ženské, kolové, obřadní a taneční hry. Nejstarší je trojicový či párový tanec „cófavá“ s velkým množstvím písní, o kterém se zmiňují již v kapitole 2.2 Hanácké taneční a hudební prvky ve společensko-historických souvislostech. Ještě mezi nejstarší tance Hané patří menuet, který na Hanou pronikl již v 18. století.

Tance figurální jsou tančeny na jeden určitý nápěv s jasnou taneční skladbou. *„Jednotlivé pohybové motivy a figury taneční kompozice odpovídají hudebně motivické osnově taneční písně a charakterově i emotivně se k ní úzce přimykají.“*¹²⁷ Jejich rozvoj se řadí k třicátým létům 19. století. Základními tanečními kroky hanáckých tanců figurálních jsou: valčík, sousedská, polka, třasák, kvapík, šlapák, obkročák houpavý a poskočný stupňující se až do velkých skoků, mazurka, mazurka vydupávaná, kroky přísunné a hanácké chůze. V kompozici se pravidelně střídají určité figury, pohyby a formace.

Mezi tance kolové patří „tajč“ neboli „švihák“ či „vrták“, obsahuje obkročák houpavý či poskočný, „trojhop“ – základním krokem je trojskok, „skákavá“ – neboli „skočná“, „maďar“ – tanečníci tančili v kruhu a při tom skákali dokola, „rajdák“ – neboli „rajdovák“, v Čechách „rejdovák“, „škopíček“ – dvojice tanečnicků se točila dokola a při tom „šoupaly“ nohama o zem ve stylu obkročáku. Další hanácké tance najdeme ve sbírkách Františka Sušila, Xavery Františky Běhálkové, Zdeňky Jelínkové, Ludmily Mátlové-Uhrové a dalších významných sběratelů.

Součástí hanáckých tanců jsou i ženské a mužské tance. Oba druhy tanců jsou volnějšího projevu. Mužské tance souvisí s jejich šikovností, obratností a improvizací například hanácké cifrování a ženská kola se tančila o pauze, u muziky například kolo a had z Bojanovic.

Při velkém počtu hanáckých zábavných a veselých tanců se tančily i tance typu obřadního, ale jen velmi zřídka. Do této části tanců patří například obřadní svatební tanec z Velkého Týnce.

Na Hané se vyskytovaly i tance stylu hanácké čtverylky, tance trojicové, řadové i taneční hry – „šátečková – lóhavá“, „legátková“, „metlová“, „čaganová –

¹²⁷ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 16.

pastéřská“, „honění Kače“ a „kot“ – „...starobylý svatební honivý tanec řetězové formy“¹²⁸, má charakter obřadní. Je součástí zábav a tanečních příležitostí.

8.1 Nejstarší tanec cófavá a tanec menuet

„Cófavá“ je starodávným a velmi osobitým tancem regionu Haná. Tento tanec byl původně pojmenován jako tanec „hanácká“, ale od začátku 18. století byl nazýván „cófavá“. V období renesance měl tanec „cófavá“ charakter slavností taneční zábavy na dvorech, ale byl i součástí svatebního obřadu.

Tančí se ve dvojicích či trojicích (toto taneční držení je podobné v tancích období renesance) tříčtvrtečního taktu, můžeme se setkat i s dvoudobým taktem. „Cófavá jako jediný tanec se mohla tančit za doprovodu svatých (náboženských) písní a legend i v době postní nebo adventní. Tančívávala se na poutní písně i o poutích při poutních zábavách.“¹²⁹ Základní kroky, prvky a choreografická složka hanáckého tance „cófavá“ jsou kroky vpřed a vzad v několika opakování, zátočka tanečnicků za lokty, podtáčení dívky nebo dvou dívek pod spojenými pažemi, a další různé možnosti a varianty.

„Cófavá“¹³⁰

Notová příloha:

¹²⁸ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 14.

¹²⁹ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 10.

¹³⁰ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila, *Lidové tance a taneční hry z Hané II.* - Prostějov : Okresní kulturní středisko, 1981.

Text písně:

Rostó, rostó, rostó
konopě za cestó
a só pěkně zeleny,
mezi něma roste modrooký děvče,
až vyroste, bude my.

- A** Hanácká chůze vpřed a vzad, výpon. Kráčivý tanec, obřadní charakter, mírný postup vpřed, rozvážnost, klidnost, ctnost.
- B** a) Trojice – chlapec uprostřed, dvě dívky po pravém a levém boku chlapce. Chlapec drží obě dívky v pravé a levé paži, které jsou pokrčeny v loktech a ruce jsou ve výši ramen dívek.
b) Dvojice – chlapec a dívka stojí vedle sebe. Chlapec drží dívku v pravé paži, lokty jsou pokrčeny a ruce jsou ve výši ramen dívek.
- C** Hanácká chůze jsou kroky vpřed a vzad, které jdou přes přední část chodidla s pomalým scházením na celou plochu chodidel až do mírného podřepu. Pokud postupujeme hanáckou chůzí vpřed, provádíme delší kroky a jestliže jdeme vzad, postupujeme menšími kroky.
1. takt – tanečníci postupují třemi hanáckými kroky vpřed přes přední část chodidla, začíná pravá noha. V třetí době na první osminu pravá noha došlápne na zem a na poslední osminu se tanečníci nepatrně nadnesou do výponu směrem vpřed.
2. takt – dva kroky vzad, začíná levá noha. Ve třetí době zlehka přisun levou nohou. Při přisunu jsou nohy v kolenou uvolněny.
3. – 4. takt – opakují 1. – 2. takt, začíná levá noha.
Celé se opakuje několikrát za sebou.
- C1** Tanec můžeme obměnit zátočkami dívky nebo dívek pod spojenými pažemi, nebo se může dvojice či trojice chytit do malého kroužku a hanáckou chůzí postupovat po směru kruhu vpřed i vzad.
- D** 1) Vytleskávání rytmu
2) Hanácká chůze samostatně v řadách vpřed, do prostoru, v kruhu, pak ve dvojici a trojici.
3) Nácvič celého tance.

- E** Tanec „cófavá“ je velmi těžký kvůli hanácké chůzi. Je potřeba dostatečně vysvětlit a procvičit tento krok. Komunikace mezi dvojicí i trojicí – vzájemné pohledy. Seznámení s nejstarším hanáckým tancem.

„Cófavá z Nezamyslic“¹³¹

Notová příloha:

Zvolna

V ze-le-ném há-jíč-ku mi-lo-va-li se dva,
spad-lo na ně dře-vo, spad-lo na ně dře-vo,
za-bi-lo je o-ba.

- A** Hanácká chůze, výpon. Tančil se v pondělí na ostatky – „zavádělo se právo“, ve trojicích krokem cófavé.
- B** Dva stárci vzali stárku mezi sebe doprostřed, uchopili se za lokty a postupovali ke stolu k věnci, kam se házely peníze.
- C**
1. – 2. takt – šesti hanáckými vázanými kroky postupuje trojice ke stolu. Začíná levá noha. V poslední době druhého taktu lehkým přisunem pravé nohy k levé noze, obě nohy klesnou, v kolenou se uvolní a váha spočívá na přední části nohou.
 3. – 4. takt – zvolna, šesti kratšími kroky couvají a vracejí se zpět. Začíná levá noha dozadu, v každé době jeden krátký krok. V poslední době čtvrtého taktu se pravá noha jako v poslední době druhého taktu lehce přisune k noze levé. Při přisunu se obě nohy nadnesou do výponu

¹³¹MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila, *Lidové tance a taneční hry z Hané III.* - Prostějov : Okresní kulturní středisko, 1981. Str. 12 - 13.

a klesnou celou délkou chodidla na zem. Váha těla spočívá na obou nohou.

1. – 4. takt – beze změny se opakuje.

9. – 10. Takt – opakují 1. – 2. takt.

11. – 12. takt – tančí se jako 1. – 2. takt pouze směrem vpřed, necouvá se. V poslední době se končí přísunem s nadnesením do výponu a poklesnutím. Muzikanti hrají tak dlouho, až trojice dotančí ke stolu a děvče hodí do věnce peníze.

Vše se opakovalo se všemi děvčaty. Až stárci odvedli poslední dívku, pak mohla začít taneční zábava.

D 1) Vytleskávání rytmu

2) Hanácká chůze samostatně v řadách vpřed, do prostoru, v kruhu, pak ve dvojici a trojici.

3) Nácvič celého tance.

E Tanec cófavá je velmi těžký kvůli hanácké chůzi. Je potřeba dostatečně vysvětlit a procvičit tento krok. Komunikace mezi dvojicí i trojici – vzájemné pohledy. Seznámení s nejstarším hanáckým tancem.

„Menuet“¹³²

V 18. století se z panského a měšťanského prostředí rozšiřovaly menuety i na Hanou do lidových vrstev. Menuet je tanec tříčtvrtěného tempa s jemnou rytmizací. Je charakteristický svými slavnostními, vznosnými krůčky, které se mírně nadnášejí. Tanečníci mají vznosné a ladné držení těla.

Notová příloha:

¹³² JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 97 - 107.

The musical score consists of 11 staves of music in G major (one sharp). The notation includes various rhythmic values, accidentals, and performance markings. The first staff is a simple melodic line. The second staff is marked *podruhé bez repeticie*. The fifth staff is marked **FINE**. The seventh staff contains first and second endings. The final staff concludes with a double bar line.

D.C. al Fine 2x

- A** Drobné hanácké kroky, „rokoková poklona“, zátočky, výměna míst.
- B** Sudé dvojice vytvoří dva zástupy, v postavení vpřed. Chlapec drží dívku po své pravici, levou paži dá v bok a dívka si chytí volnou rukou zástěru.

C

Nástup

1. – 8. takt – dvacetčtyři drobných hanáckých kroků, které jdou přes přední část chodidla, zadní noha je na mírné pološpičce. Taneční pár klesá až na celá chodidla a posunují se vpřed. (na každou dobu provedou jeden krok). V posledních dvou taktech (7. - 8. takt) se páry otáčejí zády čelem proti sobě.

První část tance

1. – 8. takt – šesti drobnými hanáckými kroky se přibližují páry k sobě. Následně provedou „rokokovou poklonou“ – všichni pravou nohu vysunují vpřed – noha se dotýká přední části chodidla, prochází po zemi stranou, vzad až do výponu na obou dolních končetinách a sejdeme do mírného podřepu a vracíme se zpět na svá místa opět šesti drobnými hanáckými kroky vzad. Všechny páry si spojí vedle sebe v jedné rovině pravé paže, které mají pokrčené v loktech a šesti drobnými hanáckými krůčky se otočí o celý kruh a vrátí na svá místa.

9. – 10. takt – opět šest hanáckých drobných kroku vpřed.

11. – 12. takt – „rokoková poklona“ levou nohou do výponu a mírného podřepu a mírný náklon těla vpřed.

13. – 14. takt – šesti drobnými hanáckými kroky vzad.

15 – 16. takt – všechny páry si spojí vedle sebe v jedné rovině levé paže, které mají pokrčené v loktech a šesti drobnými hanáckými krůčky se otočí o celý kruh a vrátí na svá místa.

17. – 18. takt – dívky z levé řady a chlapci z pravé řady se k sobě přibližují šesti drobnými hanáckými kroky.

19. – 20. takt – „rokoková poklona“ pravou nohou proti sobě do výponu a mírného podřepu, mírný náklon těla vpřed.

21. – 22. takt – šesti drobnými hanáckými kroky vzad se vrací na svá místa.

23. – 24. – takt – páry opět spojí pravými pažemi vedle sebe v jedné rovině a šesti drobnými hanáckými krůčky se otočí o celý kruh a vrátí na svá místa.

25. – 32. takt – opakují 17. – 24. takt – vychází chlapci z levé řady a dívky z pravé řady. „Rokokovou poklonu“ provádí na levou nohu. Jakmile se vrátí na svá místa, otáčí se páry se zvednutými levými lokty.

33. – 36. takt – dvanácti drobnými hanáckými kroky si pravá a levá řada vymění místa. Páry se pustí, chlapci mají paže volně podél těla, dívky si drží zástěru.

37. – 40. takt – páry si spojí vedle sebe v jedné rovině pravé paže, které mají pokrčené v loktech a dvanácti drobnými hanáckými krůčky se otočí o celý kruh a vrátí na svá místa.

41. – 48. takt – opakují 33. – 40. takt – páry se vrací na svá původní místa, spojí si levé paže, které mají pokrčené v loktech a dvanácti drobnými hanáckými krůčky se otočí o celý kruh a vrátí na svá původní místa.

Následuje krátký oddech, po kterém pokračuje další druhá část menuetu.

Sólo děvčat – chlapci stojí na místě

1. – 2. takt – šesti drobnými hanáckými kroky se všechny dívky k sobě přibližují levými boky.

3. – 4. takt – dívky se spojí do párů a chytí se levými dlaněmi k sobě, pokrčené lokty směřují k zemi, druhá paže drží zástěru. Šesti drobnými hanáckými kroky se společně otáčejí o celý kruh.

5. – 6. takt – vracejí se drobnými hanáckými kroky vzad na svá místa.

7. – 8. Takt – „rokoková poklona“ dívek pravou nohou.

Sólo chlapců – dívky stojí na místě

9. – 10. takt – šesti ráznými kroky postupují chlapci vpřed pravými boky k sobě.

11. – 12. takt – pravými pažemi se chytí dva chlapci za ramena a šesti hanáckými kroky se otočí společně o celý kruh.

13. – 14. takt – šesti hanáckými kroky vzad se vrací na svá místa vedle dívek.

15. – 16. takt – následuje „rokoková poklona“ chlapců levou nohou.

17. – 18. takt – dvojice se opět chytí vnitřními pažemi do úrovně ramen, dívky druhou paží drží zástěru, chlapci mají druhou paží volně podél těla. Šesti drobnými hanáckými kroky postupují šikmo vpřed – začínají levou nohou – chlapci z každého páru stojí vedle sebe, vytvoří jednu řadu.

19. – 20. takt – páry si spojí vedle sebe v jedné rovině pravé paže a šesti drobnými hanáckými krůčky se otočí o celý kruh a pokračují dopředu.

21. – 22. takt – šesti drobnými hanáckými kroky si vymění místa a dostanou se na místo druhého páru – vykročí levou nohou.

23. – 24. takt – páry se zatočí na místě a postaví se čelem proti sobě – šesti hanáckými kroky.

25. – 32. takt – opakují 17. – 24. takt – opět si vymění místa, páry si spojí vedle sebe v jedné rovině levé paže a šesti drobnými hanáckými krůčky se otočí o celý kruh a vrátí se na svá místa do původního postavení.

33. – 34. takt – páry se pustí, dívka drží zástěru, chlapec má paže volně podél těla. Šesti drobnými hanáckými kroky postupují vpřed proti sobě.

35. – 36. takt – chlapec z levé řady uchopí dívku z pravé řady a chlapec z pravé řady uchopí dívku z levé řady – páry si spojí vedle sebe pravé paže a šesti drobnými hanáckými krůčky se otočí o celý kruh.

37. – 38. takt – opět se pustí a pokračují vpřed šesti hanáckými kroky vpřed.

39. – 40. takt – páry si spojí vedle sebe levé paže a šesti drobnými hanáckými krůčky se otočí o celý kruh a všichni se otočí čelem proti sobě.

41. – 48. takt – opakují 33. – 40. takt a vracíme se na svá původní místa, zátočku s cizím chlapcem a s cizí dívkou provádíme levou paží, i zátočku se svým chlapcem a se svou dívkou provádíme taktéž levou paží.

Závěr menuetu

1. – 4. takt – první dvojice z obou řad se dvanácti drobnými hanáckými kroky otáčí o celou otáčku čelem vzad – následující dvojice se zařazují za první dvojici z obou řad.

5. – 8. takt – všechny páry postupují za první dvojicí vzad dvanácti drobnými hanáckými kroky.

9. – 10. takt – první dvě dvojice se otáčí k sobě šesti drobnými hanáckými kroky a chytí se do čtveřice čelem dopředu a postupují vpřed. Za nimi následují další dvojice.

11. – 16. takt – čtveřice postupují drobnými hanáckými kroky vpřed a na poslední dobu 16. taktu zůstanou stát na místě a dívka si drží zástěru a chlapec si dá stisknuté dlaně na boky.

„Rokoková poklona“

17. – 24. takt – dvakrát „rokoková poklona“ – nejprve taneční páry mírně k sobě (17. – 20. takt), následně se pokloní muzice (21. – 24. takt).

25. – 32. takt – závěr menuetu, kdy postupují za prvním párem z řady (pravá řada a levá řada). Drobnými hanáckými kroky se první pár otáčí směrem vzad a ostatní páry postupují za nimi až do konce písně.

D

1) Seznámení s tancem.

2) Vytleskávání rytmu.

3) Procvičení drobných hanáckých kroků v různých tanečních kombinacích.

4) Tanec si rozdělíme na několik částí, které se postupně naučíme.

Obohacujeme o další formace.

5) Celý tanec.

E

Prostorové cítění, výměna tanečních partnerů.

8.2 Tance figurální

Příklady tanců figurálních:

„Kalamajka“¹³³

Notová příloha:

Text písně:

Kalamajka, mik, mik, mik,
oženil se kožišnik,
keho si vzal za ženu,
kréčířovu Mařenu.

- A** Střídání ostrých polkových kroků s kalamajkovými příklepy, prudký tanec.
- B** Dvojice (chlapec vedle děvčete) stojí vedle sebe levými boky do středu kruhu. Chlapec uchopí dívky pravou paží, oba mají paže spuštěny v mírném odpažení, vnější ruce v bok.
- C**
1. takt – chlapec začíná polkovým krokem pravou nohou vpřed s přídupem na první dobu a s půlobratem napravo. Děvče totéž levou nohou s půlobratem nalevo. Spojené paže při otáčení přejdou spodním obloukem podle chlapce napravo. Po obratu se oba dívají na sebe. Než začnou další polkový krok, zvedne se noha dost vysoko od země, aby byl dopad vždy s přídupem.”

¹³³MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila, *Lidové tance a taneční hry z Hané II.* - Prostějov : Okresní kulturní středisko, 1981. Str. 87 - 89.

2. takt – v první době příklepy, první slabší, druhý silnější – chlapec zlehka narazí celou délkou chodidla levé nohy k noze pravé. V druhé době je poslední příklep nejsilnější. Děvče totéž opačně, ale o něco slaběji než chlapec přiklepává pravou nohou. Během přiklepávání se noha, na které stojí, u chlapce pravá, u děvčete levá, v rytmu nadnáší na přední části chodidla.
3. takt – hned v první době chlapec vyrazí ostře polkovým krokem levou nohou vpřed s půlobratem nalevo, děvče opačně. Začínají polkovým krokem pravou nohou vpřed s půlobratem napravo, takže v poslední osmině jsou oba obráceni téměř zády k sobě. Spojené paže, které jsou napjaté, přejdou současně s obratem vpřed ve směru, kterým všichni tančí.
4. takt – oba jako v 2. taktu přiklepávají, ale opačným způsobem, chlapec pravou, děvče levou nohou.
- C1** Všechny takty se opakují, muzika pomalu zrychluje, tím pádem se vše zmenšuje se silnými přídupy v první době.
- D**
- 1) Vytleskávání rytmu a naučení textu písně.
 - 2) Polkové kroky a kalamajkové příklepy – samostatně a ve dvojici po rovných drahách, v kruhu.
 - 3) Různé obměny a varianty nácviku tanečních kroků.
 - 4) Nácvik celého tance.
- E** Prostorové cítění, souhra tanečníků, udržení tempa. U kroků příklepových stojná noha nadskakuje až vysoko nad zem.

„Valaška“¹³⁴

Notová příloha:

¹³⁴ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 79 - 80.

pod ho - ra - ma trá - va ros - te,

Più vivo

Va - la - šen - ka pa - se ov - ce,

pa - se, až do - pa - se, Va - la - šen - ka

- A** Volná chůze a drobné kroky, přeměnný krok.
- B** Dvojice se postaví levým bokem do středu kruhu, dívka zády k chlapci, drží se šátky ve výši ramen.
- C**
1. – 4. takt – páry postupují vpřed osmi volnými kroky, oba vykročují pravou nohou.
5. – 8. takt – čtyři přeměnné kroky vpřed, vykročují oba pravou nohou.
9. – 16. takt – opakují 1. – 8. takt, ale se změnou směru, postupují vzad.
17. – 20. takt – osmi drobnými krůčky se dvojice otáčí nad zvednutými pažemi s šátky do pravé strany.
21. – 24. takt – opakují 17. – 20. takt, ale se změnou směru do levé strany.
25. – 32. takt – šestnácti drobnými krůčky obchází chlapce, chlapec stojí na místě. Chlapec pustí levý šátek, dívka si dá levou paži s šátkem do pasu. Na poslední takt se postaví do výchozí pozice. Celé se opakuje ještě jednou.
- D**
- 1) Vytleskávání rytmu a naučení textu písně.
 - 2) Samostatně všechny taneční kroky tance.
 - 3) Rytmické změny volných a drobných kroků – procvičit rozdíly.
 - 4) Různé obměny a varianty nácviku tanečních kroků.
 - 5) Nácvik celého tance.
- E** Práce s rekvizitou. Souhra tanečnicků.

„Tetka“¹³⁵

Notová příloha:

Tet - ka, kde de - te, co to ne - se - te,
Più vivo
škar - ba - leč - ke za jeh - leč - ke,
chlap - com na ga - tě.

- A Obyčejné kroky, polka, přísunné kroky, seskok nohou na místě.
- B Dvojice se postaví po kruhu čelem proti sobě, chlapec zády do středu kruhu, dívka čelem do středu kruhu. Držení kolové zavřeně.
- C
1. - 4. takt – chlapec vychází levou nohou, dívka vychází pravou nohou, čtyři rázné přísunné kroky, současně pohyb paží nahoru a dolů při každém přísunném kroku, pohledy hlavy na sebe.
5. – 7. takt – tři polkové kroky v točení doprava.
8. takt – lehký seskok obou noh na místě.
9. – 16. takt – opakování 1. – 8. taktu.
17. – 24. takt – osm polkových kroků vpřed v otáčení doprava, chlapec vykročí levou nohou, dívka vykročí pravou nohou.
25. – 31. takt – opakování 17. – 23. taktu.

¹³⁵ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 78 - 79.

32. takt – všechny dívky se obvyčejnými kroky posunou dopředu k jinému tanečnímu partnerovi. A celé se opakuje ještě jednou, ale s jiným chlapcem.

- D**
- 1) Vytleskávání rytmu a naučení textu písně.
 - 2) Samostatně všechny taneční kroky tance.
 - 3) Různé obměny a varianty nácviku tanečních kroků.
 - 4) Nácvik celého tance.

E Dbát na výslovnost hanáckého nářečí. Polka je živá, tančená s rozběhem, mírně houpavá.

„Tovačovský hatě“¹³⁶

Notová příloha:

Allegretto

To - va - čov, To - va - čov, to - va - čov - ské zá - mek,
ne - bel bech vo - já - kem, de - be ne ga - lá - nek,
ho - ja, ho - ja - sa, ho - ja, ho - ja - sa,
ho - ja, ho - ja - sa, ho - ja - sa - sa.

Tovačov, Tovačov, tovačovský hatě,
nemožu, má milá, zapomenót na tě,
hoja, hojasa, hoja, hojasa,
hoja, hojasa, hojasasa.

¹³⁶ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 71 - 73.

- A** Valčikové kroky, přídupy.
- B** Dvojice se postaví po kruhu čelem proti sobě, chlapec zády do středu kruhu, dívka čelem do středu kruhu. Držení – chlapec drží pravou rukou dívku za levou ruku, volné ruce mají v bok.
- C**
1. – 8. takt – chlapec začíná levou nohou vpřed, dívka začíná pravou nohou osmi valčikovými kroky v rejdování po kruhu.
9. – 14. takt – šest valčikových kroků v točení doprava, držení kolové uzavřené.
15. takt – první doba – dvojice se zastaví přídupem dívka levou nohou, chlapec pravou nohou.
Druhá doba – výdrž.
Třetí doba – přídup dívky pravou nohou, chlapce levou nohou.
16. takt – první doba – přídup na místě dívka levou nohou, chlapec pravou nohou.
Druhá a třetí doba – výdrž.
17. – 22. takt – šest valčikových kroků v točení doleva, držení kolové uzavřené.
23. takt – na místě třikrát zadupou celými chodidly, chlapec začne levou nohou, dívka začne pravou nohou.
24. takt – První doba – jeden podup nejsilnější.
Druhá a třetí doba – výdrž na místě.
Celý tanec opakujeme.
- D**
- 1) Vytleskávání rytmu a naučení textu písně.
 - 2) Různé obměny a varianty nácviku tanečních kroků.
 - 3) Nácvik celého tance.
- E** Dbát na výslovnost hanáckého nářečí a na správnost provedení valčikového kroku. Síla podupů: první silný, druhý slabší, třetí silnější.

„Trojky“, „Trojke“ (koně, podlízavá)¹³⁷

Notová příloha:

- A** drobné polkové kroky s podupy, drobné běhavé kroky, šátky.
- B** Trojice – dvě dívky a jeden chlapec. Dívky se postaví vedle sebe zády do sálu a chlapec se postaví proti nim čelem do sálu. Všichni se chytí za tři šátky volně vedle sebe. Na začátku mají paže před tělem ve výši brady těsně u sebe.
- C**
1. – 4. takt – čtyřmi drobnými polkovými kroky s podupy vychází vpřed do sálu (dívky couvají vnějšími nohami a chlapec postupuje vpřed, začíná pravou nohou).
5. – 8. takt – čtyřmi drobnými polkovými kroky s podupy se vracejí do výchozího postavení, začínají stejnými dolními končetinami jako na začátku.
9. – 16. takt – opakují 1. – 8. takt.
17. – 20. takt – následuje obcházení drobnými krůčky v běhu pod brankami okolo dívek. Chlapec nejprve obchází pod brankou pravé dívky a následně pod brankou levé dívky. Uprostřed děvčata zvednou paže s šátkem, chlapec prochází pod brankou okolo pravé dívky, pravou paži má stále u těla, levou paži zvedá do vzpažení, pravá dívka následuje obcházejícího chlapce a otáčí se kolem vlastní osy a levá dívka

¹³⁷ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 90 - 92.

se otáčí kolem vlastní osy do levé strany, až skončí ve výchozím postavení.

21. – 24. takt – opakují 17. – 20. takt s tím rozdílem, že chlapec jde do levé strany.

25. – 32. takt – opakují 17. – 24. takt.

C1 Začátek tance opakují úplně stejným způsobem (1. – 16. takt). Druhá část bude opět podobná, akorát obchází nejprve chlapec kolem pravé dívky, pak pravá dívka obchází kolem chlapce z levé strany, následně obchází chlapce levá dívka z pravé strany a nakonec opět chlapec obchází levou dívku z levé strany. Můžeme opakovat několikrát za sebou. Trojice postupuje po celém prostoru tanečního sálu.

D 1) Vytleskávání tříčtvrtečního rytmu.

2) Samostatně všechny taneční kroky tance.

3) Různé obměny a varianty nácviku tanečních kroků.

4) Nácvik celého tance.

E Vzájemná taneční souhra trojice. Dbát u polkového kroku na dup v první době taktu vždy, když chlapec postupuje vpřed a následně když dívky postupují vpřed. Dobře vysvětlit a procvičit podbíhání pod šátky.

8.3 Tance mužské

Příklady mužských tanců z Hané¹³⁸:

„Hanácké cifrování“¹³⁹

Hanácké cifrování je mužský tanec s vlastní taneční improvizací hanáckých prvků a kroků. Zpívali a tančili před muzikou, kdy při zpěvu nebo při opakování písni tančili. Nejznámější a nejpoužívanější písni je „Veletěla vrána“.

¹³⁸ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997.

¹³⁹ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 41 - 47.

Notová příloha:

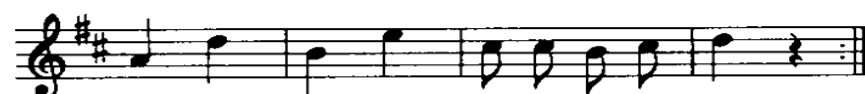
Andante

Ve-le-tě-la vra-na, sedla do tr - ní,
ve-le-tě-la dro-há, sedla vedle ní,

sed - la vedle ní, sed - la vedle ní,

sed - la, sed - la, sedla vedle ní.

V To - vva - čo - vě pěk - ný po - le,

já ho o - rat ne - bo - do,

ská - za - le mně z Olo - mó - ca pá - ní,

že mo - sím jít — na voj - no.

Já na vojno a z vojny dom, te ses eště nevдалa,
na keho tes, má zlatá panenka, na keho tes čekala?

Čekala sem, můj senečko, čekala sem na tebe,
až te z vojne dom pomašíroješ, že me svoji bodeme.

140

A Dupavé kroky, poskoky s kalamajkovými přiklepy, podupy, přísunné kroky, poskočné kroky, škrkáním patou o zem, proplétání.

¹⁴⁰ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 41 – 43.

B Chlapci se postaví v rozptylu před muzikou, ale mohou se pohybovat i v jiném uspořádání a různými směry. Založí ruce za záda a začnou zpívat.

C

1. takt – tři dupavé kroky téměř na místě nebo s mírným pohybem vpřed, vykročí levá noha. Kroky jsou provedeny v prvních třech osminách taktu.
2. takt – dva poskoky (v každé době jeden) na pravé noze, levá noha současně při každém poskoku kalamajkově přiklepe vnitřní stranou ke kotníku nohy poskakující.
3. – 4. takt – opakují 1. – 2. takt, ale opačnou nohou.
5. – 8. takt – opakují 1. – 4. takt.
9. takt – dva poskoky na pravé noze na levou stranu, druhá noha dvakrát přiklepává vnitřní stranou ke kotníku poskakující nohy.
10. takt – tři podupy na místě v prvních třech osminách taktu, začíná levá noha.
11. – 12. takt – opakují 9. – 10. takt, ale naopak a opačnou nohou.
13. – 15. takt – chlapci poskakují po pravé noze vlevo stranou, v každém taktu dva poskoky, a současně při každém poskoku přiklepává levá noha vnitřní stranou ke kotníku nohy poskakující.
16. takt – tři podupy v prvních třech osminách taktu, začíná levá noha, čtvrtá osmina výdrž.
17. – 24. takt – opakují 9. – 16. takt, ale opačnou nohou a na opačnou stranu. V posledním taktu již neprovedou tři podupy, ale pouze jeden.

Následovala druhá píseň „V Tovačově pěkný pole“ takzvaný „marš“, která hned pokračovala po prvním cifrování.

První sloka – zpěv i tanec

1. – 8. takt – chlapci postupují stále čelem k hudbě přísunnými ráznými kroky s přírazem druhé nohy (v každém taktu jeden) vpravo a vlevo stranou. Ti, kteří postupují stranou vpravo, vykročí pravou nohou a naopak.
9. – 16. takt – opakují 1. – 8. takt, ale opačným směrem a opačnou nohou.
17. – 24. takt – opakují 1. – 8. takt.

Druhá sloka – zpěv i tanec. Chlapci vytvoří malé skupinky – například po třech nebo po čtyřech, stoupnou si do kroužků a navzájem se pochytají okolo krku.

- 1. – 4. takt – kroužek se otáčí v postavení čelem do středu kruhu čtyřmi různými přísunnými kroky vpravo. Vykročí pravá noha.
- 5. – 8. takt – opakují 1. – 4. takt, ale vlevo, vykročí levá noha.
- 9. – 16. takt – chlapci v kroužku se natočí pravým bokem k sobě a vnitřními pažemi se uchopí navzájem za ramena. V tomto postavení s poněkud mírně sníženým těžištěm se otáčejí v kroužku různými poskočnými kroky (v každém taktu jeden, směrem doprava). Druhá noha je pokrčená přednožmo. Vykračuje levá noha. V 16. taktu se chlapci otočí poskokem na pravé noze o 180° doprava. Tím se přetočí k sobě levými boky a uchopí se navzájem za plece levými pažemi.

Třetí sloka – zpěv i tanec

- 1. – 8. takt – chlapci se pustí, každý obě ruce za záda, a poskakují jednotlivě různými směry po prostoru. Krok je obměněn škrknutím paty o zem.
 - 1. takt – první doba – chlapci vykročí levou nohou (celým chodidlem naskočí na zem), koleno mírně povoleno. Na druhou osminu škrtnou patou pokrčené pravé nohy o zem těsně vedle paty nohy levé. Noha po škrtnutí podpatkem o zem se pokrčí v koleně, chodidlo ohnuto. Druhá doba – poskok na levé noze, druhá noha je dosti vysoko pokrčena přednožmo a je připravena k dalšímu kroku.
 - 2. takt – 1. takt, ale opačnou nohou.Takto postupují jednotliví chlapci asi ve čtyřech taktech jedním směrem a v dalších čtyřech taktech opačným směrem, navzájem se mezi sebou proplétají. Ke konci se snaží každý chlapec najít svého partnera. Nyní se uchopí dva a dva v postavení pravým bokem k sobě za napjaté pravé paže, levé ohnuty na hřbetě.
- 9. – 16. takt – dvojice se otáčí krokem jako v 1. – 8. taktu směrem vpravo. Vykročí buď stejnou nohou, nebo libovolně.
- 17. – 24. takt – buď se otáčí levými boky k sobě a uchopí se za levé plece a otáčejí se stejným krokem doleva nebo se pustí a opět každý sám poskakuje tímto krokem různě v prostoru.

D

- 1) Vytleskávání rytmu, rytmizace, naučení textu písně

2) Dobře procvičit všechny taneční kroky obsažené v cifrování – jednotlivě, pak v různém spojení a rytmicizaci, na místě, z místa, v rovných drahách, v kruhu.

3) Všechny taneční kroky jsou různé – dbát na provedení.

4) Návčik tance.

E Dbát na improvizaci každého chlapce – překonání ostychu, hravost, soutěživost a přesnost tanečních kroků. Ze začátku určíme posloupnost tanečních kroků, pak se chlapci snaží o vlastní taneční vyjádření.

8.4 Tance ženské

Příklad ženského tance z Hané:

„Kolo a had z Bojanovic“¹⁴¹

Kolo se tančilo za doprovodu nejrůznějších písní, taneční krok se přizpůsoboval tempu a rytmu zpívané písně.

Notová příloha:

Aj, Ha-nač-ko, Ha-nač-ko, ja-ká se te
krás-ná na svět přeš-la, mo-se-la ses
na-ro-dit aj, — dež de-nič-ka ve-šla,
aj, dež de-nič-ka ve-šla.

¹⁴¹ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 110 – 112.

A já sem se zrodila, dež denička zrovna vecházela,
tenkrát moja mamička [: aj, radost ze mě měla :]

Allegretto

Vy - le - tě - la ho - lu - bič - ka ze ská -
ly, ze ská - ly, pro - bu - di - la

modré o - či ze spa - ní, pro - bu - di - la
mod - ré o - či ze spa - ní.

Kdyby byly modré oči nespaly, nespaly,
byly by tu holubičku dostaly,
byly by tu holubičku dostaly.

Plet - la sem, plet - la sem, pro - plí - ta -
la sem, čer - ve - ným, ze - le - ným,
mod - rým ha - ra - sem.

Ještě mně zůstalo klubičko nití,
pomož mně, Haničko, pomož mně šíti.

Šáteček vyšila, zůstal jí věnec,
dala ho milýmu za jeden tanec.

A Přisunné kroky, vyšlapávané přeměnné kroky, obyčejné kroky.

1. Kolo

První píseň – „Aj, Hanačko, Hanačko“

B Tančí dívky ve spojeném kruhu čelem dovnitř. Drží se buď za ruce v mírném odpažení, nebo se uchopí navzájem za pantle u zástěry.

Každá uchopí pravou rukou levou pantli sousedky po pravici a levou rukou pravou pantli sousedky po levici. Cípy pantlí se navzájem kříží. Liché dívky kříží paže se stuhami shora a sudé zespodu.

- C** Dívky se za zpěvu písňě otáčejí volnými přísunnými kroky vpravo stranou, vykročí pravá noha, současně kmih pažemi se stuhami vpřed. Na první dobu s mírným hmitem v kolenou přikročí levá noha k noze pravé, paže se stuhami provedou kmih vzad. Takto se otáčejí při první sloce stále stejným směrem. Při druhé sloce se mění směr otáčení i výkročná noha.

Druhá píseň – „Vyletěla holubička ze skály“

- B** Dívky v kruhu se natočí mírně napravo a uchopí se za ruce v mírném odpažení.
- C** Za zpěvu první sloky se otáčí okolo vyšlapávaným přeměnným krokem s poskokem na první dobu vpravo po kruhu, vykročí pravá noha. Při poskoku na pravé noze je levá noha pokrčena přednožmo, chodidlo nízko nad zemí. Při kroku vpřed levou nohou naopak. V posledním taktu první sloky při kroku vpřed levou nohou se začínají dívky otáčet o 90° doleva.

2. Had

- C** Kolo se v jednom místě rozevře a dívky za zpěvu písňě rozvíjejí obyčejnými kroky (tři kroky v taktu trojdobém, na začátku vykročí pravá noha) kolový útvar do různých prostorových drah. Prostorové dráhy jsou obměňovány procházením branami, stáčením do spirály, rozvíjením spirály opět do volného kruhového útvaru nebo do velkého oblouku v protisměru, z kterého pak opět procházejí branami. První, která vede zástup, založí levou ruku v bok, poslední v kruhu pravou ruku v bok.
- D** 1) Vytleskávání rytmu, rytmizace, naučení textu písňě.
2) Dobře procvičit všechny taneční kroky obsažené v tanci – jednotlivě, pak v různých spojeních a rytmizacích, na místě, z místa, v rovných drahách, v kruhu.
3) Nácvik tance.
- E** Procvičování prostorových drah. Souhra dívek v kruhu a v dalších prostorových drahách ve společném držení.

8.5 Tance obřadní

„Svatební tanec z Velkého Týnce“¹⁴²

Notová příloha ke svatebnímu tanci z Velkého Týnce:

The musical score is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. It consists of ten staves of music. The first five staves contain the main melody, with the fifth staff including first and second endings. The sixth staff is marked 'Sostenuto' and features a change in rhythm to 3/4. The final four staves continue the melody, with the last staff also including first and second endings. The score is enclosed in a light gray border.

¹⁴² JELÍNKOVÁ, Zdeňka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná*. -Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 34 – 35.

- A** Hanácká chůze, výpon, točení, zátočky, podtáčení, houpavý přísunný krok, sousedská vpřed v točení.
- B** Tančí svatební pár v kole ostatních svatebčanů. Chlapec i dívka stojí čelem proti sobě, chlapec levým bokem a dívka pravým bokem do středu kruhu. Uchopí se za pravé ruce v pokrčení předpažmo, pravá ruka dívky hřbetem nahoře, levé ruce v bok.
- C**
1. takt – první doba – chlapec vykročí levou nohou vpřed, dívka vykročí pravou nohou vzad.
Druhá doba – druhá noha přikročí k noze výkročné do výponu.
Třetí doba – chlapec i dívka se spustí na paty.
2. takt – opakují 1. takt, ale zpět za chlapcem. Chlapec vykročí levou nohou vzad, dívka pravou nohou vpřed.
3. – 4. takt – dvojice se jednou otočí, mírně natočena pravým bokem k sobě, šesti hanáckými kroky našlapovanými shora přes přední část chodidla a s došlápnutím na patu v každé době taktu, vykročí pravá noha.
5. – 6. takt – opakují 1. – 2. takt.
7. – 8. takt – opakují 3. – 4. takt, ale zátočka s oporou o levé dlaně, vykročí opět pravá noha.
9. – 10. takt – dvojice se uchopí v pokrčení vzpažmo za pravé ruce. Chlapec postupuje ve dvou taktech hanáckými kroky mírně vpřed, vykročí levou nohou. Dívka se podtáčí hanáckými krůčky doprava pod spojenými pravicemi, v každém taktu třemi krůčky, vykročí pravou nohou.
11. – 12. takt – opakují 1. – 2. takt.
13. – 14. takt – opakují 9. – 10. takt.
15. takt – dvojice se pustí a otočí se třemi hanáckými krůčky – oba ruce v bok, o 360° na místě, dívka vpravo a vykročí pravou nohou, chlapec vlevo a vykročí levou nohou.
15. takt – první doba – dívka přisunou levou nohu, chlapec pravou nohu k druhé noze do výponu.
Druhá doba – oba poklesnou na paty.
Třetí doba – výdrž ve stoji čelem proti sobě.

16. takt – dvojice se uchopí za pravé ruce dole a provede houpavý přísunný krok podle dívky do pravé strany, dívka vykročí pravou a chlapec levou nohou.
První doba – úkrok kročnou nohou stranou, kmih spojený pažemi dovnitř kruhu.
Druhá doba – přísun druhé nohy k noze výkročné, paže v pozici jako v první době.
Třetí doba – výdrž ve stoji spojném, nohy se mírně uvolní v kolenou a spojené paže se vracejí zpět do výchozí pozice.
17. takt – dvojice se chytí za pravé ruce a houpavým přísunným krokem postupují stranou podle dívky, která je vpravo.
První doba – krok stranou pracující nohou, paže se současně zhoupnou směrem dovnitř kruhu.
Druhá doba – přísun stejné nohy k pracující noze, paže zůstávají.
Třetí doba – výdrž ve stoji spojném, obě nohy provedou mírný podřep a paže se vrátí do výchozí polohy.
- 18., 19. a 20. takt – opakují 17. takt.
21. – 24. takt – opakují 17. – 20. takt, ale opačným směrem (ven z kruhu) a opačnými nohama.
25. – 28. takt – opakují 1. – 4. takt.
29. – 32. takt – opakují 13. – 16. takt.
33. – 42. takt – dvojice se uchopí do kolového držení a tančí zvolna sousedskou vpřed po kruhu s otáčením doprava, chlapec vykročí levou a dívka pravou nohou.
43. – 52. takt – ve stejném držení tančí dvojice nyní sousedskou doleva a pozpátku po kruhu (ve směru hodinových ručiček), vykročí stejná noha.
- D**
- 1) Seznámení s historií tance a jeho význam
 - 2) Procvičení všech tanečních kroků, které jsou součástí tance, samostatně a ve dvojici, v rovných drahách, v kruhu a prostoru, různé kombinace.
 - 3) Tanec rozdělíme na dvě části. První část – 1. – 24. takt a druhá část 25. – 52. takt. Obě dvě části naučíme zvlášť.
 - 4) Po zvládnutí a nacvičení spojíme obě dvě části dohromady – celý tanec.

E Prostorové cítění.

8.6 Taneční hry

„Svatební kot z Prostějovska“¹⁴³

Notová příloha ke svatebnímu kotu z Prostějova:

Vivace
Sedí kocór v okně!

- A** Poskočný krok, kroky dupavé, brány, řetěz, různé prostorové dráhy.
- B** Řetězový tanec. Družba poručí kotovi, svatebčané se uchopí do řetězu, střídavě muž a žena. V čele řetězu je žena, která má pravou paži volnou a drží v ní šátek. Levou rukou uchopí pravou ruku toho, kdo je za ní. Tanečníci začnou zpívat ke kotu nebo hudba hraje sama nápěv bez předzpěvu.

C

Píseň v taktu 3/8:

1. – 6. takt – celý řetěz tanečníků postupuje poskočným krokem (jeden v taktu) vpřed, vykročí pravá noha. V první osmině každého taktu se došlápne výkročnou nohou (v lichých taktech pravou nohou, v sudých taktech levou nohou) celým chodidlem pevně na zem.

¹⁴³ JELÍNKOVÁ, Zdeňka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná*. -Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 37.

Ve druhé osmině výdrž a ve třetí osmině poskok. Žena v čele (někdy to může být i muž) vede řetěz nejprve po kruhu (kruh je neuzavřen).

7. – 10. takt – kroky poskočné se změni v tři dupavé kroky v každém taktu. Žena v čele kota zatačí celý řetěz do spirály.

11. – 13. takt – řetěz pokračuje v pohybu, nyní opět kroky poskočnými jako v 1. – 6. taktu. V posledním taktu dvěma podupy v prvních dvou osminách zastaví pohyb, třetí osmina výdrž.

14. – 20. takt – opakují 4. – 13. takt. Řetěz uzavírá spirálu stále těsněji.

Píseň v taktu 2/4

1. – 8. takt – první žena z těsné spirály vede celý řetěz brankami vpřed. Řetěz postupuje nízkými kroky poskočnými (dva v taktu), na začátku vykračuje pravá noha.

Píseň v taktu 2/4 se opakuje několikrát za sebou. Tanečníci se pohybují nízkých poskočným krokem po různých prostorových drahách – vlnovky, pobíháním pod branami a další. Na konec se tance opět stočí do spirály.

- D**
- 1) Procvičit rytmus písně – vytleskáváním, vydupáváním.
 - 2) Procvičit poskočný krok a poskočný krok v nízkých polohách.
 - 3) Nejprve nacvičit 2/4 takt, pak 3/8 takt.
 - 4) Spojíme obě písně dohromady – celý tanec.

E Vzájemná komunikace, prostorové cítění, změna rytmu v tanci.

„Vařečková“¹⁴⁴

Notová příloha:

Molto moderato

Kde jo máš, to to to, kdes jo vzal, te klo-ko,

¹⁴⁴ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 137 – 139.

Più vivo

mám já jo tam na ham-bál - ko
hře - bi - kem pře-be- tó.

- A** Předzpěv před muzikou, rekvizice – vařečka, skoky, zvedání jedné a druhé nohy.
- B** Vařečková je tanec, kdy dva chlapci nebo dvojice více chlapců soutěží a předvádějí se. Tanec je rozdělen na dvě části. První část je pomalejšího rázu a chlapci se mezi sebou „... *škádlivě zpěvně domlouvají*.“¹⁴⁵ druhá část je rychlejšího tempa bez oddechu, kdy přeskakují z jedné dolní končetiny na druhou a současně si přesunují vařečku z ruky do ruky.

C

Pomalá část:

1. – 4. takt – chlapci si zvolna předzpěvují a muzika je doprovází. Na počátku stojí proti sobě, vařečky drží v pravé ruce.
1. Takt – první doba – oba zvednou pravou rukou vařečku a navzájem si ji předvádějí.
- Druhá a třetí doba – výdrž ve stoji, vařečky vztyčený v pravici.
2. takt – první a druhá doba – třikrát na sebe vařečkou zahrozí.
- Třetí doba – výdrž.
3. takt – oba chlapci přendají vařečku pravou rukou pod pokrčeným pravým kolenem do levé ruky.
4. takt – opakují 2. takt, ale zahrozí na sebe vařečkou, kterou drží v levé ruce.

Část druhá:

5. – 8. takt – (opakuje se několikrát za sebou): poprvé se hrají čtyři takty volným tempem, postupně se pak přidává na rychlosti, až ke konci muzikanti zrychlí tempo tak, že jim tanečníci nestačí.

¹⁴⁵ JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná.* - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997. Str. 138.

5. takt – první doba – oba zvednou vysoko levé nohy a současně pod zvednutými koleny přendají vařečky z levé ruky do pravé ruky.

Druhá doba – skokem shora dopadne na zem levá noha a oba současně prudkým pohybem rozpaží až do ohnutí upažmo, takže vařečky trčí stranou.

6. takt – první doba – sotva dopadne skokem levá noha na zem, již se odrazem od země zvedá pravá noha a současně si obě paže rychlým pohybem vymění pod kolenem vařečku z pravé ruky do levé.

Druhá doba – pravá noha skokem dopadne na zem a spojené paže po přendání vařečky opět směřují do upažení.

Při dalším zrychlování tempa se skáče rychle z jedné nohy na druhou a bez přestání se přendávají vařečky z jedné ruky do druhé. Druhá část se opakuje, pokud tanečníci stačí. Oba chlapci závodí, kdo déle vydrží skákat z nohy na nohu a přendávat vařečku. Vyhrává ten, komu vařečka nepadne a dokončí tanec až do konce nápěvu. Tančivalo se po hodech v hospodě, kde se sešli rolníci, aby dokončili hody. Ukončí třemi podupy a zvednutím vařečky nad hlavu.

D

1) Nacvičení textu a rytmu písně.

2) Nacvičení přendávání vařečky z jedné ruky do druhé a zrychlování tempa. Pak samostatně přendávání vařečky pod kolenem z ruky do ruky.

3) Celý tanec.

E

Hravost, zrychlování pohybů.

9 Lidové taneční hry pro děti

Dětské taneční hry jsou nezbytnou součástí každého dítěte, „...*takřka hlavním jeho zaměstnáním.*“¹⁴⁶ Většina tanečních her pochází z dřívějších dob, ale v dnešní době se vyskytují i hry s jejich obměnou a novodobé taneční hry. Úkolem dětských her je propracovávat dětský charakter, naučit rozlišit dobro a zlo, logické myšlení a základní znalost života, duševní, zdravotní a hygienický vývoj, ale hlavně dokážou probudit v dítěti fantazii, představivost a tvořivost. Taneční hry naučí dítě koordinaci pohybu, zvládat ostych a nejistotu. „*Hra zaujímala vždy významné místo nejen v životě dětí, ale i v celé společnosti.*“¹⁴⁷

Dětské taneční hry představují širokou oblast tvorby slovesné, hudební, pohybové, taneční, dramatické a výtvarné.

Taneční hry pomáhají všestranně a účinně vychovávat dětskou generaci. Součástí taneční hry je i taneční partner, bez kterého se neobejdeme. S ním se smějeme, držíme se za ruce, šetrně se dotýkáme, navazujeme a udržuje kontakt a překonáváme těžké úkoly. „*Hrou se učíme pro život.*“¹⁴⁸

Příklady původních dětských hanáckých tanečních her:

- pohybově scénická kola
- hry řadové
- hry s podbíháním pod branou
- hry s proplétáním

Pohybově scénická kola

Hry kruhové existují na Hané ve velkém množství. Většinou zobrazují děj písňe uvnitř kruhu, vně kruhu nebo po dráze kruhu.

¹⁴⁶ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Taneční hry dětí na Hané.* - Prostějov : 2.vyd. Duha, 2002. Str. 7.

¹⁴⁷ KULHÁNKOVÁ, Eva. *Taneční hry s písničkami .* - Praha : Portál, 2006. Str. 8.

¹⁴⁸ KULHÁNKOVÁ, Eva. *Taneční hry s písničkami .* - Praha : Portál, 2006. Str. 9.

„Na konopky“¹⁴⁹

Notová příloha:

Mírně živě z Němčic n/H

Hrá-ly bysme na ko-nop-ky, má-lo nás, ma-lo nás,
dy-by by-ly vě-či snopky,
Pod' A - nič-ko, me-zi nás.

- A Obyčejné kroky. Vyvolávání děvčat do společného kruhu.
- B Hru začínají dvě nebo více dětí, obvykle dívky, ostatní stojí opodál a čekají. Děvčata se uchopí za ruce.
- C Za zpěvu chodí obyčejnými kroky v kruhu jedním směrem. Píseň stále opakují s vyvoláváním děvčat, která se k nim mají ještě přidat. Když už jsou zapojeny, zpívají:
„Hrály zme si na konopky,
dělaly zme velky snopky,
moc je nás, moc je nás,
běž, Mařenko, pryč od nás.“
Kolo se točí dále buď týmž, nebo opačným směrem a jmenovaná dívka odchází na své původní místo. Hra se opakuje tak dlouho, až se všechny dívky oddělí.
- D
- 1) Naučení textu písně
 - 2) Rytmus – vytleskávání (samostatně, ve dvojici), vydupávání, pleskání. Vytleskávání jmen.
 - 3) Samostatně i ve dvojici či trojici do prostoru obyčejné kroky, v rovných drahách, v kruhu.
 - 4) Nácvič taneční hry.
- E Zapamatování jmen, můžeme použít jako seznamovací hru. Oproštění od ostychu.

¹⁴⁹ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Taneční hry dětí na Hané*. - Prostějov : 2.vyd. Duha, 2002. Str. 35 – 36.

„Na Elišku“¹⁵⁰

Notová příloha:

Mírně živě Z Němčic n/H

E - liš - ko, E - liš - ko pyš - ná, pyš - ná, přece znám na hody
při - šla, při - šla E - liš - ko, E - liš - ko, po - hlad si
po - kek - ni tro - síč - ku, po - třep si
svě - lič - ko, sdě - ť si vě - ne - ček, po - lož na šá - teček
suk - nič - ku, vy - ber si dru - žič - ku,
kte - rá se ti lí - bí

- A Obyčejné kroky, podfep, hlazení tváře, používání sukně, rekvizity – šátek a věneček.
- B Eliška má na hlavě věneček a v pravé ruce drží šáteček. Ostatní dívky stojí v kruhu a drží si sukně.
- C – Ostatní okolo ní za zpěvu postupují obyčejnou chůzí jedním směrem. Eliška se až do konce šestého taktu prochází v kruhu. Potom začne dělat, co jí ostatní zpěvem napovídají.
- V 9. a 10. taktu si oběma rukama pohladí tvářičky.
 - V 11. a 12. taktu mírně podfepne.
 - Ve 13. a 14. taktu uchopí ze stran sukničku, potřepe s ní a přitom se mírně ukloní.
 - V 15. – 18. taktu si položí šáteček, který měla v pravé ruce, na levou dlaň a věneček z hlavy položí na šáteček. – V 19. a 20. taktu jde do kruhu a vybírá si jednu z dívek. Tu pak vezme za ruku, dovede ji do středu kruhu, položí jí na hlavu věneček a do ruky předá šáteček. Sama se zařadí mezi ostatní děti. Hra se několikrát opakuje.

¹⁵⁰ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Taneční hry dětí na Hané*. - Prostějov : 2.vyd. Duha, 2002. Str. 49.

- C1** Jako obměnu můžeme použít hanáckou chůzi vpřed i vzad. Mohou být i dvě dívky jako Elišky a ostatní dívky klečí v sedu na patách ve dvou kruzích.
- D** 1) Naučit text písně.
2) Rytmus – vytleskávání (samostatně, ve dvojici), pleskání, hanáckou chůzi a různé druhy chůze i různě rytmizované. Samostatně i ve dvojici či trojici do prostoru, v rovných drahách, v kruhu.
3) Nácvik taneční hry.
- E** Dětská taneční hra s rekvizitou a s tanečním projevem.

„Na Adama“¹⁵¹

Notová příloha:

Živě

Z Kojetina

Měl jest A-dam sedum sy-nů, sedum sy-nů měl,
ne-jed-li, ne-pi-li, je-nom takhle dě-la-li.

- A** Obyčejná chůze.
- B** Děvčata a chlapci se drží v kole za ruce. Uprostřed stojí vyvolený „Adam“, zpravidla chlapec, který vyniká překvapivými nápady.
- C** Za zpěvu postupují všichni v kole obyčejnými svižnými kroky vpřed (začíná levá noha). Při slovech „jenom takhle dělali“ udělá „Adam“ nějaký směšný pohyb nebo posunek. Kolo se zastaví, přestane zpívat a všichni, obrácení čelem dovnitř, to opakují po něm. „Adam“ dává pozor. Kdo se splete, dostane trest, který dává „Adam“ opět pro obveselení všech tanečnicků. Většinou to bylo napodobování hlasů

¹⁵¹ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Taneční hry dětí na Hané*. - Prostějov : 2.vyd. Duha, 2002. Str. 42.

ptactva nebo slovní hříčky na popletení. Po vykonání trestu se hra opakuje s jiným, třeba jen náhodně určeným „Adamem“.

- D
- 1) Nácvič textu písně a rytmus.
 - 2) chůzi můžeme obměnit – chůzi vydupávanou, drobným během, chůzi v podřepu i ve výponu a další. Můžeme také použít různá gesta paží.
 - 3) Důležitá je obměna „Adama“.
 - 4) Celá taneční hra.
- E
- Cítění kolektivu, taneční improvizace a fantazie určeného „Adam“.

Hry řadové

Hry v základním půdorysu řad, kdy se postupně zmenšuje jedna řada a následně narůstá druhá řada. Obměnou těchto her je taneční hra z Oplocan, kdy se určí ze skupiny dětí jedna hlavní dvojice, ostatní utvoří jednu řadu a opět nastává stejný systém jako v prvním případě (postupně se zmenšuje jedna řada a následně narůstá druhá řada vytvořená z jedné dvojice).

„Na rytířstvo“¹⁵²

Notová příloha:

Zvolna

Z Nezamyslic a z Němcic n/H

A. Je-de, je-de pan Jan, je-de, je-de { Šar-lan,
Zal-man

je-de, je-de, ce-lé na-še ry-tíř-stvo

¹⁵² MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Taneční hry dětí na Hané*. - Prostějov : 2.vyd. Duha, 2002. Str. 60 - 61.

B. Co si přeje pan Jan,
co si přeje Šarlan,
co si přeje celé vaše rytířstvo?

A. Vaši ceru krásnou,
jako hvězdu jasnou,
ona má tři dvory

Notová příloha:

B. My vám ji nedáme,
my si ji necháme
ona má tři dvory o devíti prápory.

Tyto sloky se třikrát po sobě opakují. Nakonec, místo čtvrté sloky, zpívá řada B:

Vemte si ji pan Jan,
vemte si ji Šarlan,
vemte si ji celé vaše rytířstvo.

A Poklony, volná a vážná obyčejná chůze.

B Hrají chlapci a děvčata dohromady. Stojí ve dvou řadách čelem proti sobě asi deset až dvanáct kroků od sebe a drží se za ruce. V jedné řadě jsou pání (A) a v druhé řadě dámy (B). Jedna řada, která hru začíná, představuje rytířstvo s králem uprostřed.

C Za střídavého zpěvu postupují obě řady obyčejnými volnými, vážnými kroky proti sobě, na každou dobu jeden krok, začíná levá noha. V posledním taktu se protější řadě ukloní a zase se vracejí do původního postavení. Po závěrečném zpěvu „*Vemte se ji ...*“, řada s králem odvedou jednu dívku a zařadí ji mezi sebe. Hra se několikrát opakuje. Ze skupiny B postupně přicházejí hráči a připojují se k řadě A.

C1

Notová příloha:

Z oplocan

A Je - de, je - de pan Jan, je - de, je - de Šal - van;
B je - de, je - de ce - lé va - še ři - dič - stvo

B. Co si žádá pan Jan,
co si žádá Šarlan,
co si žádá celé vaše rytířstvo?

A. Vaši ceru krásnou,
jako hvězdu jasnou,

Notová příloha:

o - na má tři dvo - ry o de - ví - ti šplá - chony

B. My vám ji nedáme,
my si ji necháme
ona má tři dvory o devíti špláchory.

B Děti si posedají na zem do jedné řady vedle sebe. Proti nim ve vzdálenosti asi osmi kroků stojí a za ruce se drží Jan a Šalvan (A), kteří začínají hru.

C1 1. – 4. takt – Osmi kroky se přiblíží k řadě sedících (B).
5. – 8. taktu – se vracení zpět. Když dozpívají, odpovídá jim skupina sedících (B). Tak se během hry ve zpěvu střídají. Nakonec se dvojice (A) bez zpěvu přiblíží k řadě sedících (B) a táže se:

A: „Kde bývá paní Růžičková?“

Jedna po druhé odpovídá žertovně „za rohem, za plotem a další“, až předposlední ukáže na svou sousedku a řekne:

B: „Já jsem!“

Dvojice (A) se začne domlouvat s řadou (B):

A: „Přijeli k vám páni,
abyste nám dala ceru na vdávání.“

Paní se táže:

„A která by to měla být?“

Jan se Šalvanem si nyní jednu vybírají. Jakmile si ji vyberou, odvedou ji k sobě a hra se opakuje tak, že nyní přicházejí tři. Postupně se přidávají ostatní dívky. Až Jan se Šalvanem odvedou poslední, hra končí.

- D**
- 1) Nácvič písňe a rytmu.
 - 2) Vytleskávání rytmu písňe a tempa chůze, procvičení poklon, chůze v rovných drahách, v kruhu, v prostoru. Samostatně a ve dvojicích.
 - 3) Nácvič celé taneční hry.
- E**
- Důraz na kolektivní cítění, komunikace mezi dětmi, snaha o udržení charakteru hry – vzosné držení těla, pocit důležitosti.

Hry s podbíháním pod branou a s proplétáním

Tento druh tanečních her je řešen vždy jednou dvojicí dětí, pod kterými prolézají další jednotlivci či dvojice dětí nebo zástup dětí a obohacuje se do mnoha půdorysných útvarů. Taneční hry s proplétáním jsou významné svou různorodostí v půdorysných útvarech jako například kola, podkovy, řady, vlnovky, hvězdice a další a s mnoha možnostmi proplétání jako například průplety, podcházení pod brankou a další.

„Na kamenný most“¹⁵³

Notová příloha:

Mírně živě Z Tovačova

My tu má-me ka-men-ný most ja dún - dá!

B. A co vy nám za to dáte,

¹⁵³ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Taneční hry dětí na Hané*. - Prostějov : 2.vyd. Duha, 2002. Str. 66.

když nám přes ně pojacháte, ja d'undá!
My vám dáme pěknó ceru,
kerá je v růžovém věncu, já d'undá!

- A** Podbíhání pod branami.
- B** Dvě děvčata, která utvoří „most“, stojí proti sobě, ruce spojeny a zvednuty do výše hlavy. Ostatní dívky, jedna za druhou, se drží vzájemně v pase.
- C** Hru začínají první dvě dívky. Vyvolávají na ostatní, které jim odpovídají. Při posledním refrénu „na d'undá“ se zástup rozběhne a snaží se podběhnout pod „mostem“ tak, aby nebyl nikdo chycen. Náhlým spouštěním spojených paží se však některá dívka přece dostane pod „most“. Odpadne ze hry, zařadí se za jednu z dívek, které tvoří „most“, uchopí se s ní v pase a zpívá s ní dohromady. Hra trvá tak dlouho, až jsou postupně všechna děvčata zachycena.
- D** 1) Nácvik rytmu, například vytleskáváním do různých částí těla, a písňě, můžeme použít i jako říkadlo.
2) Procvičit běh v rovných řadách, v kruhu a v prostoru.
3) Celá taneční hra.
- E** Cítění prostoru, taneční komunikace mezi páry a kolektivem.

„Svlékání hada“¹⁵⁴

- A** Běh, klusavé kroky, předklon těla.
- B** Děvčata stojí ve dvou řadách čelem proti sobě. Jednotlivé dvojice si podají obě ruce, zvednou je do výše hlavy a utvoří bránu, pod kterou podbíhají. Začíná poslední dvojice.
- C** Spojené paže spustí dolů a děvče z pravé řady uchopí svou levou rukou pravou ruku děvčete z řady levé. Vběhnou pod bránu a obě současně v mírném předklonu podběhnou nízkými poklusovými kroky pod branou (na každou dobu jeden krok). Až jsou na konci, postaví se před první dvojici, každá na svou stranu, podají si obě ruce,

¹⁵⁴ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Taneční hry dětí na Hané*. - Prostějov : 2.vyd. Duha, 2002. Str. 75.

zvednou je do výše – začne se tvořit nová brána, „had se začne svlékat“ v pravidelném rytmu po jednom nebo po dvou taktech vybíhají dvojice jedna za druhou, „až je had svlečen“. Nakonec je v bráně první dvojice jako poslední. Totéž se za stálého zpěvu opakuje.

- C1** Utvoří se po přeběhnutí dva zástupy. Děvčata se vzájemně uchopí v pase nebo za sukně. Když doběhla poslední dvojice, každý zástup se začne proplétat samostatně nebo se ze dvou zástupů zatáčením mohou utvořit různé útvary.
- D** 1) Procvičit běh, klusavé kroky a předklony těla – samostatně nebo ve dvojicích v rovných drahách, v kruhu a v prostoru.
2) Celá taneční hra.
- E** Cítění prostoru, používání různých tanečních útvarů.

10 Hanácká Beseda

Hanácká beseda je cyklus devíti tanců, které se tančily na národopisných slavnostech v okolí Kojetína, Tovačova, Přerova a Kroměříže. Gustav Vožda byl součástí Hanácké besedy jako kapelník dechové hudby, která doprovázela tanečníky při předvádění hanáckých tanců. Tance obsažené v Hanácké besedě jsou: „Salát“, „Tovačov“, „Sekerečka“, „Oráčská“, „Tovačov“ (opakuje se), „Řeznická“, „Šáteček“, „Zahradnická“, „Sedlácká“.

Gustav Vožda v knize Hanácká beseda z roku 1948 vypráví o svých zkušenostech a problémech, které doprovázely s nácivkem jak hudby, tak i tance této besedy. *„Byl jsem svědkem potíží, se kterými se provedení hanáckých tanců setkávalo. Nebylo příručky popisujících tanců, a když se některé přece sehnaly nebo popis tanců obstaral od starých pamětníků, nebylo upravené hudby ani pro smyčcovou ani pro dechovou.“*¹⁵⁵ Z důvodu těchto problémů, musel sám Gustav Vožda upravit tyto tance pro orchestr nebo dechovou hudbu, aby bylo možné jejich prezentování na besídkách a slavnostech. Proto se Gustav rozhodl, aby *„...jednu takovou kytičku z hanáckých tanců našeho kraje...“*¹⁵⁶ knižně zpracoval a vydal pod názvem „Hanácká beseda“. Tyto tance jsou hlavně určeny venkovskému lidu, ale mohou se uplatnit i jako tance společenské. Rozhodl se vybrat nejznámější tance z Hané, aby byly snadno zpívatelné a součástí tanců byla předehra s motivem následujícího tance, který upozornil tanečníky na změnu tance a základního postavení. *„Nejznámější tanec „Tovačov“ jsem do besedy vložil dvakrát. Závěr besedy tvoří „Sedlácká“, starohanácká polka, která byla hrávána a zpívána v našem kraji všemi kapelami a zvláště dechovou kapelou mého dědečka z Křenovi u Kojetína v druhé polovici minulého století.“*¹⁵⁷ Do závěrečného tance „Sedlácká“ vložil a upravil hudební část tria pod názvem „Na té naší Hané“, dříve nazvané „Me sme me“, jenž sloužilo k ukončení celé besedy. Všechny náměty a texty písní jsou národní, ale tanec „Sedlácká – Na té naší Hané“ je vložená část se složenou hudbou a textem písně samotného autora Gustava Voždy, vytvořené roku 1944 během druhé světové války.

¹⁵⁵ VOŽDA, Gustav. *Hanácká beseda, Národní tance z hanáckých písní a tanců*. - Brno : František Soukal Moravské hudební nakladatelství, 1948. Str. 1.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Tamtéž. (2. Polovina 19. století)

Tento soupis tanců z Hanácké besedy daroval paní Anně Hýžd'alové z Kojetína, která nacvičila a uvedla besedu poprvé na „Hanácké pótí“ dne 10. srpna roku 1947 v Kojetíně. Hanácká beseda se setkala s velkým úspěchem a o její zdar se zajímala většina časopisů.

„Předkládám tuto kytičku národních tanců z našeho kraje a v této úpravě jen s jediným úmyslem, aby se nám zachovaly a provedením aby těšily nás i ty, kteří po nás teprve přijdou.“¹⁵⁸

Tance zde uvedené v původní choreografii, patří do Hanácké besedy¹⁵⁹:

1. Salát

Notová příloha:

Úvod Vivace

Maestoso Předehra

Salát různé

Polka

poč - ké, p po - vim na tě.

f zes bel na sa - lá - - tě mf a já na tě taky povim, že tes na ně taky chodíš

poč - ké p po - vim na tě f zes bel na sa - lá - - tě.

¹⁵⁸ VOŽDA, Gustav. *Hanácká beseda, Národní tance z hanáckých písní a tanců*. - Brno : František Soukal Moravské hudební nakladatelství, 1948. Str. 1.

¹⁵⁹ VOŽDA, Gustav. *Hanácká beseda, Národní tance z hanáckých písní a tanců*. - Brno : František Soukal Moravské hudební nakladatelství, 1948. Str. 2 - 8.

Předehra: čtyři takty.

Postavení: Dvojice utvoří kruh. Chlapec pravou nohou vezme dívku kolem pasu a postaví se tak, že do středu kruhu je chlapec zády a dívka čelem.

Tanec: 1. takt – chlapec unoží pravou nohou a dívka levou nohou.

2. takt – chlapec unoží levou nohou a dívka pravou nohou.

3. – 4. takt – pár se otočí valčíkovým krokem o celý kruh.

5. – 6. takt – jako 1. – 2. takt.

7. – 8. takt – jako 3. – 4. takt.

9. – 12 takt – pár se točí polkovým krokem po kruhu.

13. – 16. takt – jako 1. – 4. takt.

17. – 20. takt – jako 5. – 8. – Celý tanec se opakuje dvakrát.

2. Tovačov

Notová příloha:

The image shows a musical score for a waltz titled 'Tovačov-Valčík'. It consists of two systems of music. The first system is labeled 'Předehra' (Introduction) and 'Tovačov-Valčík'. The introduction is marked with a circled '2' and 'mf' (mezzo-forte). The waltz begins with a 'rit.' (ritardando) marking. The lyrics for the first system are: 'To-va-čov To-va-čov to-va-čov-ské zámek'. The second system continues the waltz with lyrics: 'nebel bech vojá-kem. debe né galá-nek Hujá. hu-ja-ja, hu-já, hu-ja-ja, hu-já'. The dynamics for the second system are marked as 'p' (piano), 'f' (forte), 'p', and 'f'.

Předehra: čtyři takty.

Postavení: dvojice se postaví proti sobě bokem do kruhu a spojí se šátky.

Tanec: 1. – 2. takt – pár postupuje sousedským krokem do středu a ze středu kruhu za dívkou. Současně šátky do středu a ze středu kruhu. Dívka začíná pravou nohou a chlapec levou nohou. (Sousedský krok: chlapec vykročí levou nohou a špičku pravé nohy postaví před levou nohou a otočí se o čtvrt kruhu celým tělem. Dívka opačným způsobem.).

9. – 16. takt – Dívka založí ruce v bok, otočí se. Chlapec za ní se zdviženou pravou rukou dělá kroužky šátkem nad dámou a postupuje za ní přísunným krokem, mírně při tom podupává. Nakonec dvojice třikrát zadupe. – Celý tanec se opakuje dvakrát.

3. Sekerečka

Notová příloha:

③ **Předehra**

Sekerečka - Polka

mf Či je, či je, či je děvče v té červené ka-cabajce, či je, či je, či je děvče, to je děvče mé a

proč a zač a proč a zač a nač, a proč a zač a proč a zač a nač.

Trá -lala lala lala lala laiala lala lalala trá -lala lala lala lala lalala la.

The musical score consists of three systems. The first system is the introduction, marked with a circled '3' and the word 'Předehra'. The second system is the main melody of the polka, starting with a piano (*mf*) dynamic and including the lyrics 'Či je, či je, či je děvče v té červené ka-cabajce, či je, či je, či je děvče, to je děvče mé a'. The third system continues the melody with the lyrics 'proč a zač a proč a zač a nač, a proč a zač a proč a zač a nač.' and ends with a series of 'lala' syllables: 'Trá -lala lala lala lala laiala lala lalala trá -lala lala lala lala lalala la.'

Předehra: čtyři takty.

Postavení: dvojice se postaví proti sobě bokem do středu kruhu se spojenými zkříženými pažemi.

Tanec: 1. – 8. takt – polkové kroky, kdy dívka couvá a chlapec ji následuje. Dívka začíná pravou nohou a chlapec levou nohou. Při každém kroku pokyvují

hlavou ze strany na stranu, tělem třesou a na první čtvrt v osmém taktu dupnou, současně se zastaví a připraví se k řezance.

8. – 16. takt – provedou řezanku pětkrát za sebou. Začínají rozskok na levou nohu již na poslední osminu osmého taktu a na první osminu devátého taktu předkročí oba pravou nohou se šoupnutím po zemi. Tento řezankový poskok se opakuje (levá, pravá, levá, pravá). Od 12. – 16. taktu se řezankové poskoky opakují.

17. – 24. takt – polka po kruhu. Tyto takty se opakují – Celý tanec se opakuje dvakrát za sebou.

4. Oráčská

Notová příloha:

4 Předehra - volně

volně - Oráčská

p *rit.* *p*

Kde te je - deš můj Je - ni - ěku,
je - du o - rat za vo - dič - ku

Mírně rychle

Trala lala lala trala lala lala trala lala lala tra lala trala lala lala trala lala lala

tra-la-la

Předehra: čtyři takty.

Postavení: Dvojice stojí čelem k sobě bokem do středu kruhu, vnější ruce jsou spojeny a vnitřní ruce v bok.

Tanec: 1 – 2. takt – dva přísunné kroky směrem do středu kruhu. Vnější dolní končetina se překříží přes vnitřní – chlapec levou nohou a dívka pravou nohou.

3. – 4. takt – paže se přechytnou a dvojice tančí zpět na výchozí postavení – ze středu kruhu.

5. – 8. takt – opakují 1. – 4. takt.

9. – 16. takt – dívka ruce položí chlapcovi na ramena, chlapec chytne dívku v pase. Oba poskakují na pravé noze a levou nohou kývají vpřed a vzad, podle hudby. – Celý tanec se opakuje dvakrát za sebou.

5. Tovačov

Stejně jako tanec číslo 2.

6. Řeznická

Notová příloha:

6) Předehra- Polka

Řeznická

p Ve řeznici, řemesnici, ve se dobře má - te, ve dež něco kupu - jete, dečke slova má - te
 Neprv selku, potom cerku, naposledy divku a dež všecko zobjímáte, potom dete k chlivku

p zač teho vo - la dáte do slo - va

f zač ho dá - te, že nic ne - fi -

1. 2. *a tempo*

Předehra: čtyř takty.

Postavení: dvojice stojí bokem do středu kruhu, paže spojeny křížem.

Tanec: 1. – 16. takt – postupujeme obyčejnými kroky vpřed a zpět do výchozího postavení. Prvních osm taktů jdeme vpřed – dívka couvá a začíná pravou nohou, chlapec levou nohou a postupuje vpřed, druhých osm taktů jdou vzad – pán couvá.

17. – 18. takt – dívka podá chlapcovi svoji pravici s dlaní nahoru, chlapec ji podloží svoji levicí a pravou rukou tleskne dámě do dlaně na slovo „zač“.

19. – 20. takt – opakují 17. – 18. takt, ale opačným směrem

21. – 22. takt – opakují 17. – 18. takt.

23. – 24. takt – opakují 19. – 20. takt.

25. – 32. takt – dvojice postupuje obyčejným krokem za dámou, která couvá a střídavě si tleskají na své a cizí ruce.

33. – 40. takt – totéž zpět. – Celý tanec opakujeme dvakrát za sebou.

7. Šáteček

Notová příloha:

ko-lem se toč,
já nevím proč.

f Tra-la-lala la-la-la la-la-la la-la-la tra-lalala la-la-la

la la la la

Předehra: šest taktů.

Postavení: dvojice bokem do středu kruhu, ruce spojené šátky.

Tanec: 1. – 16. takt – pár postupuje sousedským krokem za dívkou a šátky přitom houpají do středu a ze středu kruhu. Dívka vykročí pravou nohou a chlapec levou nohou.

17. – 20. takt – v 17. taktu všichni dupnou a podtočí se pod šátky dovnitř kruhu. V 18. taktu jeden přísunný krok vpravo (pán), v 19. taktu vlevo, ve 20. taktu vpravo (pohyb šátku vpravo, vlevo a vpravo).

21. – 24. takt – v 21. taktu podtočí se dvojice ven z kruhu. Ve 22. taktu krok přísunný vlevo (pán), ve 23. taktu vpravo a ve 24. taktu vlevo. – Posledních osm taktů se opakuje ještě jednou.

Celý tanec dvakrát.

8. Zahradnická

Notová příloha:

8 Předehra-Polka **Zahradnická**

mf *f rit*

Šel zahradník

do zahrady s motekó, s motekó, vekopal tam hezky děvče pod lipó. pod lipó. *f* Tráva malá

já nedba-la srp tu-pé. srp tu-pé, e-nem te ho mŕj se-nečko potu-ké. po-tuké

Předehra: čtyři takty.

Postavení: dvojice v řadě čelní, ruce vzadu spojeny křížem

- Tanec:**
1. takt – všichni vykročí pravou nohou, krok sun krok šikmo vpravo.
 2. takt – totéž vlevo.
 3. – 4. takt – dvojice se otočí dvěma polkovými kroky o celé kolo, chlapec tančí dozadu, dívka dopředu.
 5. – 6. takt – opakují 1. – 2. takt.
 7. – 8. takt – opakují 3. – 4. takt.
 9. – 12. takt – volná otáčka dvojic osmi obyčejnými kroky – dívka postupuje vpřed, chlapec vzad.
 13. – 16. takt – opakují 1. – 4. takt.
- Celý tanec se opakuje dvakrát za sebou.

9. Závěr besedy: Sedlácká

Notová příloha:

9 Závěr: Sedlácká

Je - de se - dlák na ló -
Slo - ne - ěko na po - le -

-ko,
-dně s pan-tle-čko na klo-bo-ko po-rád se
fná ni-lá ve-pro-voď mě, ve-pro-voď

o-hli-ži a k ne-bi po-hli-ži jak ve-so-ko je slon-co,
mě přes háj a já tě e-šče dál a pak se ro-zen-de-me,

po řád se o-hli-ži a k ne bi po-hli-ži jak ve-so-ko je slon-co. *Fine.*
ve pro vod mé přes haj a já tě e-šče dál a pak se ro zende-me.

Mezihra
f

D S. al Fine

Předehra: čtyři takty, zpívají se jen dvě sloky této písně. (Ostatní sloky se zpívají při samostatném provádění „Sedlácké“.)

Postavení: dvojice stojí čelem proti sobě a drží se za obě paže v kolečkovém držení. Pán je zády do středu kruhu, dáma čelem do kruhu.

Tanec:

1. – 3. takt – dvojice kráčí šesti obyčejnými kroky kolem svého středu vpravo, do kolečka, čímž se dostanou na své původní místo.
4. takt – navzájem se pokloní, paže jsou stále spojené. (Úklona se provede postavení pravé nohy za levou nohou, špičkou opřenu o zem, a na to se tělo na první čtvrt skloní, na druhou vztyčí a pravá noha přinoží.)
5. – 8. takt – opakují 1. - 4. takt, ale tančí se vlevo. Levá noha vykročí.
9. takt – dvojice položí ruce v bok a každý sám se otočí vpravo o celý kruh. (Levá noha se přeloží přes pravou nohu, tělo se vypne a obrátí.)
10. takt – potlesk s mírnou úklonou.
11. – 12. takt – opakují 9. – 10. takt, ale do levé strany.
13. – 16. takt – opakují 1. – 4. takt.

Mezihra

Postavení: páry stojí v kruhu. Dívka vedle chlapce, který stojí uvnitř kruhu. Chlapec drží pravou paží levou paží dámy. Druhou ruku má vloženu v bok. Dívka drží v pravé ruce šátek v upažení.

Tanec: 1. – 4. takt – na první čtvrt taktu odrazí chlapec ruku dívky, obrátí se vpravo vzad a oba jdou osmi volnými pochodovými kroky vpřed. Dívka mává nad hlavou šátkem.

5. – 8. takt – na první čtvrt pátého taktu obrátí se oba vpravo vzad a osmi kroky jdou k sobě.

Jakmile dojdou k sobě, postaví se do základního postoje k tanci „sedlácká“ a tančí opět 1. – 24. takt.

Finále: Trio: Na té naší Hané

Notová příloha:

TRIO.

f *p* *p* Na té na-še Ha - - né
vše - cko má - me, na té na-še Ha - né
zpi - vá - me. Na na-še krá - sné Hané po-žehnané
Ha - nák o - ral nepře - sla - ne a „me sme me“ a me se

ne dá me. Fine.

D. S. al Fine

Předehra: čtyři takty s rytmickými pohyby horní části těla, podle hudby, na místě vpravo a vlevo.

Postavení: dvojice stojí jako v promenádě. Chlapec dá levou paži v bok a do pravé paže se mu zavěsí dáma.

Tanec: 1. – 16. takt – dvojice kráčí pochodovým krokem dokola a na 16. takt se zastaví a zavěsí se za pravé paže.

17. – 20. takt – osm klusavých kroků, zátočka vpravo.

21. – 24. takt – chlapec se zavěsí levou rukou za levé ramě dívky a tančí opět klusavými kroky zátočku vlevo.

25. – 32. takt – polkový tanec po kruhu.

Mezihra

Mezihra se tančí jako na začátku tance „Sedlácká“, a potom se ještě jednou tančí 1. – 24. takt tria „Sedlácká“. 24. – 32. takt celou hanáckou besedu zakončuje. Provedení besedy na národních slavnostech nebo v sálech se na těchto devět taktů tančí polkový rej, jenž se může ještě prodloužit o opakování tance „Na té naší Hané“. Pokud máme jevištní provedení besedy, tak na závěr celého cyklu tanců odchází dvojice tanečníků pochodovými kroky v promenádním postavení. Během této chůze dámy mávají šátky nad hlavou.

11 Možnosti využití hanáckých prvků a tanců ve výuce

11.1 Základní umělecké školy a taneční konzervatoře

Hanácké taneční kroky a tance jsou součástí výuky, jak na základních uměleckých školách, tak i na tanečních konzervatořích. Ale jsou i dětské a dospělé soubory, které se více a detailně zabývají pouze hanáckou oblastí v celé její šíři. Co se týče základních uměleckých škol, tak se s výukou tanečních kroků zabývají již od třetího ročníku základního studia a k výuce samotných hanáckých tanců dospějí až v šestém ročníku základního studia tedy ve dvanáctém či třináctém věku dítěte, kdy už s přehledem zvládají většinu lidových tanečních kroků. S touto oblastí se můžou setkat již v mladším věku, kdy formou říkadel, písniček a dětských tanečních her se seznamují nejen s tancem, ale i s tímto regionem. S tanečními hrami a tanci všeobecně pracujeme velmi kreativním způsobem. Procvičujeme zde rytmus, tempo, prostorové cítění, vzájemné vztahy, komunikaci, improvizaci, hravost, tanečnost a také zde zdokonalujeme taneční techniku.

U tanečních konzervatoří se vyučuje oblast Haná také v šestém ročníku tedy druhý ročník střední školy. Ale jelikož studium začínají až od šesté třídy, tak se k těmto tancům dostanou až ve věku šestnáctém či sedmnáctém.

Základní taneční kroky hanáckých tanců jsou: *valčík, sousedská, polka, třasák, kvapík, šlapák, obkročák – houpavý a poskočný stupňující se až do velkých skoků, mazurka, mazurka vydupávaná, kroky přísunné a hanácká chůze v různých rytmických obměnách.*

Hanácké tance, které jsou zahrnuty v učebních osnovách tanečních škol:
Základní umělecké školy – *Troják, Tetka, Silnice, Konopě (Cófavá), Trojky*
Taneční konzervatoře – *Silnice, Trojke, Cófavá, Valaška, Tovačovské hatě*

Využití dětských tanečních her a hanáckých tanců při taneční výchově:

I. Kategorie – věk 5 – 8

„Na Elišku“¹⁶⁰

Notová příloha: popis původní verze tanec viz kapitola 10.

Mírně živě Z Němcic n/H

E - liš - ko, E - liš - ko pyš - ná, pyš - ná, pře - ce knám na ho - dy
při - šla, při - šla E - liš - ko, E - liš - ko, po - hľad si
po - klek - ni tro - šic - ku, pa - třep si
své lič - ko, sdě - le si vě - ne - ček, po - lož na šá - te - ček
suk - nic - ku, vy - ber si dru - žic - ku,
kte - rá se ti lí - bí

Využití dívčí taneční hry v taneční výchově dětí:

S hrou pracujeme kreativním způsobem.

- Procvičujeme výraz, vzájemné vztahy, improvizaci, hravost, práce s rekvizitou.
- Naučit provádět s prožitkem jednotlivé úkony (pohládít si líčka, protřepat sukni) a najít pro ně vhodný stylizovaný pohyb.
- S taneční hrou pracují zcela individuálně.

Rytmicko-pohybová část

A Obyčejná chůze, hanácká chůze, pérování, poklona, práce se sukni, provádění jednotlivých úkonů a práce s rekvizitou – šátek a věneček.

¹⁶⁰ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Taneční hry dětí na Hané*. - Prostějov : 2.vyd. Duha, 2002. Str. 49.

- B** Dívky se postaví v prostoru. Pažemi drží sukni. Obě nohy mají u sebe v paralelní pozici.
- C** 1. – 6. takt – procvičujeme obyčejnou chůzi po prostoru. Během chůze spolu dívky komunikují – oční kontakt, úsměv a na poslední Na 6. takt si najdou dvojici a chytí se proti sobě za ruce.
7. – 10. takt – čtyřikrát zapérují a současně houpou pažemi k sobě a od sebe stranou.
11. – 14. takt – dívky se chytí za pravé lokty a obyčejnou chůzí se točí kolem společné osy. Celé opakujeme několikrát za sebou, kdy si dívky postupně vymění dvojice.
- C1** Obměna: Dívky se postaví v prostoru. Pažemi drží sukni. Paže mají u sebe v paralelní pozici. Procvičujeme obyčejnou a hanáckou chůzi. Pohybujeme se po prostoru, kdy se různě obchází, zastaví se proti sobě, ukloní se a hned se rozejdou do prostoru a současně měníme obyčejnou a hanáckou chůzi. Během této chůze se dívky libovolně spojují do dvojic, kdy se proti sobě pokloní, následně se chytí za obě ruce a chůzí se otáčí kolem společné osy a opět se rozchází do prostoru. Když jsou spolu ve dvojici, opět mohou jít jak obyčejnou, tak hanáckou chůzí – to si dvojice dříve vybere sama. Celé opakují několikrát za sebou. Dívky se nepravidelně spojují do dvojic.
- C2** Obměna: do této obměny zapojíme jednotlivé úkony s prožitkem. Dívky opět stojí v prostoru, v rukou drží sukni ze stran. Hanáckou chůzí se pohybují po prostoru, a jakmile se potkají s další dívkou, navzájem si pohladí tváře. Pak si chytí sukni a opět se prochází hanáckou chůzí po prostoru a hledají si další dívku do dvojice. Další možností je, že při hledání dvojice si protřepáváme sukni s dívkou, kterou potkáme během chůze. Dívky se jen na malý moment zastaví a opět se rozejdou.
- C3** Práce s rekvizitou – šátek – dívky stojí samostatně v prostoru, v ruce drží šátek. Na hudbu samostatně improvizují a používají šátek. Pohybovat se mohou na místě, v prostoru – chůze, běh, chůze ve výponu, běh se zakončením do výponu, dále se mohou otáčet, klečet či sedět na zemi. S šátkem mohou pracovat tímto způsobem – šátek držený v ruce doprovází taneční pohyb, šátek si mohou dívky

vyměnit, nebo si položí šátky na zem a tancují okolo. Dále mohou šátek ladně vyhodit do vzduchu a pak zase chytit a další různé možnosti. Dívky se mohou i sejít do dvojice i trojice a různě si šátek předávat, ukazovat, nebo se spojí do malého kroužku, kde se drží za šátky a hanáckou chůzí se pohybují po kruhu. Je možné stejným způsobem pracovat s věnečkem.

C4 Ještě než přejdeme ke konečné verzi nácvičku taneční hry „Na Elišku“, zadáme dívkám společný úkol, aby se samy pokusily ztvárnit tuto taneční hru. Dívky motivujeme dávným původem této taneční hry.

II. Kategorie – věk 9 – 15

„Kalamajka“¹⁶¹

Notová příloha: popis původní verze tanec viz kapitola 8.

Text písně:

Kalamajka, mik, mik, mik,
oženil se kožišník,
keho si vzal za ženu,
kréčířovu Mařenu.

Možnosti využití tance Kalamajka v taneční výchově dětí:

S tancem pracujeme kreativním způsobem.

a) Procvičujeme výraz, vzájemné vztahy, improvizaci, hravost, rytmus, metrum.

¹⁶¹MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Lidové tance a taneční hry z Hané II.* - Prostějov : Okresní kulturní středisko, 1981. Str. 87 - 89.

- b) Nejprve tanec naučíme v základní podobě a pak s ní pracujeme, abychom v dětech vyvolali kreativitu a vzájemné vztahy.
- c) Využíváme prvky kalamajky v různých kombinacích k procvičení a zdokonalení taneční techniky.
- d) S tancem „kalamajka“ pracují zcela individuálně.

Rytmicko-pohybová část

- A** Tleskání, pleskání, dupy, použití hudebního nástroje – bubínky, dřevěné paličky, triangel, ostré polkové kroky a kalamajkové příklepy.
- B** Nejdříve se dívky i chlapci postaví ke klavíru, následně pak samostatně v prostoru a nakonec ve dvojicích.
- C** Dívky i chlapci stojí u klavíru – nejprve všichni vytleskávají první dobu, pak druhou dobu 2/4 taktu.
Dále dívky vytleskávají první dobu 2/4 taktu a chlapci pleskají do stehů na druhou dobu 2/4 taktu. Vymění si i role – dívky pleskají do stehů na druhou dobu 2/4 taktu a chlapci vytleskávají první dobu 2/4 taktu. Tleskání vyměníme za hudební nástroje a celé opakujeme. Je důležité, aby během tleskání a pleskání spolu komunikovali, například oční kontakt, mírné náklony těla, tleskání směrem k dětem.
- C1** Obměna: Dívky stojí v jedné skupině a chlapci v druhé skupině v prostoru proti sobě.
 - 1. takt – dívky dvakrát tlesknou.
 - 2. takt – stojí a paže mají v pase. Opakují několikrát za sebou.
 - 1. takt – chlapci stojí na místě, paže za záda.
 - 2. takt – čtyřikrát zadupou. Opakují několikrát za sebou. Samozřejmě pak si i vymění role – chlapci tleskají a dívky zadupou.
- C2** Obměna: Dvojice – chlapec s dívkou v postavení proti sobě.
 - 1. takt – dvojice si navzájem dvakrát tlesknou do dlaní.
 - 2. takt – dívka podřepne na první dobu a chlapec podřepne na druhou dobu 2/4 taktu.
 - 3. takt – opakují 1. takt
 - 4. takt – čtyřikrát zadupou na místě.

5. takt – opět si dvojice tlesknou do dlaní, ale každou paží zvlášť – první doba dívka pravou rukou, chlapec taktéž pravou rukou, druhá doba dívka levou rukou a chlapec taktéž levou rukou.

6. takt – dívka i chlapec se otočí kolem vlastní osy čtyřmi obyčejnými kroky.

7. – 8. takt – se chytí za pravé paže a vymění si místa. Celé může opakovat několikrát za sebou.

C3

Metrum, rytmus a rytmický rozhovor. Dívky a chlapci stojí volně v prostoru. Dívky si drží sukni ze strany, chlapci paže za záda. Stále se pohybují obyčejnou chůzí po prostoru. Během pohybu v prostoru spolu komunikují – oční kontakt, mírné poklony, a jakmile se dvojice najdou, začnou na sebe různě rytmicky tleskat, pleskat, luskat prsty, dupat. Jeden z dvojice je vedoucí a druhý mu odpovídá stejným či jiným způsobem. Například – pokud proti sobě stojí chlapec (vedoucí) s dívkou (odpovídá), tak chlapec třikrát zadupe, pak čtyřikrát zatleská, během toho dívku obchází a dívka mu odpovídá. Prvně začíná tleskat různě rytmicky, pak jednou zadupe a opět může tleskat. Jakmile se chlapec dostane na své původní místo, tak dívka začne proti němu dupat a postupovat vpřed a chlapec postupuje chůzí vzad. Nebo mohou jít obráceně, chlapec dupe vpřed a dívka ustupuje vzad. Nakonec se rozejdou do prostoru a během chůze si najdou další dvojici, se kterou provádí další odlišný rytmický rozhovor. V rozhovoru zapojíme i metrum, kdy jeden z dvojice stále tleská či dupe první dobu 2/4 taktu a druhý z dvojice mu k tomu rytmicky tleská, pleská, dupe. Vše se opakuje několikrát za sebou.

C4

Obměna: Tuto kombinaci provádíme samostatně jak v prostoru, tak i v kruhu.

1. – 3. takt – začínáme třemi polkovými kroky vpřed, během kterých si děti najdou dvojici, vychází pravou nohou.

4. takt – třikrát zadupou a zatleskají.

5. – 7. takt – opět tři polkové kroky vpřed v prostoru (vyruší dvojice), vychází levá noha.

8. takt – třikrát zadupou opět u dalšího jiného chlapce či dívky.

9. – 16. takt – osmi polkovými kroky v točení vpravo vychází pravá noha, kdy postupují v točení vpřed kolem společné osy.

Obměna: Naučíme zvláště kalamajkové příklepy – děti se postaví po kruhu čelem do středu.

1. takt – provádí dva kalamajkové příklepy pravou nohou do strany.

2. takt – třikrát zadupou a otočí se o půl obrat vpravo.

3. – 4. takt – opakují 1. – 2. takt, ale na levou nohu.

C5 Spojíme dohromady polkový krok a kalamajkový příklep. Děti stojí samostatně v prostoru, kdy se snaží improvizovat. Spojují chůzi, polku, kalamajkové příklepy s tleskáním, luskáním na prsty, podupy a otáčkami. Mohou jít jen samostatně nebo ve dvojici, trojici i v malém kruhu.

C6 Zapojíme další kroky, které obohatí tento tanec. Například kvapík, ale můžeme zapojit i různé otáčky, výměny míst a další.

Dvojice – chlapec stojí zády do kruhu, dívka čelem do kruhu. Chlapec chytí pravou rukou levou ruku dívky, druhou paži mají oba v bok.

1. takt – provádí dva kalamajkové příklepy pravou nohou do strany.

2. takt – třikrát zadupou a otočí se o půl obrat – taneční pár je zády k sobě.

3. – 4. takt – se vrací zpět čelem proti sobě stejným způsobem, jako v prvním a druhém taktu.

5. – 8. takt – opakují 1. – 4. takt.

9. – 12. takt – čtyřmi polkovými kroky nebo kalamajkovými příklepy dívka obejde chlapec a vrátí se na své místo. Chlapec zvedá svoji pravou paži a vede dívku okolo sebe.

13. – 16. takt – se dvojice chytí do držení za obě ruce v rozpažení a osmi cvalovými kroky postupují stranou – dívka za pravou nohou, chlapec za levou nohou.

Taneční improvizace

Všechny nacvičené části spojíme a dívky i chlapci si vymyslí vlastní verzi tance „Kalamajka“. Můžeme jít samostatně nebo ve dvojicích.

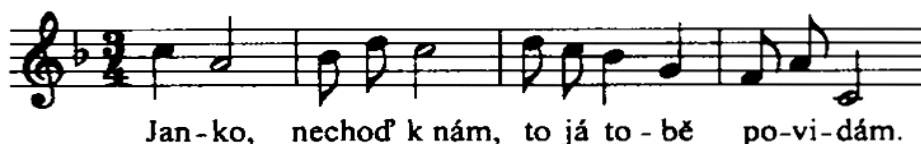
III. Kategorie – věk 16 - 18

Taneční choreografie

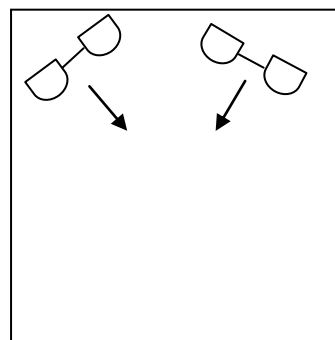
Taneční choreografie nejstaršího tance „Cófavá“:

Hudební doprovod: Cófavá III. (šópavá) z Annína a Tovačova

Sostenuto

- A** Hanácká chůze vpřed a vzad, výpon, podřep, podtáčení pod rukou, drobné hanácké kroky, kroky přísunné.
- B** Dvojice dívek rozdělíme na dvě skupiny do pravého a levého rohu jeviště – půjdou směrem po diagonále, stojí vedle sebe ve spojném, drží se za vnitřní paže, které jsou zvednuté do výše pasu, vnější paže jsou položeny hřbety rukou v pase.
- C**
1. takt – tři kroky vpřed po diagonále – začínáme pravou nohou, jdeme přes přední část chodidla s lehkým dotekem země, ve třetím kroku provedeme zlehka výpon na obou dolních končetinách, váha těla se přenáší na pravou nohu, levá noha se vzadu nezvedá.
 2. takt – dva kroky vzad – začínáme levou nohou, krok pravou a přísun levou nohou pozvolna do výponu ve spojném.
 3. – 8. takt – opakují 1. – 2. takt třikrát za sebou.

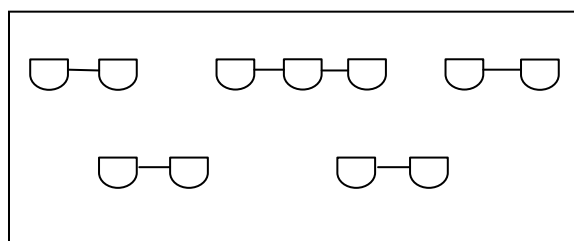
9. takt – obě dívky zvednou spojené vnitřní ruce, dívka po pravé straně se začne otáčet směrem čtyřmi drobnými krůčky dovnitř pod pažemi ve výponu, vykročí levou nohou.

10. takt – dívka došlápne pravou nohou do stoje spojného.

11. – 12. takt – opakují 9. – 10. takt podtáčí se levá dívka.

13. – 24. takt – opakují 1. – 12. takt – kroky jsou stejné, ale dívky se postupně dostávají do postavení čelem k divákům, kdy první dvě dvojice jsou v první řadě, druhé dvě dvojice ve druhé řadě na stranách a jedna trojice ve druhé řadě uprostřed.

Postavení dívek v prostoru na jevišti:

Hudební doprovod: Cófavá I. (hanácká, konopě) z Annína a Tovačova

Ro - stó, ro - stó, ro - stó ko - no - pě za ces - tó

a só pěk - ně ze - le - ný,

me - ze ni - ma ros - te mo - dro - o - ký děv - če,

až ve - ros - te, bo - de mý, bo - de mý.

25. takt – dívky vykročí pravou nohou šikmo vpravo vpřed, nohy jdou přes přední část chodidla, dotýká se zlehka země, následuje lehký přísun levou nohou k pravé noze a obě přejdou do nepatrného výponu, krok pravou

nohou šikmo vpravo vpřed, váha těla se přenesse částečně na pravou nohu, krok levou nohou ve směru šikmo vpravo se zhoupnutím do vysokého výponu na obou dolních končetinách, váha těla je na levé noze.

26. takt – krok pravou nohou šikmo vlevo vzad, krok levou nohou šikmo vlevo vzad, přísun pravou nohou do stoje spojného, pokles na celá chodidla a současně se natočíme mírně vlevo.

27. – 28. takt – opakují 25. – 26. takt do levé strany.

29. – 32. takt – opakují 25. – 28. takt.

33. – 34. takt – pravá dívka provede šest kroků v otáčce směrem dovnitř pod zvednutými vnitřními pažemi, vychází pravá noha.

35. – 36. takt – opakují 33. – 34. takt, otáčí se levá dívka – vychází levou nohou.

37. – 40. takt – opakují 33. – 36. takt.

41. – 48. takt – opakují 25. – 32. takt – ve 32. taktu se dívky otočí čelem proti sobě, levými boky do středu kruhu, paže mají spojené v držení kolovém.

49. – 51. takt – devět kroků po směru kruhu vpřed, obě dívky vychází vnějšími pravými nohami.

52. takt – přísun levou nohou do výponu ve stoji spojném, dívky se otočí čelem proti sobě a následuje přechod na celá chodidla do podřepu.

53. – 56. takt – opakují 49. – 51. takt dívky jdou na druhou stranu, vychází levou nohou.

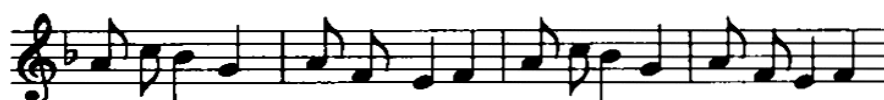
57. takt – krok s přísunem pravé nohy do výponu a do postavení vedle sebe, kde se drží pouze vnitřními pažemi.

Hudební doprovod: Cófavá III. (šópavá) z Annína a Tovačova

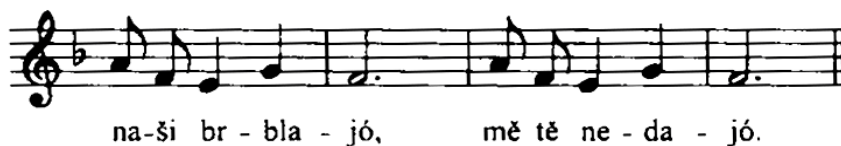
Sostenuto

Jan-ko, nechod k nám, to já to - bě po-vi-dám.

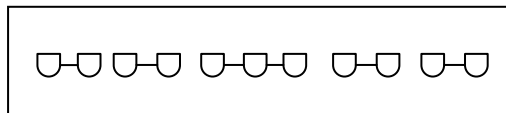

Abes te k nám ne-cho-dí-val, naše dvírka ne-o-dí-ral,

58. – 65. takt – opakují 1. – 8. takt – všechny dvojice a jedna trojice se dostávají do jedné řady.

66. – 69. takt – opakují 9. – 12. takt.

70. – 83. takt – opakují 1. – 12. takt.

Závěr – jakmile dívky dokončí tanec, pokloní se a odejdou důstojnou chůzí z jeviště.

D

- 1) Nácvič písni, povídání o regionu Haná.
- 2) Vytleskávání rytmu obou písni – samostatně, pak ve spojení.
- 3) Procvičení tanečních kroků, které jsou součástí choreografie.
- 4) Taneční choreografii si rozdělíme do tří částí a každou tuto část naučíme zvlášť.
- 5) Celý tanec.

E

Prostorové cítění, vzájemná komunikace, dbáme na výraz.

Závěr

Při tvorbě této diplomové práce a díky výběru tématu jsem měla možnost nahlédnout do vzdálené historie regionu Haná a současně i do dávné minulosti hanácké hudby a hanáckých tanců. Jelikož existuje neskutečné množství knih a publikací, nebylo těžké se dozvědět velmi zajímavé informace. Dokud jsem nezačala psát tuto práci, neměla jsem tušení, že se bádáním o historii dostanu tak daleko. Například ve druhé kapitole „Počátky regionalismu Haná a její taneční a hudební prvky ve společensko-historických souvislostech“ se zmiňuji o příchodu Slovanů na Hanou již v 5. a 6. století, ale samotný název „Haná“ se objevuje až v 17. století na mapě Moravy od Jana Ámose Komenského. Právě v prvních kapitolách jsem se snažila rozpracovat velmi detailně počátky a historický vývoj regionu a také jsem se soustředila na taneční a hudební vývoj. Do historie Hané patří i zvláštní druh hanáckých oper a operet, které vznikaly v období baroka. Také hanácké tance mají svoji minulost. Hlavně nejstarší tanec „cófavá“, který se za vlády Leopolda I. dostal na císařský dvůr.

Kromě hudby, tanců a oper jsou důležitou součástí vývoje regionu i významné osobnosti, jenž se zabývaly hanáckou oblastí, nejen z hlediska hudebního a tanečního bádání, ale hluboce se zajímaly i o lidové tradice a obyčeje, nářečí a lid. Jejich snahou bylo rozšiřovat a vzdělávat děti i veškerý lid bohatou a nádhernou hanáckou kulturou.

Při zpracování práce mě nejvíce překvapilo nemalé množství názvů nejstaršího a nejtypičtějšího tance „Cófavá“. Současně s tímto tancem souvisí i velké množství notových podkladů. Nejen tento tanec, ale i hanácký kroj ženský i mužský má několik zajímavých názvů s hanáckým nářečím. I zde jsem věnovala nemalou pozornost vzniku a historii kroje. Necelou polovinu práce jsem se zaměřila na hanácké tance v jejich původní podobě. V poslední kapitole uvádím příklady, jak pedagogicky pracovat s těmito tanci v různých tanečních zpracováních – používání hanáckých tanečních prvků a kroků, rekvizity – hlavně šátku, který je pro hanáckou oblast typický. Důležité je pracovat s výrazem, úkony provádět s prožitkem, nezapomínat na hravost, improvizaci a vzájemné vztahy.

Na závěr bych chtěla sdělit, že mě tato práce neskutečně obohatila v celé šíři mého dosavadního rozhledu. Jak vyhledávání literatury, tak i konzultace s paní

magistrou Ladislavou Košíkovou, měla jsem možnost se setkat s paní Zdeňkou Rotlekovou, která se Hané z hlediska tance věnuje celý život. Pevně doufám, že tato práce bude sloužit budoucím generacím a bude jim velikou inspirací.

Použitá literatura

BARTOŠ, František. *Dialektologie moravská, Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské*. Brno : Matice moravská, 1886.

BARTOŠ, František. *Dialektologie moravská, Díl II., Nářečí hanácké a české*. Brno : Matice Moravská, 1895.

BEČÁK, Jan Rudolf. *Lidové umění na Hané*. Boskovice : Albert, 1997.

BEZRUČ, Petr. *Básně z Hané*. Olomouc : Železářny Petra Bezruče, 1956.

BITLJANOVÁ, Věra a Zuzana ŠAFFKOVÁ. *Diplomová práce krok za krokem*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006.

ČÍŽKOVÁ, Marta Marie. *Hanácký kroj*. Prostějov: [s.n.], 1949.

ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia, 1997.

HUDEC, Vladimír. *Diplomová práce: metodická příručka*. Vyd. 1. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 1995.

JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. - Strážnice : Ústav lidové kultury, 2000.

JELÍNKOVÁ, Zdeňk. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, Díl VI., část 2. Haná*. - Strážnice : Ústav lidové kultury Strážnice, 1997.

JORDÁN, František. *Lidové obyčeje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy: VII. konference o lidové kultuře na Hané 24. a 25. listopadu 1998 : sborník příspěvků*. Vyškov: Muzeum Vyškovska, 1999.

KADLEC, Jan. *Taneční listy*. Praha : MK ČR v Nakladatelsví a vydavatelství Panorama, 1992.

KRAUS, Jiří a kol. *Slovník cizích slov*. Praha : Nakladatelství Academia, 2011.

KULHÁNKOVÁ, Eva. *Taneční hry s písničkami* . - Praha : Portál, 2006.

Lidová kultura na Hané, Sborník příspěvků z III. odborné konference 1993. Olomouc : Okresní úřad v Olomouci, 1994.

Lidový oděv a tanec na Hané. Sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané. Přerov : Muzeum Komenského v Přerově, 1998.

Lidový rok na Hané. Olomouc: Olomoucký kraj, 2011.

MACEK, Josef. Československá vlastivěda . Díl 3, Lidová kultura. Praha : Orbis, 1968.

MACEK, Petr. Slovník české hudební kultury. Praha : Supraphon, 1997.

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: Řada jazykovědná (A). - Brno : Masarykova univerzita, 1990.

MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Lidové tance a taneční hry z Hané I., Ze života lidu na Hané.* Prostějov : Okresní kulturní středisko v Prostějově, 1979.

MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Lidové tance a taneční hry z Hané II., Přerovsko.* Prostějov : Okresní kulturní středisko v Prostějově, 1981.

MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Lidové tance a taneční hry z Hané III., Prostějovsko - Vyškovsko.* Prostějov : Okresní kulturní středisko v Prostějově, 1980.

MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Lidové tance a taneční hry z Hané IV., Kroměžírsko - Olomoucko - Zábřezsko.* Prostějov : Okresní kulturní středisko v Prostějově, 1979.

MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Taneční hry dětí na Hané.* Prostějov : 2.vyd. Duha, 2002.

NEVŠÍMALOVÁ, Krista. *Hanácké povídky.* Vyškov : Grafické podniky Fr. Kusák, 1944.

Ottův slovník naučný. ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 10. díl Gens-Hedwigia. Praha : J. Otto, 1896.

PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem, 1. díl - lidová slovesnost.* Prostějov : Okresní kulturní středisko, 1985.

PACHTOVÁ, Marie. *Hanáckým dětem.* Praha : Kulturní dům DUHA Prostějov, Folklórní sdružení České republiky a Hudební vydavatelství KNEIFL, 1995.

PAVLICOVÁ, Martina a UHLÍKOVÁ, Lucie. *Od folkloru k folklorismu.* Strážnice : Ústav lidové kultury, 1997.

- PETRŮ, Jaroslav. *Krajinou Hané*. Praha : Nakladatelství Orbis, 1976.
- POSPĚCH, Pavel a kol. *Hanácký slovníček*. - Olomouc : Finaltisk Olomučany, 2008.
- KOŘÍNEK, Josef, Petr POLSTER a Vladimír STRNAD. *Diplomová práce: (metodická pomůcka)*. V Brně: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 1995.
- JEŘÁBEK, Richard, Jiří WOITSCH a František BAHENSKÝ. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Akademie věd České republiky, Etnologický ústav, 2004.
- SVOBODOVÁ, Vlasta a ŠTIKA, Jaroslav. *Hanácký kroj v literárních a ikonografických pramenech do poloviny 19. století*. - Praha : Československá akademie věd, 1964.
- SÝKORA, Václav Jan. *Staré hanácké tance ze 17. století: klavír na 2 ruce ve velmi snadném slohu*. Praha: Panton, 1972.
- ŠKUBAL, Rudolf. *Hranice Hané: vymezení etnografického regionu*. Brno: Státní nakladatelství, 1995.
- TROJAN, Jan. *Árie a písně staré Hané*. - Olomouc : MusicOl, 1998.
- TROJAN, Jan. *České zpěvohry 18. století*. - Brno : Janáčkova akademie múzických umění , 2007.
- TROJAN, Jan. *Villana Hanatica : (K hanáckým tancům v 17. a 18. století)*. Strážnice : Ústav lidového umění, 1987.
- VACA, Josef. *Z Hané*. Olomouc : Bohuš Valihrach, 1940.
- VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy. Díl 2., Morava reformace, renesance a baroko*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 1996.
- VOREL, Stanislav. *Haná: (Příroda a člověk)*. 1. vyd. Praha : Oddělení pro zeměpis slovanský a slovanských zemí geografického ústavu Karlovy univerzity, 1948.
- VOŽDA, Gustav. *Hanácká beseda*. Brno, 1948.
- VOŽDA, Gustav. *Hanácká beseda: národní tanec z hanáckých písní a tanců*. Brno: František Soukal, 1948.

VOŽDA, Gustav. *Xavera*. Věrovany : Obecní zastupitelstvo, 1997.

VOŽDA, Gustav. *Xavera, Materiály o životě a díle Františky T. E. Běhálkové*. Tovačov - Věrovany : Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003.

ZÍBRT, Čeněk. *Jak se kdy v Čechách tancovalo: dějiny tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku od nejstarší doby až do konce 19. století se zvl. zřetelem k dějinám tance vůbec*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960.

Internetové zdroje

www.folklorweb.com [Online].

<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1293> [Online] // Naše řeč. - 14. únor 2013.

<http://www.abcsvatych.com/mesice/a12/prosinec3.htm> [Online]. - 13. únor 2013.

<http://www.hanaci.vivat.cz/hana.php> [Online]. - 13. únor 2013.

<http://www.hornibecva.cz/encyklopedie> [Online].

http://www.kojetin.cz/meks/meks_galerie-rodaku_kuznik.php [Online]. - 11. Únor 2013.

http://www.mas-mostenka.cz/soubory/hana_mapa_uzemi.jpg [Online]. - 14. Únor 2013.

[http://www.osobnosti-](http://www.osobnosti-moravy.eu/images/Gallery/6288b7e428e53d60fba4f9166ad44f69b56fb1cf.jpg)

[moravy.eu/images/Gallery/6288b7e428e53d60fba4f9166ad44f69b56fb1cf.jpg](http://www.osobnosti-moravy.eu/images/Gallery/6288b7e428e53d60fba4f9166ad44f69b56fb1cf.jpg)

[Online]. - 23. únor 2013.

http://www.region-verovany.info/dv2_40/reg_37.htm [Online]. - 13. únor 2013.

http://zpravodajstvi.olomouc.cz/images/clanky/10164_icon_big.jpg [Online]. - 23. únor 2013.

Seznam ilustrací

- Obrázek číslo 1 – Mapa Hané (Str. 9)
- Obrázek číslo 2 – Mappa geographica specialit terre Promissae vulgo sacrae Hannae (Str. 12)
- Obrázek číslo 3 – Ukázka árie – duetu Jora a Manda (Str. 21)
- Obrázek číslo 4 – Portrét Xavery Františky Běhálkové v hanáckém kroji (Str. 22)
- Obrázek číslo 5 – Portrét Zdenky Jelínkové (Str. 26)
- Obrázek číslo 6 – Portrét Ludmily Mátlové – Uhrové (Str. 28)
- Obrázek číslo 7 – Portrét Marie Pachtové (Str. 29)
- Obrázek číslo 8 – Ženský hanácký kroj z konce 18. století (Str. 32)
- Obrázek číslo 9 – Mužský hanácký kroj z konce 18. století (Str. 32)
- Obrázek číslo 10 – vázání šátku (Str. 34)
- Obrázek číslo 11 – Obojek (Str. 35)
- Obrázek číslo 12 – Opléčí (Str. 35)
- Obrázek číslo 13 – Kordulka (Str. 36)
- Obrázek číslo 14 – Střevíce (Str. 38)
- Obrázek číslo 15 – Masopust a Vodění medvěda (Str. 43)
- Obrázek číslo 16 – Přástky (Str. 47)
- Obrázek číslo 17 – Vynášení smrti (Str. 48)
- Obrázek číslo 18 – Jidáše (Str. 49)
- Obrázek číslo 19 – Ježíškovi matičky z Bělkovic-Lašťan (Str. 50)
- Obrázek číslo 20 – Pondělí velikonoční (Str. 51)
- Obrázek číslo 21 – Jízda králů v Doloplazech u Olomouce (Str. 52)
- Obrázek číslo 22 – Svatební strom (Str. 57)

Poznámky k hanáckým tancům

- A Taneční kroky, figury, gesta.
- B Formace- výchozí postavení tanečníků.
- C Popis tance.
- C1 – C6 Obměny a další varianty tance.
- D Metodika nácviku.
- E Poznámky k tanci.